UTOPİA

THOMAS MORE

ÇAN YAYINLARI

UTOPİA
THOMAS MORE
ÇAN YAYINLARI

ÇAN YAYINLARI

25

UTOPİA

THOMAS MORE

Bu kitap İstanbul'da Gün Basımevi'nde
Ekim 1968'de basılmıştır.

UTOPİA

THOMAS MORE

Çevirenler
SABAHATTİN EYUBOĞLU
MÎNÂ URGAN
VEDAT GÜNYOL

ÖNSÖZ

İngiliz hümanistleri arasında tek dâhi sayılan Thomas More, 7 Şubat 1478'de Londra'da doğdu. Sekiz yaşındayken girdiği St. Anthony's School'da dört yıl okuduktan sonra, babası kendisini Kardinal Morton'un evine yerleştirdi. Bilgisini, görgüsünü arttırmak amacıyla çocuklarını başka bir ailenin yanına vermek, Ortaçağ'ın şövalyelik kavramına bağlı bir İngiliz geleneğiydi o sıralarda. En soylu ve varlıklı aileler bile bu geleneğe uyar, çocuklarının eğitimi için okuldan daha faydalı bulurlardı bunu. Onbeşinci yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'de yaşıyan bir İtalyan diplomatı, İngilizleri bu bakımdan ayıplar; kendi çocuklarını bir yabancının evine gönderip, yabancı çocukları kendi evlerine aldıkları için, onların şefkatsiz olduklarını söyler. Oysa, More'la babası, birbirlerine büyük bir sevgiyle bağlıydılar. More her halde hukuk merakını da, bütün Avrupa'ya ün salan neşesini ve şakacılığını da, ken-

disi gibi yargıç olan babasından almıştı. Anlatıldığına göre üç kez dünya evine giren babasının, evlilik konusunda geniş olduğu kadar karamsar bir görüşü varmış Kendine eş seçen adamı, içinde yedi zehirli yılanla bir tek lezzetli yılan balığı bulunan bir torbaya elini daldıran bir kimseye benzetir, bu adamın yılanlar sokmadan balığı yakalaması için ancak yedide bir imkân olduğunu söyleyip dururmuş.

More'un Kardinal Morton'un evinde geçirdiği iki üç yıl, çok faydalı ve mutlu olmuştur kendisi için. More, *Utopia*'nın birinci bölümünde bundan söz eder; Canterbury başpiskoposu, daha sonra da kendisi gibi Lord Chancellor olan Kardinal Morton'u bir hayli över. More'un hayatını yazan damadı Roper'e göre, Kardinal de More'a hayranmış; sofrada hizmet eden çocuğu misafirlerine göstererek, «Şu küçük yok mu, eşsiz bir insan olacak günün birinde, göreceksiniz» dermiş. Yine Roper'in anlattığına göre, neşesi ve zekâsiyle Kardinal'in evini canlandıran More, dışardan çağrılan tiyatro kumpanyaları temsil verirken, oyuncular arasına karışır, tulûat yaparak sahnede o kadar güzel oynarmış ki, usta oyunculardan daha çok alkış toplarmış.

Ondört onbeş yaşına gelince, More'u Kardinal Morton Oxford'a gönderiyor. Üniversitede, Linacre, Grocyn ve Colet gibi, çağın en ünlü hümanistlerinin öğrencisi olarak, Lâtincesini ve özellikle Yunancasını ilerletiyor. Üniversiteden ayrıldıktan sonra da Lâtince ve Yunanca üstüne çalışmalarını hiçbir zaman bırakmıyor. Lily ile birlikte birçok Yunanca

şiirleri, Erasmus ile de Lucian'ın bâzı parçalarını Lâtinceye çevirmiştir. Bunların arasında, zorbaların öldürülmesini bir yurttaşlık görevi sayan, bunu yapanların ayrıca ödül alması gerektiğini savunan bir şiir de vardır; bunu çevirmek, *Utopia* yazarının ayrıca hoşuna gitmiş olmalıdır her halde.

Lâtince, Katolik Kilisesinin dili olduğu için çoktan eğitime yerleşmişti. Ama o sıralarda bilgi düşmanı bâzı din adamları, Yunanca öğretimi baltalamağa uğraşıyorlardı. More ömrü boyunca bu çeşit insanlara karşı cephe alıyor, hümanistlerin verimli ve rahat çalışabilmeleri için, her zaman elinden geleni yapıyor. Oxford ve Cambridge üniversitelerine, oradaki öğretim üyelerine bağlılığı hayatının sonuna kadar devam ediyor. Onları ve öğrencilerini daha iyi koruyabilmek, daha yakından tanıyabilmek için, kendi isteğiyle bu iki üniversitede onursal bir görev alarak «High Steward» oluyor. Oxford ve Cambridge'de yapılan bütün açık oturumlara, verilen bütün konferanslara fırsat buldukça gidiyor. More'un hayatı üstüne bildiklerimizin başlıca kaynağı olan Roper'in anlattıklarına göre, More'un bilgiye karşı öylesine büyük bir saygısı varmış ki, Oxford yada Cambridge'den gelenlerle herhangi bir konu üstüne tartışırken, tam haklı çıkacağı, karşısındakileri mat edeceği sırada, bu bilginler güç duruma düşmesinler diye, hemen yenilmiş gibi görünüp başka bir konuya geçiverirmiş.

More Oxford'da iki yıl okuduktan sonra, o sıralarda bir çeşit Hukuk Fakültesi yerini tutan New

Inn ve Lincoln's Inn'de hukuk öğrenimini tamamlıyor ve 1501'de, yâni, yirmi üç yaşındayken baroya giriyor.

İngiliz tiyatro yazarlarından Robert Bolt, *A Man for all Seasons* adıyla Sir Thomas More'un hayatını anlatan; İngiltere'de, Amerika'da ve Fransa'da büyük ilgiyle seyredilen bir oyun yazmıştır son zamanlarda. Bu oyunda, Kardinal Wolsey, çok yerinde bir söz söyler «More, siz rahip olmalıydınız» der. Gerçekten de More, 1501 ile 1505 yılları arasında rahip olmayı düşünmüştür. Hattâ bunu yalnız düşünmekle kalmayıp, Charterhouse denilen eski bir manastıra kapanarak, dört yıl boyunca bir rahip gibi yaşamıştır. Erasmus, daha sonra da sözünü edeceğimiz More'un kişiliğini anlatan **mektu**bunda, «asıl isteği rahip olmaktı. Oruç tutarak, dua ederek, geceleri uyumayarak buna hazırlandı. Oysa çoğu insanlar, rahipliğe hiç hazırlıksız atılıverirler» der. Sırası gelmişken şunu da söyliyelim ki, More, aşırı dindarlığı yüzünden ömrünün sonuna kadar nefsine eziyet etmiştir. Örneğin, damadı **Roper'e gö**re, çok sıkı perhizler tutar, sabahın ikisinde uyanır, ya kuru toprağın yada şiltesiz bir sıranın üstünde yatar, yastık olarak da başının altına bir odun parçası koyarmış. Yine aynı kaynaktan, «kamçılarla, düğümlü iplerle bedenini zaman zaman cezalandırdığını» öğreniyoruz. Hattâ More, bedenin isteklerini iyice sıkı altına alabilmek için, sert kıldan yapılmış bir gömlek giyermiş tenine. John Bouge adında bir rahip, More'un ölümünden sonra yazdığı bir mektupta,

bu yüzden ara sıra More'un vücudunun kanadığını, kanının elbiselerine kadar sızdığını anlatır. Ama Roper'e göre, çok sevdiği kızı Margaret'den başka, More herkesten saklarmış böyle bir gömlek giydiğini. Ölüme mahkûm olunca, gizlice Margaret'e göndermiş onu.

More'un rahip olmaktan niçin vazgeçtiğini kesin olarak bilmiyoruz. Erasmus'un demin sözünü ettiğimiz mektubuna göre, «âşık olduğu için bu isteğinden vazgeçti; iffetsiz bir rahip olmaktansa, iffetli bir koca olmayı tercih etti.» Ama belki de bunun nedeni, sanıldığı kadar basit değildir. Belki de More, bir manastıra çekilmemekle, topluma ve memleketine, dolayısıyla Tanrı'ya karşı ödevini daha iyi yapabileceği kanısına varmıştı. More'un, İtalyan hümanisti Pico Della Mirandola'nın hayatını anlatan bir eseri İngilizceye çevirmek zahmetine katlanmasını, bu noktayı aydınlatmak bakımından bir hayli ilginç buluyoruz Güzelliğiyle ün salan ve otuz üç yaşında ölen bu İtalyan aristokratı, o çağın en tanınmış hümanistlerinden biriydi. Savonarole'nin etkisinde kalarak, dünyadan el etek çekmek istedi. Ama uzun uzadıya düşündükten sonra, Borgia'ların elinde çeşitli kötülüklerle dolu bir çevrede manastırda yaşayan bir keşiş gibi erdemle yaşamayı vicdanına daha uygun bularak, rahip olmaktan vazgeçti.

Rahip olmaktan vazgeçen More da, 1505 yılında Jane Colt'la evlendi. Damadı Roper'e göre, More üç kız kardeşle tanışmış o sıralarda. En çok hoşlandığı bu kızların ikincisiymiş. Ama ikinci kızın abla-

sından önce evlenmesi doğru olmayacağını, büyük kızın bu yüzden üzüleceğini düşünerek, asıl sevdiği kızdan vazgeçip, ablasını almış. Erasmus, More'u anlatan mektubunda Jane Colt'dan da söz eder «Eş olarak seçtiği, iyi soydan, ama hiç okumamış, köyde yetişen çok genç bir kızdı. Böylece More, onun karakterine istediği biçimi verebildi. Kitaplardan hoşlanmayı, çalgı çalmayı öğretti ona; kendi hayatına uygun bir eş haline soktu onu.»

More'un evliliği çok mutlu oldu; 1505 ile 1510 arasında dört çocuğu dünyaya geldi Margaret, Cecilia, Louisa adlı kızları ve oğlu John. Gelgelelim, Erasmus'un anlattığı gibi, ne yazık ki karısı vakit-

öldü «Karısının ölümünden birkaç ay sonra, çocuklarına baksın diye bir dulla evlendi. Bu kadının genç ve güzel olmadığını, ikide bir gülerek söylerdi. (Anlattıklarına göre, More, ikinci karısı Alice Middleton için, «neither a pearl not a girl» dermiş.) Ama iyi bir ev kadınıydı. Genç kızların en güzeliymiş gibi, More iyi geçinirdi onunla. Şakalarla, okşamalarla karısını avucunun içine aldı. Oysa çoğu kocalar, hoyrat ve sert davranarak, karılarını böylesine yola getiremezler. Bu kadının ters ters konuşmalarına aldırmayarak, More ona harp ve gitara çalmasını öğretti. Onu her gün gözü önünde çalıştırırdı.»

More'un aile hayatının mutluluğu dillere destan olmuştu. Ann Manning, 1851'de yazdığı *The Household of Sir Thomas More* adlı kitabında, More'un kızlariyle ve karısıyla evinde nasıl yaşadığını çok gü-

zel anlatır. Ama o evde uzun zaman misafir kalan Erasmus'un anlattıkları elbette ki bizi daha çok ilgilendiriyor «More, Londra'ya yakın, Thames kıyılarında bir ev yaptırdı kendine. Bir sarayı andırmıyor bu ev; imrenilecek kadar muhteşem de değil; ama rahat. Karısı, oğlu, gelini, evli olan üç kızı ve onbir torunuyla, tatlı bir dostluk havası içinde yaşıyor burada. Çocuklarına böylesine düşkün bir adam ömrümde görmedim. Gençlerle yaşlılar arasında hiçbir fark gözetmiyor. Karışı yaşlı olduğu halde, sanki onbeşinde bir genç kızmış gibi seviyor onu, üstüne titriyor. Öyle bir huyu var ki, mutsuz olayların önüne geçemezse, bunlarda bile bir mutluluk buluyor. Platon gibi, onun da bir Akademiye başkanlık ettiğini söyleyebiliriz; ama bu Akademide, geometri ve hesap öğretileceğine, aile erdemleri öğretiliyor. Evinde oturanların hepsinin işi gücü var. Bir tek ters söz söylenmiyor burada; nezaket ve iyilikle disiplin kurulmuş bu evde.» Erasmus başka bir mektubunda da şöyle diyor «Bütün ailesini kolaylıkla yönetir. Facialar, kavgalar yoktur evinde. Bir anlaşmazlık çıkınca, dakikasında halledilir. Ne o kimseye düşman olur, ne de kimse ona. Bütün ev mutluluk içinde; oraya her giren daha iyi hisseder kendini. Çocuklarının üstüne fazla düşerek, onların rahatını kaçırmaz; ama hiçbir ödevini önemsemediği de görülmemiştir.» Çağın ünlü ressamlarından Hans Holbein, Sir Thomas More'un Chelsea'deki bu evinde iki yıla yakın konuk kalmış. Erasmus'un isteği üzerine *Utopia*'yı resimlendirmiş, More'un çeşitli portrelerini (bir söylentiye

göre, bu portrelerin en güzeline Sekizinci Henry sahip çıkmış; ama More'a düşman olan karısı Ann Boleyn, bunu sarayın penceresinden aşağı atarak parçalamış) ve mutlu aileyi gösteren bir tablo yapmış. Bu tabloda, More'un şakalaşmaktan ayrıca hoşlandığı, ailesinden saydığı evin soytarısı Henry Patenson, efendisinin kızlarının yanında durur.

Biraz aptalca olan oğlunu da çok seven Thomas More, kızlarına ayrıca düşkündü. En çok sevdiği Margaret'e bir mektubunda, «emin ol ki, çocuklarım bilgisiz ve tembel olmasınlar diye her şeyi feda ederim; onların gelişmesine yardım etmek için, işimi gücümü bütün bütün bırakırım gerekirse» diyor. Bu üç kız özellikle en büyüğü, Roper'le evli olan Margaret bilgileriyle bütün Avrupa'ya ün salmışlardı o sıralarda. *Utopia*'dan da anlaşıldığı gibi, kadınla erkek arasında hiçbir fark gözetmeyen, kadınların tıpkı erkekler gibi eğitilmeleri gerektiğine inanan More, kızlariyle hem kendi uğraşmış, hem de onlara en iyi özel öğretmenleri tutmuştu. More'un kızları, Lâtinceyi İngilizce kadar rahat okuyup yazarlar; hattâ bazan babalariyle Lâtince konuşurlarmış. More'la arası açılmadan önce, Kral da bu kızlarla övünür, felsefe tartışmaları yapmak üzere, onları saraya çağırırmış ara sıra. Erasmus, Fransız hümanisti Budé'ye yazdığı bir mektupta, arkadaşının kızlarının bilgisine, Lâtincelerinin güzelliğine ne kadar hayran olduğunu anlattıktan sonra, kızlara yüksek öğrenim vermenin doğru olup olmadığı konusunda önceden şüpheleri olduğunu, ama More'un başarılı

denemesinden sonra bunun doğruluğuna artık inandığını söyler.

Erasmus 1498'de, öğrencisi Lord Mountjoy'un çağrısı üzerine İngiltere'ye ilk geldiği zaman More'la tanışmıştı. Anlatıldığına göre, kim olduklarını bilmeden bir şölen sofrasında karşılaşmışlar. Birbirlerinin konuşmalarını biraz dinledikten sonra, Erasmus, More'a dönüp «siz olsa olsa Thomas More olabilirsiniz», demiş; More da, «siz de Erasmus'dan başkası olamazsınız,» diye karşılık vermiş. Bu iki bilginin ilk karşılaşması, Elizabeth çağında halka ayrıca hoş görünmüş olmalı; çünkü daha sonra da sözünü edeceğimiz *Sir Thomas More* oyununun üçüncü perdesinde, bu sahne değişik bir biçimde canlandırılmıştır Erasmus'un İngiltere'de bulunduğunu, Chelsea'deki evine konuk olarak geleceğini öğrenince, More, büyük Erasmus'un görünüş ile gerçeği birbirinden ayırdedip etmediğini anlamak için ona bir oyun oynamağa karar verir Uşaklarından birine kendi elbiselerini giydirir, boynuna altın zincirini takar ve onu kendi yerine oturtur. More'un, şakacılığı ile halk arasında ne kadar ün saldığını gösterir bu oyun. Derken, ozan Earl of Surrey ile Erasmus gelirler. Erasmus, Sir Thomas More'un ününün denizleri aştığını, bütün Hristiyan ülkelerine yayıldığını, onunla tanışmağa can attığını söyler. Earl of Surrey de, İngiltere'nin en şerefli bilgini, en değerli devlet adamı saydığı More'u över. Erasmus, ikide birde uşağa bakıp, onun Sir Thomas More olduğuna bir türlü inanamaz. Uşak, Erasmus'un Lâtince sözlerine cevap

vermeğe yanaşmayınca, Rotterdam'lı bilgin büsbütün kuşkulanır. O sırada sahneye giren More, metelik etmeyen bilgisiz zenginlere ve yüksek mevki sahiplerine toplumun saygı gösterdiğini, bilgili yoksullara da kimsenin yüz vermediğini çoktan anladığı için, böyle hafifçe şakalaşmaktan kendini alamadığını söyler.

Erasmus, bu ilk gelişinden sonra İngiltere'ye sık sık uğruyor, 1511'le 1514 arasında Cambridge'de Yunanca öğretiyor ve More'la iyice dost oluyor. 1509'da, More'un evinde konukladığı sırada, lumbagodan rahatsız olduğu ve kendi söylediğine göre, ciddî bir iş yapacak durumda olmadığı için, More'un isteği üzerine, yedi günde, eserlerinin en ünlüsünü, *Moraie Encomium*'u yâni *Deliliğe Övgü*'yü yazıyor. More'a sunduğu bu kitabı, sırf arkadaşının zorlamasiyle yazabildiğini ve kendisine bu işi yaptırmanın bir deveye hendek atlatmak kadar güç olduğunu söylüyor.

Erasmus'la More'un böyle kaynaşmalarına şaşmamalı hiç; çünkü eserlerinden ve özellikle *Institutio Christiani Principis* (Bir Hristiyan Prensinin Eğitimi) adlı kitabından anladığımız üzre, Erasmus birçok bakımlardan More'un görüşlerini paylaşıyordu. Örneğin, Erasmus da savaşa karşıydı «Eğer bu kadar lânetli bir işten sakınmanın yolu yoksa, elden geldiği kadar az zarar görülmesi, elden geldiği kadar az kan dökülmesi, ve savaşın elden geldiği kadar çabuk gitmesi için, hükümdarlar ellerinden geleni yapmalı hiç olmazsa.» Erasmus'a göre de iyi bir hü-

kümdar, savaştan ve yabancı ülkeleri fethetmekten kaçınıp, elinde bulunan toprakları doğru dürüst yönetmeğe bakmalı. Erasmus da bir suçluya çabucak ölüm cezası verilmesine inanmıyordu «Aklı başında bir cerrah, ancak son çare olarak bir kolu yada bir bacağı kestiği gibi, toplum da ancak her çeşit çareyi denedikten sonra ölüm cezasına baş vurmalı.» Erasmus da hiçbir işe yaramayan tembel aristokrasiye karşıydı «Rahatlık onları gevşetmiş, keyif de kadınlaştırmıştır. İyi mesleklerde ustalıkları yoktur. Ancak eğlenceden, avdan, yada bunlardan daha da kötü şeylerden anlarlar... Ne diye bu soydan adamlar, ayakkabıcılardan ya da çiftçilerden üstün sayılsın?» Erasmus da vergi sisteminin haksızlıklarına işaret eder Ağır vergiler yüzünden yoksulların umutsuzluğa düştüklerini, suç işlemek zorunda kaldıklarını; yoksullardan daha az, zenginlerden ise daha çok vergi almak gerektiğini söyler. Erasmus da ekonomik eşitsizliği kıyasıya yerer «Zenginliğin birkaç kişinin elinde toplanmasına engel olmak için çareler düşünmeli» der.

Erasmus'un More'la birçok bakımlardan aynı kafada olduğunu, *Utopia*'yı çok beğenmesinden de anlıyoruz. 1516'da kitap Antwerp'de basılırken, Erasmus bu işle kendisi uğraşmıştır. Hattâ o sıralarda, More, Erasmus'a şakacı bir mektup yazmış, Utopia Kralı ilân edildiğini bildirmiştir. More, başında buğday başaklarından bir taç, elinde asâ yerine bir başak, sırtında Utopia'lıların basit elbiseleriyle; aşağılık altınlar, bayağı elmaslar takınmış yabancı elçileri

nasıl kabul ettiğini anlattıktan sonra, krallığına rağmen şımarmadığını, eski dostlarını küçümsemediğini söyler. Utopia'ya gelip orada konuk kalması için Erasmus'a yalvarır ve orada büyük saygıyla karşılanacağından hiç şüphe etmediğini de ekler.

Sir Thomas More'dan bir yıl sonra ölen Erasmus, arkadaşının ölüm haberini alınca büyük bir acı duymuştur. Mektuplarından birinde, «More'un ölümüyle kendim de ölmüş gibiyim; onun ruhuyla benimki gerçekte bir tek ruhtu,» der.

More'un ne biçim bir adam olduğunu merak eden Luther'ci hümanistlerden Ulriche Von Hutten'e Erasmus'un 1517 1518 yıllarına doğru yazdığı mektuptan da, arkadaşını ne kadar çok sevdiğini, ona ne kadar hayran olduğunu anlıyoruz. Hattâ Erasmus, More'un kişiliğini o kadar zengin, o kadar değişik, o kadar çok yönlü bulur ki, onu doğru dürüst anlatabilecek yetkide olmadığı kanısına varır; ama gene de More'dan uzun uzun bahseder «More, orta boylu ve biçimlidir. Solgun teni ancak yüzü kızarınca renklenir. Saçı, sarıyla karışık kara, ya da karayla karışık sarıdır. Sakalı seyrektir. Gri renkli gözlerinde sarı benekler vardır. İngilizlere göre bir deha belirtisidir bu; ancak üstün insanlarda bulunur. Yüzü hoş ve cana yakındır. Kolayca gülümser... Köylüleri andıran tek yeri, biraz kaba olan elleridir. Yediğine içtiğine onun kadar aldırmayan bir adam ömrümde görmedim. Babası gibi, o da sadece su içer... Müziğe çok düşkün olduğu halde, sesi kalın ve âhenksizdir. Ağır ağır ve açık seçik konuşur; hiçbir zaman duraklamaz. Sade

giyinir; ipeklerden, kadifelerden, altın zincirlerden hoşlanmaz. Teşrifata aldırdığı yoktur; ne kendi yapar bunu, ne de başkalarından bekler. Ona göre, aklı başında bir adam, bu çeşit saygı gösterilerine metelik vermez. İşte bu yüzden saraydan uzak kalmıştır şimdiye kadar... Her çeşit kumardan nefret eder. Sohbetine doyum olmaz. Açık saçık konuşmadan, dedikoduya düşmeden, çok eğlenceli olmasını bilir... Akıllılarla akıllıdır; aptallarla şakalaşır, özellikle kadınlarla ve kendi karısıyla... Bütün hayvanlara düşkündür, onları incelemekten hoşlanır. Chelsea'nin bütün kuşları, acıkınca ona gelirler... Kendisine gösterilen bütün acayip şeyleri satın alır. Evi garip eşyalarla dolu bir dükkâna benzer ve bunları etrafına göstermekten çok hoşlanır.»

Erasmus, More'un ne kadar eşsiz bir dost olduğunu, herkesin derdine nasıl koştuğunu, hiç kimseye kin bağlamadığını, kendisine yapılan en büyük haksızlıkları bile dakikasında unutuverdiğini, hiç kimseden yardım beklemediği halde herkese hizmete hazır olduğunu, dargın olanları barıştırdığını uzun uzun anlatır bu mektupta «Gerçek bir dosttur o... Güç durumda olanların başlıca koruyucusu diyebilirsiniz ona.»

Erasmus, More'un neşesine, güler yüzüne de ayrıca hayrandır «Bütün tanıdıklarım arasında, gülünç şeyleri en çabuk sezen o'dur... Nükteden hoşlanır, ama en çok kendi kendisiyle alay etmesini bilir. Her şeyin gülünç yönünü görür.» Onu yakından tanıyanlar, başkalarının düpedüz bir felâket sayacakları du-

rumlarda bile işi şakaya döktüğünü söylerler. Örneğin, Francis Bacon'ın *Apophthegms*'de anlattığına göre, karısı erkek çocukları olsun diye hep dua edip dururmuş. Sonunda bir erkek çocukları olmuş. Ama John'un zekâsı pek gelişmeyince, More karısına, «Erkek çocuğun olsun diye o kadar çok dua ettin ki, bu oğlun ömrünün sonuna kadar hep *erkek çocuk* kalacak» diye takılmış.

İleride, idâmından söz ettiğimiz zaman, ölümle yüzyüze gelince bile More'un şaka etmekten geri kalmadığını göreceğiz. More'da, en özlü, en derin düşüncelerini ve inançlarını şaka edercesine, en aşırı, en olmayacak şakalarını da son derece ağırbaşlı görünerek söylemek huyu da varmış anlattıklarına göre. Eserlerinden birinde, bir dostunun ona şöyle söylediğini yazar «Şakalaşırken o kadar ağırbaşlı bir davranışınız var ki, çoğu zaman ciddî olup olmadığını anlıyamıyor insan.»

More'un İngiliz halkına en hoş gelen özelliklerinden biri de bu güler yüzlülüğü olduğu için, Elizabeth çağında oynanılan *Sir Thomas More*'da, *Utopia* yazarının bu yönü üstünde ayrıca durulur. Piyesin birinci perdesinde, More'un başka bir yargıçla nasıl alay ettiğini anlatan ve o sıralarda Londra'da kimsenin dilinden düşmiyen bir hikâyenin sahnede canlandırıldığını görürüz Scoresbie adındaki bu yargıç, parası çalınanları iyice azarlar; üstlerinde fazla para taşımakla, hırsızları çalmağa çağırmakla, kendi ceplerini korumak gücünden bile yoksun olmakla suçlarmış onları. Bu sözleri çok dinle-

yen More, meslek arkadaşına bir ders vermek ister. Londra'nın en usta yankesicilerinden birini çağırıp, yargıca gizli bilgi vermek bahanesiyle onunla konuşmasını ve bu görüşme sırasında parasını çalmasını tenbihler; bu suçu yüzünden cezalandırılmayacağına da söz verir. Yankesicinin More'a güveni o kadar büyüktür ki, isteğini hemen yerine getirir. Soyulan yargıç kıyametleri koparınca, More, onun başkalarına söylediklerini, kelimesi kelimesine tekrarlar. Rezil olan Scoresbie de, paraları nasıl olsa geri vermeğe hazır olan usta yankesicinin suçunu bağışlamak zorunda kalır. Piyesin üçüncü perdesinde, More'un başka bir marifetini görürüz Bir şölende konukları eğlendirmek için bir piyes oynanmaktadır. Takma sakalı hazır olmadığı için oyunculardan biri sahneye çıkamayınca, More hemen onun yerini alır. Tulûat yaparak piyesi aksatmadan yürütmesine, seyirciler de oyuncular da hayran kalırlar. Aynı perdede, More, Erasmus'a neşeyi ne kadar çok sevdiğini anlatır

Erasmus bil ki,
Neşedir yüzümü kırıştıran. Neşe beni bırakınca,
Mezarıma kavuşmaktır biricik dileğim.

Thomas More, baroya girdikten iki yıl sonra, henüz yirmi beş yaşındayken Parlâmento üyesi oluyor. Politika hayatında hiçbir ödün vermeğe yanaşmayacağı da daha o zamandan anlaşılıyor. Çünkü Yedinci Henry, kızını evlendirmek bahanesiyle Parlâmentodan biraz para koparmağa kalkışınca, Kralın bu isteği yerine gelmesin diye, genç Thomas

More elinden geleni yapıyor. Kendi deyimiyle, «Bu tüysüz oğlana» kızan Kral, More'un babasından hıncını alıyor ve Sir John More bir süre hapis yatıyor, More da sıkıntılı bir iki yıl geçiriyor. 1508'de, belki de Kralın baskısından kurtulmak için, Paris'e bir yolculuk yapıyor. 1509'da, Sekizinci Henry tahta geçtiği sıralarda, More, «under-sheriff» ünvaniyle yargıçlığa getiriliyor.

Thomas More, yıllar süren yargıçlığı sırasında, dürüstlüğü, fakir fukaraya karşı iyiliğiyle, Londra'da büyük bir ün kazandı. Erasmus, daha önce sözünü ettiğimiz mektubunda, More'u bu bakımdan da över «Hiçbir yargıç, bu kadar çok sayıda dâvayı karara bağlamamış, onunkiler kadar doğru yargılar vermemiştir. Para cezalarını da çoğu zaman bağışlardı. More'u şehirde herkes çok sever.» Thomas More sadece rüşvet almamakla, en yakınlarını bile kayırmamakla kalmaz, kendisiyle görüşmek isteyen bütün vatandaşları kabul eder, yıllardır sürüncemede kalan dâvaları, bir çırpıda ve en doğru yoldan sonuçlandırırdı. O kadar ki, Londra halkı arasında, şöyle bir tekerleme yayılmıştı o sıralarda :

More bir süre yargıç olunca,
Dâva kalmadı artık ortada
More yeniden yargıç oluncaya dek
Böyle şey bir daha görülmeyecek.

More, yargıç olarak canla başla uğraşırken, bir yandan da özel çalışmalarına devam ediyor, konferanslar veriyor, kitaplar yayınlıyor. Daha yirmi

üç yaşındayken, çok sevdiği Saint Augustinus'un *De Civitate Dei*'si üstüne St. Laurence kilisesinde yaptığı konuşmaları, Londranın okumuş yazmış bütün yurttaşları büyük bir ilgiyle dinlemişlerdi. 1511'de hukuk öğrenimi gördüğü Lincoln's Inn'de ders veriyor. 1513'de, Shakespeare'in *Üçüncü Richard*'ının başlıca kaynağı ve çağın en değerli tarih eserlerinden biri sayılan *The History of Richard the Third*'ü yazıyor. Ama kimine göre, damadı William Roper'in More'un adiyle yayınladığı bu kitap, Kardinal Morton'un Lâtince yazdığı bir eserin İngilizceye bir çevirisidir sadece.) 1518'de *Epigrams* ve hümanistlerin Yunanca üstüne çalışmalarını savunan *Letter to Oxford Defending Greek Studies,* 1522 *Last Four Things,* 1528'de Luther'i tutanlara karşı *Dialogue*, 1529'da *Supplication of Souls,* 1531'de Protestan Tyndale'in yanıldığını göstermek için yazdığı *Confutation of Tyndale,* 1532'de kendini savunduğu *Apology*'yi yayınlıyor. Bunların dışında More'un Protestanlarla Katoliklerin din kavgalariyle ilgili birçok polemik yazıları da vardır. Hapisteyken bile çalışmasına ara vermiyor, *Dialogue of Comfort*'u ve İsâ üstüne birtakım yazılar yazıyor.

Sir Thomas More, yargıç olarak en büyük yararlığını «Evil May-day» yâni «Felâketli Mayıs Günü» diye anılan bir kargaşalık sırasında gösteriyor. 1517 yılında, İngilizlerin geleneksel bayramlarından olan Mayısın birinci günü, Londra fakir halkı, çektikleri sıkıntılar ve yoksulluklardan şehirdeki yabancıların sorumlu olduğunu sanarak, korkunç bir

öfkeyle ayaklanıyorlar. Bu ayaklanmanın elden geldiği kadar az kan dökülerek bastırılmasında More'un büyük etkisi oluyor. Hattâ Onaltıncı yüzyılın sonlarına doğru yazılan *Sir Thomas More* adlı oyuna bakılacak olursa, ayaklanmayı tek başına More kontrol altına alıyor: Bu oyunun birinci perdesinde, devletin ileri gelenleri, «halkın ayrıca tuttuğu, More gibi akıllı ve bilgili bir adamın tatlı ve kandırıcı sözlerinin» silâhtan daha iyi sonuçlar vereceğine inanırlar ve More'a başvururlar. İkinci perdede, «serin kanlı sözlerle» her şeyin yola gireceğini bilen More, Londra halkına bir nutuk çeker. İşte piyesin bu parçası bizi ayrıca ilgilendirir; çünkü birçok Shakespeare uzmanlarına göre, içinde dört beş değişik el yazısı bulunan yazmanın üç sahifesi - bu nutuk sahnesinin bulunduğu sahifeler doğrudan doğruya Shakespeare'in kendi el yazısiyle kaleme alınmıştır. İmzaları dışında Shakespeare'in hiçbir el yazısı elimize geçmediğini de düşünürsek, bu iddia gözümüzde büsbütün değerlenir. *Sir Thomas More,* Shakespeare *Apocyrpha*'sında, yâni Elizabeth çağında Shakespeare'e atfedilen ondört piyes arasında yer alır. Kimine göre Shakespeare bu piyesi sadece gözden geçirerek, gereken düzeltmeleri yapmış; kimine göre de bâzı parçaları bu arada yukarda sözü geçen nutuk sahnesini yazmıştır. Gerçekte, ikinci perdenin dördüncü sahnesinde, More'un, yasaları ve toplum düzenini savunduğu nutuk, hem yazılış hem de düşünce bakımından, Shakespeare'e bir hayli uygundur. Örneğin More, bir ülkede kargaşalık çıkarsa, kolay kolay önlenemiyeceğini,

sonunda herkesin «açgözlü balıklar gibi birbirini yiyeceğini» söyler. *Kral Lear*'deyse, bu benzetmenin eşini görürüz :

Olacak ergeç,
Derin denizlerdeki canavarlar gibi,
Birbirlerini kemirmek zorunda kalacak insanlar.

More, yerleşmiş düzene karşı ayaklanmanın, Tanrı'ya karşı ayaklanmak olduğunu söyler; çünkü bu düzeni koruyan kral, yetkisini doğrudan doğruya Tanrı'dan almaktadır. Elizabeth çağında siyasal felsefenin temeli olan bu eskiye bağlılık, *Utopia*'nın yazarına pek yakışmamakla beraber, Shakespeare'in İngiliz tarihi üstüne yazdığı bütün piyeslerde ve *Troilos ile Cressida*'da Odysseus'un verdiği ünlü nutukta aynen görülür. Bu kandırıcı sözleriyle More, halkı kolayca yola getirir; Kraldan af dilerlerse, cezalandırılmayacaklarına da söz verir. Ayaklanmanın elebaşıları More'a o kadar büyük bir güvenle bağlıdırlar ki, bir süre için, kendi istekleriyle hapse girerler. Aralarından bir kadın, «onların silâhlariyle yapamadıklarını, sen güzel sözlerinle fazlasiyle başardın,» der. Suçlular tam asılacakları sırada, More'un Kralın önünde diz çöküp, onların affını sağladığı, Kralın da hem bu dileği yerine getirdiği, hem de More'u Lord Chancellor'luğa atadığı haberi gelir. Gerçi burada bir tarih hatâsı vardır ve Sir Thomas More, 1517'de değil, ancak 1529'da bu göreve getirilmiştir; ama bu olaylar sırasında gösterdiği yararlığın, etkisini iyice arttırdığı da hiç su götürmez.

More, bu ayaklanmadan bir yıl sonra, Kralın özel danışmanı olarak sarayda görev alıyor. 1516'da, Kral Sekizinci Henry, More'un kendisine hizmet etmesini istemiş, More ise buna razı olmamıştı. *Utopia*'nın başlangıcında, More'un saraya girmek istemeyişini aydınlatmak bakımından bir hayli ilginç bulduğumuz bir yer vardır Raphael Hythloday'ın çok aklı başında, görmüş geçirmiş, bilgili bir insan olduğunu anlayan Peter Giles, bir kralın hizmetine girmesini, böylece hem kendisine, hem de topluma daha yararlı olmasını salık verir ona. Raphael Hythloday, inançlarına uygun olarak, canı istediği gibi özgür yaşamak varken, kendi deyimiyle, «kralların kölesi» olmağa niyetlenmediğini açıklar. Bir kralın hizmetine girerse, hem rahatını kaçıracak, hem de topluma hiçbir yararı dokunmıyacaktır. Çünkü çoğu krallar, barışla ilgili güzel ve olumlu işlerden çok, savaşla ilgili zararlı işlerle uğraşmaktan hoşlanırlar. Asıl istedikleri, ellerinde bulunan toprakları doğru dürüst yönetmek değil, eğri çarelere başvurarak yeni ülkeler ele geçirmektir. Üstelik de krallar, akıllı ve dürüst adamların değil, ancak kendilerine dalkavukluk edenlerin öğütlerini dinlerler. Burada Raphael Hythloday'in More'un sözcüsü olduğu, More'un düşündüklerini tekrarladığı gün gibi açık. Gelgelelim, Sekizinci Henry tuttuğunu koparan cinstendi; Sir Thomas More'u hizmetine almağa da karar vermişti. Erasmus'un Von Hutten'e yazdığı mektup bu bakımdan da ilginçtir : «Günün birinde More bir iş için yabancı ülkelere gönderildi. O sırada öyle akıllıca davrandı ki, Kral

artık ondan bir daha ayrılmak istemeyip saraya sürükledi onu.» «Sürükledi» tam yerinde bir kelime; çünkü herkes saraya girebilmek için canla başla uğraşırken, More de saraydan kaçabilmek için elinden geleni yapıyordu. Ama Kral, ülkesindeki en yetkili adamları çevresinde toplamaya kararlıydı. Direndi durdu More'un da bunların arasına katılması için. Şimdi, hem dost, hem de özel danışman olarak More'a o kadar değer veriyor ki, ondan bir dakika bile ayrılmak istemiyor.» Erasmus, başka bir mektubunda, «More, düpedüz saray adamı oldu. Hep Kralın yanında,» dedikten sonra, şunları ekliyor «Saray hayatına sürüklenen More'un haline üzülebilirdim. Gerçi böyle bir Kral ve bu kadar çok sayıda bilgili yurttaş arasında, orası bir saraydan çok bir üniversiteye benziyorsa da, bizi güldürecek haberler alamayacağız artık Utopia'dan. Oysa biliyorum ki, gülmek, gösterişli törenlerde omuz üstünde taşınmaktan daha hoş gelir More'a.» «Kendini Kralların ıvır zıvır işlerine vermediği için» Erasmus'u övmekle beraber, belki de More başlangıçta, bütün bütün umutsuz değildi saraydan. O sırada Fisher'e yazdığı mektuptaki bir cümleden anlıyoruz bunu «Saraya girmek istemediğimi herkes biliyor. Kral da bu yüzden ikide birde takılıyor bana... Ama Kralın iyiliği de bilgisi de her gün arttığı için, saray hayatının yükü gittikçe hafifliyor gözümde.»

Lord Mountjoy'un, hocası Erasmus'a yazdığı bir mektupta anlattığına göre, bilgili adamlara hayran olan, «onlarsız yaşamağa değmez» diyen Sekizinci

Henry, Sir Thomas More'u ayrıca seviyordu. O kadar ki, Kralın bu aşırı düşkünlüğü yüzünden More'un rahatı kaçmıştı. Kralın sofrasında sohbete katılmak; onunla saatlerce felsefe, hukuk ve dinbilimle ilgili konuları tartışmak, gece yarıları sarayın damına sürüklenip yıldızlar ve gezegenler üstüne Krala bilgi vermek zorundaydı. Böylece bazen bütün bir ay evine gidemiyor, çocuklarını ve karısını göremiyordu. Hattâ damadı William Roper'e göre, Kralın elinden kurtulabilmek için, More arada sırada aptal rolü oynar, abuk sabuk sözler söylermiş. Ama gene de onun peşini bırakmayan Kral, bu sefer de Chelsea'deki eve bir baskın yapar, kolunu More'un boynuna dolayıp, onu konuştura konuştura bahçede bir aşağı bir yukarı yürütür dururmuş.

Roper, bu kadar büyük bir kralın sevgisini kazanmakla kayınbabasının çok mutlu olduğunu söyleyince, Sir Thomas More, Kralın kendisini şimdilik pek sevdiğini kabul etmekle beraber, «Kralın bana gösterdiği sevgiyle gururlanmamam gerek, oğlum Roper,» demiş; «çünkü kellem sayesinde Fransa'da bir kale elde edecekse, (o sırada İngiltere ile Fransa arasında savaş vardı) kellemin uçacağı muhakkak.» More'un bu şakası, gerçekleri ne kadar iyi sezdiğinin bir kanıtıdır İleride göreceğimiz gibi, dediği de oluyor. Sekizinci Henry'nin çıkarlariyle More'un inançları çatışır çatışmaz, Kral hiç çekinmeden, bu pek sevgili dostunun kellesini uçurtuyor.

Zaten mevkiinin gittikçe yükseldiği, görünüşte şanının şerefinin gittikçe arttığı bu yıllarda, ne garip-

tir ki, More hep ölümü düşünüyor, ölüme hazırlanıyor. Geleceğe güvensizlikle, korkuyla bakıyormuş gibi, gösterişli mevkiinden alınıp Londra Kulesinde bir hücreye kapanacağını sanki biliyormuş gibi, 1518'de yayınlanan Lâtince *Epigrams*'larının çoğunda yoğun bir keder havası vardır. Burada temel düşünce, hayatın insanı ölüme götüren bir yol olduğu inancıdır. 1522'de yayınlanan *Four Last Things*'de de bütün sorunun ölüme hazırlanmak olduğunu söyler; dünyayı bir hapishaneye, insanları ölüme mahkûm mahpuslara benzetir.

1518 1529 yılları arasında, Sir Thomas More'un durumu görünüşte çok parlaktı 1520'de ünlü Camp du Drap d'Or'da, Fransız Kralı Birinci François ile Sekizinci Henry'nin görüşmelerinde bulunuyor; ve orada, çağın en ünlü Fransız hümanisti, Collège de France'ı kuran, *Utopia*'nın da önsözünü yazan Guillaume Budé ile karşılaşıyor. 1521'de şövalye, yâni «Sir» ünvanını alıyor. O yıl ve daha sonraları, çeşitli görevlerle yabancı ülkelere elçi gönderiliyor. 1523'de Avam Kamarasında «speaker» yâni meclis başkanı oluyor. Ve sonunda, 1529 yılının Ekim ayında, Lord High Chancellor'luğa atanıyor. Gerçekte başbakanlıkla eşit bir mevkiydi bu; çünkü İngiltere'nin en yüksek devlet görevlisi sayılan Lord Chancellor, Baş Yargıç olarak bütün adalet mekanizmasını kontrolu altında bulundurur, en önemli belgelere basılan devlet mühürünü elinde tutar ve o sıralarda Avam Kamarasından çok daha önemli olan Lordlar Kamarasına başkanlık ederdi.

Devlet mühürünün kendisine törenle verildiği zaman, Lord Chancellor olmakla ölüme bir adım daha yaklaştığını sezmiş gibi, More, bu göreve atandığı için sevinmesine hiçbir sebep olmadığını; çünkü bu şerefin, Kardinal Wolsey gibi akıllı ve namuslu bir adamın başını yediğini söylüyor. Erasmus'un bir mektubunda anlattığına göre, Kardinal Wolsey Lord Chancellor'luktan çekilmek zorunda kalınca, More'u hiç sevmemekle beraber, bütün İngiltere'de bu görevi gerektiği gibi yerine getirebilecek tek insanın o olduğunu söylemiştir. Yine Erasmus'a göre, bu görev More'a hiçbir şey kazandırmayacaktı; ama İngiltere'de hukuktan bu kadar anlayan daha olgun bir devlet adamı olmadığı için, memleket çok şey kazanacaktı bu sayede. O sırada İngiltere'de bulunan yabancı elçilerden Eustace Chapuys de, dürüstlüğü ve bilgisiyle ün salan Sir Thomas More'un Lord Chanceller oluşuna herkesin çok sevindiğini anlatır.

More'un bu görevde kaldığı iki buçuk yıl içinde İngiltere'de önemli bir buhran patlak verdi Anne Boleyn ile evlenmek isteyen Sekizinci Henry, karısı Catherine'i, ne yapıp yapıp boşamağa karar veriyor. Papa, evliliği bozmaya yanaşmayınca, Henry, Papa'ya karşı-koyuyor, «Act of Supremacy» denilen yasayı ortaya çıkarıyor; yâni Papa'nın otoritesini hiçe sayıp, Katolik topluluktan ayrılarak, kendini İngiliz Kilisesinin başı ilân ediyor. 15 Mayıs 1532'de İngiltere'nin bellibaşlı din adamları, Kraldan korkup bu yasaya boyun eğince, Sir Thomas More, sağlık durumunu bahane ederek, zaten zorla kabul ettiği Lord

Chancellor'luktan hemen çekiliyor.

Bu yüksek görevi kaybettiği için More'un zerre kadar üzülmediğini herkes biliyordu. Hattâ demin sözünü ettiğimiz *Sir Thomas More* adlı oyunda anlatıldığına göre, More ayrıca sevinmişti bu ağır sorumluluktan kurtulduğuna. Piyesin dördüncü perdesinde, meslek arkadaşlarından ayrılırken, More, Thames kıyısındaki evine gelip balık avlamağa çağırır onları; ne kadar keyifli olduğunu da gizlemez

Aman ne güzel!
Artık güneşe günaydın diyorum, devlete iyi geceler!

Lord Chancellor'luktan çekildiği haberini, ailesine de aynı sevinçle müjdeler. Gemiciler, korkunç bir fırtınadan kurtulup karaya çıktıkları zaman ne kadar rahatlarsa, More da saraydan ve bütün bu işlerden kurtulduğu için o kadar rahatlamıştır. Kahkahalar atarak, şaşkına dönen kızlarına ve karısına, İngiltere'nin en neşeli Lord Chancellor'unun artık öldüğünü bildirir. Bu iğreti şereflerden kurtulduğu için gerçekten sevindiğini, Lord Chancellor'luktan çekildiği gün Erasmus'a yazdığı biraz alaycı mektuptan da anlıyoruz : «Çocukluğumdan bugüne kadar, her zaman istediğim şey, devlet işlerinin sıkıntılarından kurtulup, yalnız Tanrı'yı ve kendimi düşünerek, bir köşede yaşamaktı. Tanrı'nın ve Kralın lûtfuyla, bu isteğim şimdi yerine gelmiş bulunuyor.» Chelsea Kilisesinde kendisi için tam o sıralarda yaptırdığı mezarın yazıtında da aynı düşünceleri görürüz. Bir kopyasını da Eras-

mus'a gönderdiği bu yazıtta, Thomas More, ölen yakınlarından, babasından, «sevgili küçük karım» dediği ilk eşi Jane'den büyük bir sevgiyle söz eder. İki eşinden hangisini çocuklarını doğuranı mı, yoksa onları büyüteni mi - daha çok sevdiğine karar vermenin güç olduğunu anlattıktan sonra, birçok kimseleri de biraz şaşırtacak olan bir şey söyler «Eğer kaderimiz ve dinimiz bunu hoş görseydi, üçümüzün evlilik hayatı ne kadar güzel olurdu!» der. Öldükten sonra üçünün birleşeceğini ve «böylece hayatın bize vermediğini ölümün vereceğini» de umar. Aynı yazıtta, More bulunduğu görevleri sayarak, bu görevleri sırasında aristokrat sınıfın nefretini uyandırmadığını, halkı da hoş tuttuğunu; ancak hırsızlara, kaatillere ve dine aykırı düşünceleri olanlara karşı sert davrandığını söyler. Göğsünde bir rahatsızlık vardır, kendini yaşlı bir adam sayıyordur, dünya işlerinden bıkmış ve yüksek görevinden ayrılmıştır artık. Çocukluğundan beri en çok istediği şeyi şimdi elde edecektir İnsanların işlerinden el etek çekip, dünya kaygılarından uzak, gelecek hayatın ölümsüzlüğünü düşünerek son yıllarını geçirmek. Bu mezarı da, daha mutlu bir hayatın başlangıcı saydığı ölümü hergün hatırlamak, korkmadan, hattâ sevine sevine ölmek için yaptırmıştır.

Ne yazık ki, Sir Thomas More'un, dünya işlerinden el etek çekip, Tanrı'ya tapınarak ihtiyarlığını huzur içinde geçirmek isteği gerçekleşmiyor. Hayatının son üç yılı, en acı yılları oldu. Sekizinci Henry, kendini İngiliz kilisesinin başı ilân eden yasayı Parlâmentoya baskı yaparak kabul ettirmekle yetinmeyip,

memlekette ileri gelenlerin bu yasaya boyun eğeceklerine and içmelerini istiyordu. Böyle bir and ise, Katolik olan, dolayısiyle Papa'yı bütün dünyada Hristiyan topluluğunun başı sayan Thomas More'un vicdanına aykırıydı. More, derin bir sessizliğe gömülerek bu tehlikeli durumdan belki de sıyrılabileceğini umuyordu. Zaten kendini, haklı olarak suçsuz sayıyordu; çünkü bu yasaya karşı propaganda yapmamıştı, bu konuda düşündüklerini açıklamamıştı hiç kimseye; susmuştu sadece. Gelgelelim Robert Bolt'un piyesinde Thomas Cromwell'in dediği gibi, hem insan hem yazar olarak More'un büyük ünü yüzünden bu sessizliği «Avrupa'nın bir ucundan öbür ucuna çınlıyordu hem de ne yankılarla!» More'un desteğini sağlamakla kendi etkisinin artacağını bilen Sekizinci Henry ise, onun ille konuşmasını, herkesin önünde Kralı İngiliz Kilisesinin başı saydığına and içmesini istiyordu. Robert Bolt, bunun gerçek nedenini de çok iyi anlamış. Piyesinde, Thomas More, «Benim düşündüğümün sizin için ne değeri olabilir ki?» diye sorunca, Sekizinci Henry, «Siz namuslusunuz da ondan değeri var; daha doğrusu herkes sizin namuslu olduğunuzu biliyor da ondan,» diye cevap veriyor. Boşanma işindeki tutumu yüzünden More'a iyice düşman kesilen Anne Boleyn de, Sekizinci Henry'yi boyuna kışkırtıyor, More'un kuyusunu kazmağa çalışıyordu. Oysa More, Kralın ikinci karısına hiç kızmıyor, sanki kendi idâmından bir yıl sonra Anne Boleyn'in de idâm edileceğini bilmiş gibi, «Zavallıcığın başına ne felâketler gelecek yakında!» diye, ona acı-

yordu bile.

More'u yıkmak için çevirdikleri çeşitli entrikalar arasında, Elizabeth Barton olayından da faydalandı düşmanları. «Kent'li Kutsal Kız» diye anılan ve sözde geleceği sezme gücü olan bu kızcağız, birinci karısı Catherine'i boşayıp Anne Boleyn ile evlendiği için Kralın cehennemlik olacağı yollu kehânetlerde bulunmuştu. Katolikler de bu kehânetleri bir propaganda aracı olarak kullanınca, hem Elizabeth Barton, hem de onu tutanlar yakalanıp ölüm cezasına çarptırılıyorlar. Bu arada Sir Thomas More da sorguya çekiliyor. More, bu kızla ilgilendiğini kabul etmekle beraber, ona politikaya karışmamasını salık verdiğini söyliyor. Temize çıkıyor ama, durumu büsbütün güçleşiyor. Sir Thomas More direndiğine göre, onu iyice sindirecek bir yol tutmaktan başka çare kalmamıştı artık. Mart 1534'de More Londra Kulesine gönderiliyor; onbeş ay, yâni idâm edildiği 6 Temmuz 1535 yılına kadar hapis yatıyor.

Sir Thomas More adlı piyesde anlatıldığına göre, More ölüme gittiğini bile bile, her zamanki neşesiyle, güle söyleye hapse girer Piyesin dördüncü perdesinin sonlarına doğru, üzüntü içinde olan iki soylu kişi More'un evine gelip Kraldan haber getirirler «Kral, bu yasayı kabul etmesini diliyor, boyun eğmezse Londra Kulesine kapatılacak» derler. Karısiyle kızları, More'un önünde diz çöküp Kralın emrini yerine getirmesi için yalvarınca, More Kralın emrini yerine getireceğini söyler. Onu tevkif etmeğe gelenler de, ailesi de sevinç içindedirler. Ama

More'un yine bir şakasıdır bu; çünkü yerine getireceği emir, Londra Kulesinde hapis yatma emridir sadece. Beşinci perdenin başında, More Londra Kulesine giderken, vicdanının hiçbir zaman bu kadar temiz, bu kadar rahat olmadığını anlatır. Kendisini ezen birçok sorumluluklardan kurtulmuştur; haksızlığa uğrayan zavallıların, mutsuz dulların, kimsesiz yetimlerin acı feryatları uykularını kaçırmayacaktır artık.

Gerçekten de Sir Thomas More, gençliğinde manastıra girmek pahasına kavuşmak istediği iç rahatlığına, ölümünden önce hapse girmekle kavuşmuştu. Londra Kulesinden yazdığı mektuplardan da açıkça anlıyoruz bunu. Bir ay hapis yattıktan sonra, kızı Margaret'e şöyle yazıyor «Beni buraya koyanlar, büyük bir kötülük yaptıklarını sanıyorlar bana. Ama sevgili kızım, dinim üzerine sana yemin ederim ki, eğer karıma ve siz çocuklarıma karşı sorumluluğum olmasaydı, çoktan böyle bir hücreye hattâ çok daha darına kapatırdım kendimi.» More çekilince başbakan olan ve beş yıl sonra idâm edilen Thomas Cromwell, More'u o sıralarda sorguya çekmiş, Kralın merhametli olduğunu, onun hapisten çıkıp insanlar arasına yeniden karışmasını istediğini söyliyor. More, yine Margaret'e yazdığı başka bir mektupta, Cromwell'e verdiği cevabı anlatıyor «Buna kısaca cevap vererek, bana bütün dünyayı bağışlasalar bile, dünya işlerine artık karışmayacağımı söyledim... Artık bütün aklım fikrim bu dünyadan kurtulmakta... Hiç kimseye kötülük etmiyorum, hiç kimse için kötü söylemiyorum, kötü düşünmüyorum, herkesin iyiliğini istiyorum. Bir

insanın yaşayabilmesi için bu kadarı yetmiyorsa, yemin ederim ki, yaşamda gözüm yok benim.» More aynı mektupta, Londra Kulesine ayak basar basmaz hemen öleceğini sandığını ve bir an önce öldürülmediği için de bir hayli üzüldüğünü söyler.

Karısiyle çocukları Londra Kulesinde More'u görmek fırsatını buldukça, Kralın isteğine baş eğmesi için ona yalvarıp duruyorlar. Sevdikleri insanı kaybetmek korkusu bir yana, para bakımından da çok kötü durumdaydılar. Damadı William Roper'in anlattığına göre, Lord Chancellor'luktan çekildikten sonra More'un yoksul kalacağını bilen piskopos ve rahipler, Katolik Kilisesini savunmak çabasiyle yazdığı yazılara bir çeşit ödül olarak 5000 İngiliz lirası toplamış ve bunu More'a vermek istemişlerdi. Ama More, büyük bir servet sayılan bu paranın bir tek meteliğini bile almağa yanaşmamıştı. Oysa, o sıralarda More o kadar fakirdi ki, yakacak kömürleri odunları olmadığından, bütün aile, Chelsea'deki evin bir tek odasında toplanıp, bahçeden devşirdikleri kuru otları yakarak ısınıyordu. Hapisteki kocasına yiyecek götürebilmek için sırtındaki elbiseleri satmak zorunda kalan huysuz karısı, «doğrusu şaşıyorum haline, Master More. Seni şimdiye kadar pek akıllı bir adam sanırlardı. Neden böyle aptallık ediyorsun?» diye More'a çatıyor; kızlarıysa, Sekizinci Henry'yi İngiliz Kilisesinin başı ilân eden yasaya boyun eğmesi için, ona ağlayarak yalvarıyorlardı. Bu arada Margaret, herkesin and içerek bu yasayı kabul ettiğini, bunun sadece bir formalite olduğunu söylüyordu. Hapisten

yazdığı mektuplardan anlaşıldığı gibi, More kâh şakalaşıyor; Margaret'i elinde günah elması, babasını baştan çıkarmağa gelen bir Havva'ya benzetiyor; kâh üzüntüsünü açığa vurarak, yalan yere yemin etmenin vicdanına aykırı olduğunu söylüyordu. Üstelik Londra Kulesine kapatıldıktan sonra, More'un sağlık durumu iyice bozulmuştu. Son aylar, kitaplarını kâğıtlarını elinden almaları, mürekkebi kalemi olmadığı için mektuplarını yırtık pırtık kâğıt parçalarına kömürle yazmak zorunda kalışı, onu ayrıca üzüyordu. Ama yine de vicdanına yapılan baskıya karşı koymak, hattâ güler yüzlü olmak gücünü buluyordu kendinde. Kalemi kâğıdı elinden alınmadan önce, hapiste yazdığı son eserlerden anlıyoruz tutumunu *Dialogue of Comfort,* yaşlı bir Macar'la yeğeni arasında bir konuşmadır. Konusu, 1529'da Viyana kapılarına dayanan Osmanlılar Avrupa'yı ele geçirirlerse, namuslu ve dini bütün insanların bu baskı karşısında nasıl davranacakları sorunudur. Aslında Osmanlı baskısı burada bir sembol sadece Sekizinci Henry'nin More'un vicdanına yapmak istediği zorbahğın bir sembolü. More'un vardığı sonuç ise kesin Her çeşit baskı karşısında, özgür kalmalı insan vicdanı.

Sir Thomas More sorguya çekildiği sırada, Kralı İngiliz Kilisesinin başı ilân eden yasayı iki ucu keskin bir kılıca benzetmişti İnsan bu yasaya evet derse ruhunu, hayır derse de bedenini yitirecekti. More ise, ruhunu yıkmaktansa bedenini yıkmağa çoktan razıydı. Yargılanırken, «Anlayın bunu?» demişti «iyi ve dürüst her yurttaşın, her şeyden önce

kendi vicdanına, kendi ruhuna saygı göstermesi gerekir.» İngiltere'nin en bilgili ve en dindar adamlarının bu yasaya karşı koymadıkları ona hatırlatıldığı zaman, More, kendisi gibi düşünenlerin belki İngiltere'de az olduğunu; ama vicdanını bir tek ülkenin inançlarına göre sınıflandırmak zorunda olmadığını; doğduğu ülkenin sınırlarını aşarak, bütün Hristiyan dünyasını hesaba katarsa, azınlıkta kalmayacağını, birçok kimselerin kendisi gibi düşüneceklerini söylemiştir.

Mart 1534'de hapse giren More, Nisan ve Mayıs aylarında Act of Supremacy'ye yemini iki kere reddetti. Biraz ödün verse, durumu birazcık olsun idare etse, kurtulacağı kesindi. Hattâ ne derece doğru olduğunu bilmediğimiz bir söylentiye göre, Kralın kendisi, More'u Londra Kulesinde gizlice görmeğe gelmiş, onu kandırmak için elinden geleni yapmıştı. Ama More sessizliğinde direniyor, bu yasaya neden boyun eğmediğini hiçbir zaman açıklamıyor, yemin etmenin vicdanına aykırı olduğunu söylemekle yetiniyordu yalnız. Başkalarını bu konuda etkilememeğe de çok dikkat etmişti. Mektuplarından birinde söylediği gibi, kendi vicdanına göre davranmış, herkesi de vicdanına göre davranmakta serbest bırakmıştı.

Bu sessiz direniş karşısında, More'u yargılamaktan başka çare kalmamıştı artık. 1535 yılının birinci Temmuz günü yapılan yargılanmasında, More inat etmez, pişman olup düşüncesini değiştirirse, Kralın onu bağışlıyacağı kendisine bildirildi. Bıçak kemiğe dayandığı halde, More böyle bir niyeti olmadığını

söyledi. Ona göre suç, düşüncesini başkalarına yaymak ya da uygulamaktı. Oysa kendi susmuştu sadece «Ben böyle sustum diye, ne sizin yasanız, ne de yeryüzünde hiçbir yasa, beni adalete göre, haklı olarak cezalandıramaz,» diyordu. Thomas More bundan ne kadar eminse, yargıçların ne yapıp yapıp onu suçlu çıkaracaklarından da o kadar emindi. «Belli ki, beni mahkûm etmeğe kararlısınız,» demişti onlara. Thomas Cromwell'in elinde birer kukla olan bu yargıçlar, Sir Richard Rich adında yalancı bir tanık kullanıp, sözde More'un bu adama Parlâmentonun Kralı İngiliz Kilisesinin başı yapmağa yetkisi olmadığını söylediğini ileri sürerek, onu yıkacak yasa hilesini buldular. Oysa More'un böyle düşünmekle beraber, bunu hiç kimseye söylemediği herkesçe biliniyordu. Jüri, onbeş dakika gibi kısacık bir süreden sonra, More'un suçlu olduğuna karar verince, baş yargıç Audeley, onun ölüm cezasına çarptırıldığını bildirdi. İşte Sir Thomas More ancak o zaman gömüldüğü sessizlikten çıkıp konuştu Parlâmentodan çıkan bu yasa, Tanrı'nın yasalarına aykırıydı gerçekte. Parlâmento bir adamı Kral ilân edebilir, ama bütün dünyada Katolik Kilisesinin başı ilân edemezdi. Bir tek şehir bütün ülke adına yasa çıkaramıyacağı gibi, İngiltere yâni bir tek Hristiyan ülkesi yeryüzündeki bütün öteki Hristiyan ülkeleri adına yasa çıkaramazdı.

Bunları söylemesi, Sir Thomas More'un ne kadar korkusuz olduğunu gösterir; çünkü bu sözler, Sekizinci Henry'yi büsbütün çileden çıkaracak, More'u sadece ölüme değil, aynı zamanda en korkunç işken-

celere de sürükleyebilecekti. Nitekim, More gibi, Act of Supremacy'yi kabul etmeyen bâzı rahipler önce asılmışlar, boğulmak üzereyken ipleri çözülmüş, barsakları sökülmüştü. More, böyle bir duruma düşerse, Tanrı'nın kendisine dayanmak gücünü bağışlaması için dua ettiğini söyler mektuplarından birinde. More da ilkin asılmağa mahkûm oldu. Ama Kral, hükmü değiştirip, Tower Hill'de başının kesilmesini emretti. Birazdan göreceğimiz gibi, başı bedeninden ayrılıncaya kadar şakalaşmağa devam eden More, ileride dostlarının Kraldan bu çeşit lûtuflar istemek zorunda kalmayacaklarını umduğunu söyler.

1935'de, ölümünden dört yüz yıl sonra Katolik Kilisesinin ermişleri arasına resmen kabul ettiği ve Saint Thomas More diye andığı adam, gerçekten bir ermiş gibi, iç rahatlığı ve sevinç içinde öldü. Ölüm karşısındaki yiğitliğine düşmanları bile hayran kaldılar. Bunlardan çağdaş tarihçi Edwards Hall'e göre, «kellesi uçmakla insanın başına felâket gelmez,» dermiş More. Ölümü hiç de felâket saymadığı, hüküm giydikten sonrakı bütün davranışından anlaşılıyor. Thomas More'un ölümü, eserini incelerken göreceğimiz gibi, *Utopia*'da anlattığı sevinçli ölüme tamamiyle uygun.

Temmuzun birinci günü yargılanan More, altı gün sonra idâm edildi. Damadı William Roper'in anlattığına göre, 6 Temmuz sabahı öleceği kendisine bildirilince, More her zamanki neşeli haliyle işi alaya dökmüş «Bu güzel haberinize candan teşekkür ederim,» demiş. «Bana ara sıra ödevler ve şerefler

veren Krala her zaman minnettar kaldım. Ama Tanrım üzerine yemin ederim ki, beni buraya kapattığı ve ölümü düşüneyim diye, hem yer hem de bol bol vakit bağışladığı; hele bu mutsuz dünyanın acılarından beni bu kadar çabuk kurtarmak lûtfunda bulunduğu için, ona daha da çok minnettarım. Bundan ötürü, Kralın sağlığına bu dünyada da, öteki dünyada da candan dua edeceğim.»

Ölüm haberini getirenler, Sir Thomas More'un son sözlerinin halk üstünde yapacağı tepkiden çekinen Kralın, idâm edilmeden önce fazla konuşmamasını emrettiğini de bildirmişler. More, bu emri yerine getireceğini söylemiş «İyi ki, bunu bana bildirdiniz; çünkü konuşmak istiyordum. Ne kral, ne hiç kimse alınamazdı o sırada söyleyeceğim sözlerden. Ama kendi niyetim ne olursa olsun, Kralın bu isteğine boyun eğeceğim.» Sonra, More bir şölene gider gibi, özene bezene giyinmiş; pek az parası olduğu halde, cellâta hediye olarak bir altın lira göndermiş. Acele yapılan idâm sehpasının fena halde sarsıldığını, nerdeyse yıkılacağını görünce, gene alay ederek, yanındakilere, «Rica ederim, siz beni sağ salim şuraya bir çıkarın hele; inerken durumu nasıl olsa idare ederim,» demiş. İdâm sehpasında diz çöküp dua ettikten sonra, gülümseyerek, «Cesur ol dostum, ödevini yapmaktan çekinme. Boynum çok kısa, onun için dikkat et de yanlış yere vurma,» diyerek cellâdı avutmuş... Orada bulunanlardan başka birinin anlattığına göre, cellât geleneklere uyarak diz çöküp öldüreceği adamdan af dileyince, More ayağa kaldırmış, kucak-

layıp öpmüş. Gözlerini cellâdın bağlamasına râzı olamayarak bu işi kendi yapmış. Son sözü bile bir şaka olmuş Başını kütüğün üstüne koyduğu zaman, sakalını dikkatle bir yana çekmiş. «Ne de olsa sakalım vatana ihanet etmedi, o da idâm edilmesin,» demiş. Başka bir söylentiye göre de, son sözü şu olmuş, «Kralın hizmetkârı, ama Kraldan önce Tanrı'nın hizmetkârı olarak ölüyorum.»

More'un ölümünden elli yıl kadar sonra oynanan birçok kere sözünü ettiğimiz *Sir Thomas More* adlı piyeste de, onun güle söyleye nasıl ölüme gittiği anlatılır. Beşinci perdenin üçüncü sahnesinde, ertesi gün başının kesileceğini bildiren yazılı emri alınca, More, Londra Kulesi Komutanının dediği gibi «yaşarken de ölürken de neşeli Sir Thomas More» olduğunu gene ispat ederek alaya başlar Bir gece önce, böbreğindeki taş yüzünden büyük sancı çekmiştir; ama Kralın lûtfedip gönderdiği bu reçete sayesinde, bütün acılarından kurtulacaktır artık. Kendisi bu kadar keyifliyken, karısı ile kızlarının ağlamalarına şaşar. Kral ona pek düşkün olduğu için, hapisten kurtulacağına, yarın artık özgürlüğe kavuşacağına dair şakalarla onları avutmağa çalışır. Piyesin son sahnesinde şakalarına devam eder İdâm sehpasını göstererek, Kralın kendisini çok yüce yerlere yükselttiğini söyler. Sonra, yaşlı olmasına ve sesinin çirkinliğine rağmen, şimdi tragedyasının son sahnesini oynadığını anlatır. Madem Krala karşı suç işlemiştir, Kral bu suçunu bağışlasın diye, birazcık kel olan başını ona sunuyordur. Piyeste More böyle sevinçli bir hava için-

de öldükten sonra, Earl of Surrey, Protestan İngiliz halkının sözcüsü olarak, More üstüne son sözü söylerken, onun tek suçunun Katolikliği olduğu sonucuna varır

Çok bilgili, değerli, soylu bir insan,
Kendi kanını akıtarak hatâsını mühürlüyor.

İdâm edilenlerin kesik başları Londra köprüsünde bir kazığa çakılıp halka günlerce gösterilir, sonra da Thames nehrine atılırdı o sıralarda. Oysa More'un kesik başı sadece bir tek gün Londra Köprüsünde kaldı; çünkü Stapleton *Tres Thomae*'de anlattığına göre, büyük kızı Margaret, askerleri rüşvetle kandırarak, bu başı almış, mumyalayıp saklamıştı; kendi ölünce de mezarına gömülmesini istemişti. Hattâ Margaret bu yüzden sorguya çekildi; sadece babasının başını kutsal bir eşya gibi saklamakla değil, More'un hapiste yazdıklarını gizlice kaçırıp yayınlamakla suçlandırıldı; kısa bir süre de hapis yattı.

Sir Thomas More'un, hem erdemli bir insan, hem de yazar olarak, bütün Avrupa'da büyük ünü vardı. İdâmının da aslında düpedüz bir cinayet olduğu bilindiği için, ölüm haberi etrafa yayılınca, kıyametler koptu. Hattâ Roper'in anlattığına göre, çağın en güçlü hükümdarı İmparator Charles-Quint, İngiliz elçisi Sir Thomas Elliot'u çağırıp, Sekizinci Henry'yi şiddetle ayıpladı. Kendi hizmetinde More gibi bir adam olsa, onun canına kıymaktansa ülkesinin en güzel şehrini kaybetmeği göze alacağını söyledi.

Sir Thomas More'un yaşarken büyük olan ünü, ölümünden sonra büsbütün arttı. Bilindiği gibi, insan konusunda bir hayli kötümser davranan On sekizinci Yüzyılın büyük yergici yazarı Swift bile, More için İngiltere'nin en erdemli insanı der. Kendi çağdaşları ise, belki hiç kimseyi Sir Thomas More kadar övmemişlerdir. Mektuplarından birinde, «More'un huyundan daha hoş, daha tatlı, daha mutlu bir şey yaratmış mıdır acaba tabiat?» diye soran Erasmus, arkadaşının ruhunun «karlardan daha temiz» olduğunu, İngiltere'nin tek dâhisi sayılabileceğini, ne bugüne kadar ne de bundan sonra böyle bir insan yetişmeyeceğini söyler. Venedik elçisi Sebastian Giustinian bir mektubunda, More'dan İngiltere'nin «En aklı başında, en erdemli» adamı diye söz eder. O sıralarda İspanya'nın en büyük hümanisti sayılan Vives, More'un zekâsının keskinliğini, bilgisinin genişliğini, önsezisini ve dürüstlüğünü öve öve bitiremez. Çağdaşlarından Robert Whittington'da da aynı hayranlığı görürüz «More'un zekâsı meleklere has, bilgisi olağanüstüdür. İyilik, alçak gönüllülük ve nezaket bakımından kim eşi olabilir onun? Sırasında çok neşeli ve eğlenceli, sırasında çok ağırbaşlı her mevsimin adamıdır o.»

Katolik dini uğruna kendini kurban eden More'un ölümünden elli yıl kadar sonra, Protestanlığı artık tamamiyle benimseyen İngiltere'de, adı bilinmeyen bir tiyatro yazarının More'un hayatını konu diye seçerek bir oyun yazması, bu oyunun tutması, hattâ Shakespeare'e atfedilmesi, *Utopia* yazarının büyük

ününü göstermeğe yeter. Aslında *Sir Thomas More,* başından sonuna kadar More'un övgüsünden başka bir şey değildir. Bütün piyeste olumsuz diyebileceğimiz tek cümle, Earl of Surrey'in biraz önce söylediğimiz gibi, More'un Katolikliğini doğru bulmamasıdır. Bunun dışında, dürüstlüğü, zekâsı, hoşgörürlüğü ve şakacılığı ile İngiliz halkının gözünde More'un ideal bir yargıç olduğu; idâma götürülürken bir kadıncağızın dediği gibi «yoksulların en iyi dostu» sayıldığı piyesin her satırından anlaşılıyor. *Sir Thomas More'*da, aristokratlardan tutun da ayak takımına kadar, herkes More'u övüp durur Bir yankesiciye göre, «İngiltere'nin en akıllı insanıdır.» Kendi uşaklarına bakılacak olursa, yeryüzünde ondan zeki, ondan güleryüzlü, ondan namuslu bir adam yoktur. Halktan biri, aynı şeyi söyler :

Ondan akıllı, ondan erdemli, soylu kimse
Şimdiye dek yetişmedi İngiltere'de.

İdâmından sonra başka biri de der ki

Yoksullar göz yaşlariyle gömecekler onu.
Dünyaya geldiğimden beri,
Böyle yas tutulduğunu görmedim hiç kimse için.

İşin garip yanı şu ki, bu oyunda da, Robert Bolt'un yeni yazdığı *A Man For All Seasons*'da da *Utopia*'nın adı bile geçmez. Elizabeth çağı tiyatro yazarı için, Sir Thomas More halkı koruyan dürüst bir yargıç; Robert Bolt için de vicdanını lekelememek uğruna ölümü göze alan erdemli bir aydındır.

Onaltıncı Yüzyılın uluslararası dili Lâtince ile

yazılan *Utopia* (1) 1516'da yayınlanır yayınlanmaz büyük bir ilgiyle karşılandı. İngilizceden başka birçok Avrupa dillerine çevrildi ve arka arkaya yeni baskıları çıktı. O kadar ki, yalnız British Museum kolleksiyonunda, *Utopia*'nın 84 ayrı çeviri ve baskısı vardır. Sir Thomas More'un kendi uydurduğu terimi kullanarak «ütopik» diyebileceğimiz ülkeleri anlatan kitaplardan hiçbiri ne Francis Bacon'un *New Atlantis*'i, ne Thommaso Campanella'nın *Citta del Sole*'si, ne Etienne Cabet'nin *Voyage en Icarie*'si, ne William Morris'in *News from Nowhere*'i hattâ daha sonra göreceğimiz gibi, birçok bakımlardan More'u etkileyen Platon'un *Devlet*'i bile *Utopia* kadar okunmamıştır.

More, birincisinden daha uzun olan ikinci bölüme ayrıca önem verdiği için, ilk önce bunu yazıyor. Birinci bölümü de bir yıl sonra, 1516'da hazırlıyor.

---

[1] *1551'de* Utopia'*yı ilk İngilizceye çeviren Ralph Robinson, Kral Altıncı Edward'ın kâtiplerinden William Cecil'e yazdığı bir mektubu çevirisine eklemiştir. Protestan olan Ralph Robinson, koyu Katolik More'un derin zekâsını, özlü bilgisini överek, böyle eşsiz bir adamın, Hristiyan dininin en önemli bâzı noktalarını bu kadar yanlış anlamasına ve bu yanlış inançlarında ölünceye kadar direnmesine hayıflanmakla beraber, kusursuz bir devlet biçimini anlatan bu eserin hem çok faydalı, hem de çok eğlenceli olduğunu bildiği için, onu Lâtinceden İngilizceye çevirdiğini anlatır.*

Eserinin yazmasını, bâzı dostlarına, bu arada Erasmus'a gösteriyor, çok beğenildiğini görünce, yayınlamağa karar veriyor. *Utopia*'nın önsözünü Budé yazıyor; ve kitap Louvain'de basılırken Erasmus ile arkadaşı Antwerp'li hümanist Peter Giles baskı işleriyle meşgul oluyorlar.

Utopia, Peter Giles'e yazılan, önsöz sayılabilecek bir mektupla başlar. Bu mektup, More'un şakacılığının mükemmel bir örneğidir. Bilindiği gibi, More, «Utopia» adını, «hiçbir yerde» anlamına gelen Yunanca bir kelimeden uydurmuştur. Ama Utopia diye bir yer sahiden varmış da bütün anlattıkları gerçeklere tamamiyle uygunmuş gibi, son derece ağırbaşlı ve bilimsel bir tonla yazar bu mektubu.

Kitabın en sonunda More, kendine özgü o ince alayla, sanki *Utopia*'da anlatılanlar kendi öz düşünceleri değilmiş gibi, bâzı bakımlardan Raphael Hythloday ile aynı fikirde olmadığını; herkesin gözünde bir devletin bütün soyluluğu, ihtişamı ve şerefi paraya bağlı olduğuna göre, paranın ortadan kalkmasına sözde hiç aklı ermediğini ileri sürer. Ama Thomas More son sözünü söylerken, gene ciddileşerek, Utopia'yı şöyle bitirir «Şunu da saklamayacağım ki, Utopia devletinin birçok özelliklerini bizim şehirlerimizde görmeği isterdim Bir umuttan çok bir dilektir bu.»

o

Aslında *Utopia* düşünce bakımından tamamiyle bağımsız bir eser olduğu halde, Platon'un Thomas More'u kuvvetle etkilediği herkesçe kabul edilmiştir. Oysa *Devlet* ile *Utopia*'yı karşılaştırırsak, bu iki

kitap arasında benzerliklerden çok, belki ayrılıklar gözümüze çarpar.

Platon'la More'un birleştikleri en önemli nokta, her ikisinin ideal devletinde paranın olmayışı, her şeyin eşit olarak paylaşılmasıdır. Ama şunu da unutmamalı ki, Platon, «Hiçbir şey kimsenin özmalı olmayacak, her şey herkesin olacak»[1] derken, bütün yurttaşları değil, yalnız *Devlet*'in üstün sınıfı olan «bekçileri» düşünüyor «Gümüş ve altına gelince, diyeceğiz ki onlara İçlerinde Tanrı'nın koyduğu altını, gümüşü saklayanların, insanların vereceği altında ve gümüşte gözü olmaz. Kendi altın yaradılışlarını dünyanın altını ile kirletmek günahtır. Çünkü dünya altını yüzünden türlü kötülükler işlenmiştir. Oysa, içlerindeki altın tertemizdir. Şehirde yaşıyanlar arasında yalnız onlar için altına gümüşe dokunmak, onu kullanmak, ona eşyasında, evinde yer vermek, onunla süslenmek, altın ya da gümüş kupalardan içmek yasaktır. Böylece hem kendilerini, hem de devleti korumuş olacaklardır.»

Platon'la Thomas More'un birleştikleri ikinci önemli nokta, her iki devlette de mutluluğa önem verilmesidir «Biz devletimizi, bütün topluma birden mutluluk sağlasın diye kuruyoruz. Yoksa bir sınıf, ötekilerden daha mutlu olsun diye değil... Yurttan bâzı kişileri seçip onları mutlu kılacak değiliz. Yurt

---

[1] *Platon'dan verilen parçalar, Sabahattin Eyuboğlu ile Mehmet-Ali Cimcoz'un* Devlet *çevirisinden alınmıştır. (Remzi Kitabevi, İstanbul, 1962).*

baştan başa mutlu olacak.» Ama burada da Platon'un tutumuyla More'unki arasında bir ayrılık var gene. Çünkü More, mutluluk sorunu üstünde dirençle, uzun uzun durur. Onun gözünde mutluluk her şeyden önce gelir, rejimin gerçek amacıdır. Platon'a göreyse, gerçek amaç iyilik ve doğruluktur. Mutluluk da bunların tabiî bir sonucudur sadece.

Platon'la More'un birleştikleri üçüncü nokta, kadınlarla erkekler arasında hiçbir ayrılık gözetmemeleri; kadınlarla erkekleri aynı yaradılışta kabul edip, her ikisine de aynı eğitimi ve aynı olanakları vermeleridir «Ne derlerse desinler, bir yenilik yapıp kadınları jimnastiğe, müziğe, silâh kullanmaya, ata binmeye alıştırmak istiyoruz... Bekçilerimizin karılariyle birlikte aynı işleri görmeleri gerektiğini ileri süreceğiz... Yaradılıştan her iki cinste de aynı güçler vardır. Kadın da erkek gibi bütün işleri görebilir.»

Gelelim şimdi *Devlet*'le *Utopia* arasındaki en önemli ayrılıklara Dikkatimizi ilk çeken şey, Platon'un ideal devletinde sınıflı, More'unkindeyse sınıfsız bir toplumla karşılaşmamızdır. Aslında Platon'un devletini bir asker aristokrasisi yönetir. Platon, ancak bu üstün sınıfın eğitimi üstünde durur, ancak bu sınıfın her çeşit geçim sıkıntısından, hattâ aile derdinden kurtulmasını düşünür. Oysa Utopia bir çeşit oligarşi değil, yurttaşların her bakımdan eşit oldukları gerçek bir demokrasidir. Utopia'yı yönetenler, özel yetkileri ve kendilerine özgü yaşama koşulları olan seçkin bir azınlık değil, her yıl tekrar-

lanan bir seçim yoluyla işbaşma gelen, tıpkı öteki Utopia'lılar gibi çalışan ve yaşayan yurttaşlardır. Platon ise bu demokratik tutumu hiç benimseyeme - miştir. Demokrasinin ilk bakışta insana hoş gelebileceği, türlü çekici yönleri olduğunu kabul etmekle beraber, zamanla bozuk bir düzen meydana getirdiği inancını savunur hep. Hattâ daha da ileri giderek, aşırı derecede totaliter bir düzeni tutar. Devletin otoritesi sınırsız olduğu kadar da amansızdır Platon'da. Devlet her şeye, en tabiî içgüdülere bile karışır. Örneğin kırk yaşını aşan bir kadın, yada elli beş yaşını aşan bir erkek, dünyaya çocuk getirmekle «devlete karşı bir suç» işledi diye suçlandırıldığı gibi; devletin izni alınmadan yapılan «her üretme, karanlıkların ve korkunç bir azgınlığın işi sayılır. Bir yandan da Platon'un otoriter devleti, hayatın mutluluğunu yaratan çeşitli pratik sorunlara tamamiyle kayıtsızdır. Oysa Utopia devleti, sırf yurttaşlarının mutluluğunu sağlamak amacıyla, boşanmadan yada hastalarla hastahanelerin durumundan tutun da, en önemsiz bilinen işleri örneğin yurttaşların yiyeceklerini nereden ve nasıl alacaklarını, kimlerin yemek pişireceklerini, sofrada nasıl davranacaklarını bile - etraflıca düzenlemekle beraber, sert bir otoritenin sembolü değildir hiçbir zaman.

Platon'la Thomas More arasında başka bir önemli ayrılık, savaşa ve savaşçılara karşı tutumlarıdır. Gerçi Platon da savaşın, hem kişilerin özel hayatında, hem toplumun hayatında kötülük kaynağı olan bir duygudan, yâni başkalarından çok mal

edinmek hırsından doğduğunu bilir. Ama onun düşündüğü toplumda, savaş kaçınılmaz bir zorunluktur yine de; ve en üstün sınıfa, devleti yöneten bekçiler sınıfına giren bir insan, her şeyden önce savaşçıdır - hem savaşçı, hem filozof. Oysa savaşı «hayvanca» bir şey sayan, bu pis işe karışacaklarına barbarları kendi hesaplarına savaştırmak yolunu seçen Utopia'lılar için, bir adamın hem filozof hem de savaşçı olması, aykırı düşüncelerin en garibi, en gülüncüdür.

Devlet'le *Utopia*'yı karşılaştırırken üstünde duracağımız son önemli ayrılık, Platon'la More'un aile konusunda düşündükleridir. Platon, sıradan yurttaşların yaşama koşullarını ele almağa pek yanaşmadığı gibi, aile durumlarını da açıklamaz. Ama üstün sınıfta, halkı yöneten bekçilerde aile diye bir şey yoktur «Bekçilerimizin kadınları, hepsinin arasında ortak olacak, hiçbiri hiçbir erkekle ayrı oturmayacak. Çocuklar da ortak olacak. Baba oğlunu, oğul babasını bilmeyecek.» Platon'un devletinde, çocukların, babalarını bilmedikleri gibi, analarından da doğar doğmaz ayrılmaları sağlanır. Oysa *Utopia*'da toplumun temeli ailedir. Normal anlamda evlilik olduğu gibi, çocukları kendi anaları ile babalarından ayırmağı doğru bulmaz Utopia'lılar.

Sir Thomas More, *Devlet*'de ileri sürülen görüşlerin savunucusu Sokrates'e benzetilmek şerefini kazanan tek tük insanlardan biridir yeryüzünde. Onun ilk biyograflarından Nicholas Harpsfield, «Bizim yeni ve soylu Hristiyan Sokrates'imiz» der More için. Ölümünden üç yıl sonra, Başpiskopos Reginald Pole

da aynı benzetmeyi yapar. Erasmus'un İngiltere'deki hayatı üstüne bir kitap yazan J.A.K. Thomson, karakteri ve kaderi bakımından yeni çağlarda Sokrates'e en çok benzeyen insanın More olduğunu söyler. More üstüne Yirminci Yüzyılın en önemli eserini yazan R. W. Chambers de, bu iki büyük adamı birleştiren noktalar üstünde durur.

Sokrates, özgür ve ileri inançları uğruna can verdi. Onun ölümü, hayatını ve düşüncesini tamamlıyan, bunlara daha da özlü ve derin bir anlam veren bir ölüm sayılabilir. Sir Thomas More'un ölümü için de aynı şeyi söyleyebilir miyiz acaba? Gerçi More da kendi vicdan özgürlüğü uğruna, yâni yanlış bildiği bir şeyin doğru olduğunu söylemek zorunda kalmamak için can verdi. Yalana katlansa, durumu «idare etse», Krala boyun eğse, şüphesiz ki, gözümüzden düşecekti. Ama şu da var ki, Sokrates'in savunduğu inançlarla More'un savunduğu inançlar pek ayrı birbirinden. Sokrates'in insanların düşünce özgürlüğüne inandığı için, More'un ise Kralı İngiliz Kilisesinin başı ilân eden yasaya inanmadığı ve Papa'nın Katolik Kilisesi üstünde otoritesinin sarsılmasına katlanamadığı için öldüğünü söylemek de mümkündür pekâlâ.

İşte bu yüzden, çoğu kimselere göre, More'un benliğinde, akıllara sığmıyan bir ikilik, bilimi ile dini, kafası ile duyguları arasında büyük bir çatışma, öz kişiliği ile Utopia'da ileri sürdüğü görüşler arasında garip bir aykırılık vardır; Sir Thomas More bir çelişme yığını, acayip bir «ilerici-gericidir.» Örneğin Sidney Lee'ye bakılacak olursa, More'un teorileriyle

günlük davranışı birbirini hiç de tutmuyordur. More, yalnız kitabında ilericidir; hayatında hep eskiye bağlı kalmış, hükûmetlerin zorbalıkla yönetmeleri gerektiğine, toplumun zengin ve yoksul sınıfları arasında hiçbir zaman eşitlik olamıyacağına inanmıştır. Hattâ Sidney Lee daha da ileri giderek, *Utopia*'nın güzel bir hayal oyunundan başka bir şey olmadığını; More hayatın gerçekleriyle yüzyüze gelince bu hayalin uçup gittiğini söyler. Ama Sidney Lee de meselenin bu kadar basit olmadığını bildiği için, More üstüne yazısını şu sözlerle bitirir «*Utopia*'da gördüğümüz yepyeni ve devrimci ülküyü sırf hayal gücüyle tasarlıyan adamın, insanların dimağını zincirleyen, onları düşünce özgürlüğünden yoksun eden köhne inançların kurbanı olarak darağacında can verişi, tarihin insanı şaşırtan şakalarından biridir. Sir Thomas More'un hayatı, ortaya konması kolay, ama çözümlenmesi çok güç bir bilmecedir.»

Birçok tarihçiler, More'un Katolik olarak kendine tanıdığı vicdan özgürlüğünü Protestanlara da vermeğe hiçbir zaman yanaşmadığını ileri sürerler. Bu iddialarını desteklemek için de «hérétique»lere yâni Katolik Kilisesinin inançlarına aykırı düşünceleri olanlara eziyet ettiğini söylerler. Örneğin, Onsekizinci Yüzyılda Horace Walpole, More'un kendi boş inançları uğruna başkalarına işkence ettiğini söylemiş; Ondokuzuncu Yüzyılda Tarihçi Froude, «kalpsiz bir yobaz» gibi davranarak, bahtsız Protestanları yakmakla suçlandırmıştır onu.

Eserinde, din konusunda tam bir hoşgörürlüğün

savunucusu olan More'un, günlük hayatında Katolikliğe başkaldıranları «kâfir» saydığı inkâr edilmez. Mezarı için hazırladığı yazıtta, kendini «Hırsızların, katillerin ve kâfirlerin düşmanı» olarak anlatır. Din sorunlarıyla ilgili polemik yazılarında, «domuzlar,» «cehennem köpekleri,» «şeytana hoş görünmek için oynıyan maymunlar» gibi çok aşırı sözlerle, onlara düpedüz küfreder. Ama düşmanlığında ne kadar ileri giderse gitsin, böylelerine dayak attırdığı, işkence ettirdiği de yalandır. More, kendini savunmak amacı ile yazdığı *Apology*'sinde Katolikliğe başkaldıranlardan birinin dövülmesi için emir verdiğini kabul eder; ama yarı deli olan bu adamın kilisede kadınlara pek çirkin şekilde sarkıntılık ettiği için onu bu cezaya çarptırdığını da açıklar. Kâfir sayılanlar özel din mahkemelerinde yargılandıkları ve baş yargıç sıfatiyle More'un bu mahkemelerle ilgisi olmadığı için, bunlardan hiçbirini ölüm cezasına mahkûm edemeyeceği de ortadadır. Erasmus, More'u bu bakımdan savunan mektuplarından birinde, arkadaşı iktidarda olduğu sıralarda Londra'da hiç kimsenin yakılmağa mahkûm edilmediğini ileri sürer. Dinde reform isteyenlere karşı kötü davrandığı söylentileri, More'un idâmına çok üzülen halkı aldatmak için saray çevrelerince uydurulmuş olsa gerek. Şunu da unutmamalıyız ki, More böylelerine karşı haksız davransaydı, ölümünden ancak elli yıl kadar sonra yazılan ve Protestan seyirciler önünde oynanan *Sir Thomas More*'da, inancı uğrunda can veren bu Katoliğin, bir halk kahramanı olarak bu kadar çok övülmesinin yeri

yoktu.

More'un öz kişiliğiyle *Utopia*'da savunduğu inançlar arasında hiçbir ayrılık görmeyen, onu Edmund Burke ve William Langland tipinde «reformdan yana bir tutumcu» sayan Chambers'e göre, More, ayaklanıp memleketin düzenini bozmağa kalkmamaları şartiyle Protestanlara vicdan özgürlüğü tanıyordu. Katolik düşmanlarına karşı tutumu, yobazlığından fazla İngiltere'de kargaşalık olacağı, iç savaş çıkacağı korkusundan geliyordu.

Oysa More'un kafasiyle duyguları arasında bir ikilik, bir çatışma olduğu yine de bir gerçektir bize kalırsa. Ne yazık ki, More, kendi yarattığı Utopia'lılardan farklı olarak, din inançlarına akılla da inanmak gerektiğini, inançların doğruluğunu akılla kanıtlamak gerektiğini kabul edemiyordu. İşte bu yüzden, sanki akliyle inancı arasında hiçbir bağ yokmuş gibi yaşamış, Katolik Kilisesine körü körüne boyun eğmiş, ölüme bile katlanmıştı. Ama bize bugün çok tuhaf gelen bu davranışa pek o kadar şaşmamak gerek; çünkü kafa ile duygular arasındaki bu çatışmadan kurtulmak pek o kadar kolay değildi More'un yaşadığı sıralarda. Onaltıncı Yüzyılı, birbirine zıt iki güç yönetiyordu Bir yanda geleceğe bakan Rönesans; bir yanda geçmişe bağlı Katolik Kilisesi. Onaltıncı Yüzyılın insanı olarak, More, Rönesansa da, Katolik Kilisesine de candan inanıyordu. Böylece hem Rönesansın en ilerici kitabı *Utopia*'yı, hem de softaca bir Katolikliğin belirdiği *Dialogue of Comfort* ya da *Treatise Upon the Passion*'ı yazabiliyordu.

Ama Sir Thomas More, yalnız koyu Katolikleri ilgilendiren bu din kitaplariyle değil, ancak ve ancak *Utopia* ile yaşıyordur bugün. Sadece yaşamakla da kalmıyor, önemi gittikçe artıyor gözümüzde. Eskiye bağlı bir İngiliz Katoliği olan Chesterton da, ilerici bir Alman Sosyalisti olan Karl Kautsky de More üstüne birer kitap yazmışlardır. Siyasal görüşleri arasında derin bir uçurum olmasına rağmen her ikisinin de aynı sonuca vararak, zamanla More'un etkisinin gittikçe yayılacağına, yüz yıl sonra dünya tarihinde büsbütün önem kazanacağına, belki de İngiltere'de yetişen insanların en büyüğü sayılacağına inanmaları, şaşılacak bir şey değildir bize kalırsa.

More, bütün dâhiler gibi geleceğe bakan, güçlü önseziyle ileride olacakları gören bir düşünürdü. *Utopia*'da anlattıklarının birçoğu, ölümünden dört yüzyıl sonra, hem kendi memleketinde, hem de bütün ileri demokrasilerde gerçekleşmiştir artık Kadın erkek eşitliği, çalışma saatlerinin azalması, bütün eğitimin değilse bile ilk eğitimin parasız ve zorunlu oluşu, boşanmanın kolaylaşması, yurttaşların sağlığiyle ilgili işlerin düzenlenmesi, vergi sisteminin düzeltilmesi, ölüm cezasının ya çok seyrek yada hiç uygulanmaması vb.

Ama Sir Thomas More'un henüz gerçekleşmeyen başka istekleri de var. Bütün dünyada savaşın artık bir daha başlamamak üzere bitmesini, din alanında tam bir hoşgörürlüğün yerleşmesiyle dinlerin ayırıcı niteliklerinden çok birleştirici nitelikleri üstünde durulmasını, millî gelirin daha haklıca dağı-

tılmasını, yalnız siyasal demokrasinin değil ekonomik demokrasinin kurulmasını, kısaca sosyal adaletin dünyaya yerleşmesini istiyordu More. Onun dört yüzyıl önceki istekleri, her aklı başında ve dürüst insanın da istekleridir bugün. Eğer Sir Thomas More'un ülküsü gerçekleşmezse, kendi yarattığı terimle «ütopik» kalırsa, Avrupa uygarlığının ergeç yıkılacağını bütün dünya anladı artık.

Mînâ Urgan

UTOPIA

THOMAS MORE

KİTAP I

Eşine az raslanır üstün zekâsıyla tanınmış yenilmez İngiltere Kralı Sekizinci Henry ile değerli Kastilya prensi arasında bir kaç yıl önce önemli bir bozuşma olmuştu. Bu işi görüşmek ve düzeltmek üzere o tarihte sözcü olarak Felemenk'e gitmiştim. Yanımda iş ve yol arkadaşı olarak eşsiz insan Cuthbert Tunstall vardı. Kral o sırada kendisine, herkesin alkışları arasında, Canterbury başpiskoposluğunu vermişti. Burada onun övgüsünü yapmaya kalkmıyacağım. Dostluğumun bir dalkavukluk sayılması korkusuyla değil, övgülerimin onun bilginliğine ve erdemine erişemiyeceği düşüncesiyle. Kendisi öyle parlak bir ün kazanmış bulunuyor ki onu övmek, atasözünün dediği gibi, güneşi fenerle göstermeğe benzer.

Görüşmelerin yapılacağı Bruges şehrinde Prens Charles'ın gönderdiği birbirinden seçkin sözcüleri bulduk. Bruges valisi bu heyetin başındaydı. Mont-Cassel hâkimi George Thamasia ise aynı heyetin dili

ve yüreğiydi. Konuşma ustalığı sanatından çok doğuşundan gelen bu adam devlet işlerinde en bilgin danışmanlardan biri sayılıyordu. Kişisel yetisine eklenen görmüş geçirmişliği onun pek usta bir diplomat olmasını sağlamıştı.

Kongrenin ilk iki oturumunda bir çok konular üstünde anlaşmaya varılamadı. Bunun üzerine İspanyol sözcüleri Prens'in ne diyeceğini öğrenmek için Bruxelles'e gittiler. Ben de bu arada Anvers'e gitmek fırsatını buldum.

Anvers'de bir çoklarıyla tanıştım, ama bağlandığım en hoş insan Anvers'li Peter Giles oldu. Yurttaşları arasında pek saygın bir yeri olan bu dürüst genç kültürü ve ahlâkıyla daha da üstün saygılara lâyıktır. Bilgisi ne kadar derinse huyu da o kadar iyi. Yüreği herkese açık; ama dostlarına o kadar candan, o kadar vefalı bir sevgiyle bağlıdır ki kendisine dostluğun pürüzsüz bir örneği dense yeridir. Alçak gönüllü, gösterişsiz, sade ve ölçülü bir insan. Nükteli konuşmasını bilir ve şakası hiç kabalığa kaçmaz. Uzatmıyalım, bu gençle öyle hoş, öyle tatlı bir ahbaplık kurduk ki beni yurdumdan, evimden, karımdan ve çocuklarımdan dört ayı aşkın bir zaman ayıran gurbet pek acı gelmedi bana.

Bir gün Notre Dame'a gitmiştim. Halkın gözdesi olan bu kilise bizim en güzel mimarlık şaheserlerimizden biridir. İbâdetten sonra otele dönerken birden Peter Giles'le karşılaştım. Yaşlıca bir yabancıyla konuşuyordu. Güneşten yanmış teni, uzun sakalı, üstünden düşecek gibi duran yeleği, hali tav-

rıyla bu yabancı bir gemi kaptanına benziyordu.

Peter beni görür görmez, bir cevap vermeğe hazırlanan yabancıdan bir an uzaklaştı, yanıma sokulup beni selâmladıktan sonra

«Bu adamı görüyor musunuz, dedi; onu doğru size getirmek üzere idim.»

«Dostum, dedim, sizinle geldikten sonra kim olsa sevinirdim.»

«Tanısanız, dedi Peter, yalnız gelmesini de isterdiniz. Bilinmez ülkeler ve insanlar üstüne size ondan daha etraflı, daha ilginç bilgiler verebilecek birini bulamazsınız dünyada. Böyle şeylere ne kadar meraklı olduğunuzu bilirim.»

«Aldanmamışım, dedim! ilk bakışta bir kaptana benzetmiştim kendisini.»

«Yine de aldanmışsınız. Gemiyle gezmesine gezmiş, ama Palinurus gibi değil, Odysseus gibi, daha doğrusu Platon gibi. Dinleyin bakın nasıl :

Raphael Hythloday, bu adı ilk alan ailenin oğlu, oldukça iyi Lâtince ve çok iyi Yunanca bilir. Kendini sadece felsefeye verdiği için Atina'nın dilini Roma'nın dilinden daha yararlı görmüş. Önemli konularda olsa olsa yalnız Seneca yada Cicero'dan cümleler söyler. Memleketi Portekiz'miş. Gençliğinde varını yoğunu kardeşlerine bırakmış ve, dünyayı dolaşma sevdasıyla yanıp tutuşarak, Amerigo Vespucci ile kader birliği etmiş. Bu büyük denizcinin şimdi her yerde anlatılan dört yolculuğunun son üçünde bir an yanından ayrılmamış. Ama Avrupa'ya onunla dönmemiş. Amerigo, onun yalvarıp yakarması üzerine, yir-

mi dört adamıyla birlikte Yeni Kastilya'da kalmasına izin vermiş. Böylece kendi isteğiyle kalmış o kıyılarda. Çünkü bu adamda gurbette ölmek korkusu falan yok. Bir mezarda çürümek şerefine de pek düşkün değil. Sık sık şu sözü tekrarlar «Mezarsız ölünün kefeni göklerdir; her yerde Tanrı'ya giden bir yol vardır.» Bu serüvenci yaradılışıyla bir yerde ölüp kalmamış olması büyük bir talih doğrusu. Her neyse, Vespucci gittikten sonra beş Kastilya'lıyla bir çok ülkeleri dolaşmış. Bir mucize olarak Taprobana kıyılarına düşmüş, oradan Calicut'a ulaşmış nasılsa ve Portekiz gemilerine raslayıp görmekten umudunu kestiği memleketine dönmüş.

Peter bunları anlatınca, bana böyle yaman bir insanı tanıtmak isteğinden ötürü kendisine teşekkür ettim. Sonra Raphael'e yaklaşıp ilk görüşmenin gerektirdiği sözleri ettim ve onu Giles'le birlikte kaldığım yere götürdüm. Orada bahçeye çıkıp bir çayırda oturduk ve konuşma başladı.

Raphael önce, Vespucci gittikten sonra nasıl arkadaşlarıyla birlikte yerlilerin dostluğunu kazandıklarını, tatlılıkla nasl anlaşıp bir arada güzel güzel yaşadıklarını anlattı. Memleketinin ve kendisinin adını unuttuğum bir prens onları çok sevmiş ve korumuş. Onun sayesinde yolları boyunca kayıklar arabalar bulmuşlar. Sadık bir rehber Prensin emriyle hep yanlarında kalmış, onları öteki prenslere tanıtmış.

Günlerce yolculuk ettikten sonra köylere, kasabalara, oldukça iyi düzenli şehirlere varmışlar, bir çok uluslar, güçlü devletler görmüşler.

Ekvatorda, güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar boydan boya ve oldum olası ateşten bir gök altında yanan ıssız ovalar varmış. Orada her gördükleri şey dehşete düşürüyormuş onları. Başıboş topraklarda tek yaşayanlar en vahşi hayvanlar, en korkunç sürüngenler ve o hayvanlardan da vahşi insanlarmış yalnız. Ekvatordan uzaklaşınca tabiat yumuşuyormuş biraz. Sıcak daha az bunaltıcı, toprak daha yeşil ve güler yüzlü, hayvanlar belâsızmış. Daha ötelerde ise karadan ve denizden ticaret yolları olan şehirlere, kasabalara raslamışlar. Bunların yalnız içleriyle ve sınır boylarıyla değil uzak dış memleketlerle de alış verişleri varmış.

Bütün bu keşifler Raphael'le arkadaşlarını coşturdukça coşturmuş. Yolculuk heveslerini süsleyen bir şey de, her kalkan gemiye, nereye giderse gitsin, hiç zorluk çıkarılmadan alınmaları olmuş.

İlk rasladıkları gemilerin dipleri düz, yelkenleri hasırdan, papirüs yapraklarından yada deriden miş. Daha sonra uçları sivri ve kenevir yelkenli tekneler görmüşler. Sonunda tıpa tıp bizimkilere benzer gemilere de binmişler. Bunların kaptanları gökleri ve denizi oldukça iyi bilen usta denizcilermiş, ama pusuladan hiç haberleri yokmuş. Bizim Kastilya'lılar onlara ucu mıknatıslı iğneyi gösterince adamcağızlar şaşkına dönmüşler, bu iyiliği nasıl karşılayacaklarını bilememişler. Zavallılar denize hep korka korka çıkarlarmış, ve yalnız yazın engine açılmaya yürekleri varırmış. Şimdiyse artık, pusula elde, rüzgârlara kafa tutar olmuşlar. Kış gezilerinde güvenleri artınca teh-

like de artmış. Çünkü bu güzel buluş onları belâlardan kurtaracak yerde, ölçüsüzlük yüzünden daha da büyük belâların kucağına atabilirdi.

Raphael'in dünyayı dolaşırken gördüklerini burada anlatmam çok uzun sürer. Zaten bu kitabın amacı da o değil. Belki başka bir kitapta bu işi ele alırım, ve Raphael'in gördüğü uygar ulusların törelerini, akıllıca toplum düzenlerini etraflıca anlatırım.

Bu konular üstüne onu sorulara boğuyorduk, o da merakımızı gidermeğe can atıyordu. Artık yeniliğini yitiren o devleri, ejderhaları sormuyorduk ona. Çünkü Skyllas'lar, Celenos'lar, sürüyle insan yiyen Lastrigon'lar, daha bilmem hangi canavarlar her yerde bulunabilir. Kolay kolay bulunmayan şey, doğrulukla, akıllıca düzenlenmiş bir toplumdur.

Doğrusunu isterseniz, Raphael bu yeni uluslarda bizimkiler kadar kötü düzenler, kurumlar görmüş; ama ihtiyar Avrupa'nın şehirlerini, uluslarını, krallıklarını uyarabilecek, yeniden yaşatabilecek bir çok yasalara da raslamış. Bütün bunlar, dediğim gibi bir başka kitabın konusu olacak. Burada yalnız Raphael'in Utopia halkı ve devleti üstüne anlattıklarıyla yeteneceğim. Önce konuşmamızın nasıl bu mutlu ada üstüne geldiğini söylemeliyim okuyucuya.

Raphael anlattıklarına derin düşünceler de katıyordu. Türlü devlet biçimlerini açıklarken her birinde neyin doğru neyin eğri, neyin iyi neyin kötü olduğunu şaşırtıcı bir kesinlikle çözümlüyordu. Bunca ulusun yasalarından, törelerinden bu kadar bilgince söz ettiğini duyunca insan Raphael'in görüp geç-

tiği her yerde bütün bir ömür geçirdiğini sanabilirdi. Peter hayranlığını saklayamadı

«Doğrusu, sevgili Raphael, dedi, niçin bir kral yanına girmediğinize şaşıyorum. Hangisine baş vursanız sizden hoşlanır ve yararlanır. Boş zamanlarında bütün bu bildiklerinizi seve seve dinler, değişik memleket ve insan örneklerinden değerli dersler alırdı. Üstelik siz de hem kendinize hem de ailenize, dostlarınıza, parlak bir durum sağlardınız.»

«Ailemden yana pek kaygım yok, dedi Raphael, onlara karşı ödevimi yaptım sanıyorum. Herkes varını yoğunu ihtiyarlığında, ölüm döşeğinde, elleri zaten hiç bir şeyi tutamaz olunca başkalarına bırakır. Bense genç ve sapa sağlamken her şeyimi yakınlarıma verdim. Bana bencil demeğe dilleri varmaz her halde; daha fazla para kazanmak için benim bir krala kölelik etmemi isteyemezler.»

«Yanlış anlamayın, dedi Peter; ben sizin kral yanına uşak olarak değil, bakan olarak girmenizi söylemek istedim.»

«Krallar, dostum, ikisini pek ayırmazlar birbirinden. Bakanı da kendilerine hizmet eden bir adam diye görürler.»

«Bakan yada başka şey, dedi Peter; benim istediğim sizin halka, insanlara daha yararlı olmanız ve kendiniz için daha mutlu bir hayat sağlamanız.»

«Daha mutlu mu deniniz? Duygularıma, tabiatıma aykırı bir durumda nasıl mutlu olabilirim? Ben şimdi özgür bir insanım, dilediğim gibi yaşıyorum. Zengin saraylıların kaçı aynı şeyi söyleyebilir? Hem

kralların gözüne girmek isteyen o kadar çok insan var ki. Ben ve benim yaradılışta üç dört kişi saraya girmezsek, kral boşluğumuzu farketmez, merak etmeyin.»

O zaman ben söze karıştım

«Siz paraya, devlet koltuğuna düşkün değilsiniz, orası belli. Bana da sorarsanız sizin gibi bir insana, bir imparatorluğun başındaki insandan daha fazla saygı duyarım. Ama bana öyle geliyor ki, sizin kadar büyük yürekli, olgun düşünceli bir adam rahatlığı pahasına da olsa zekâsını kamu işlerinde kullanmalıdır. Bunu en verimli olarak yapmanın yolu da büyük bir kralın danışmanları arasına girmektir. Çünkü siz nasıl olsa şerefinize ve doğruluğa aykırı tek söz edemezsiniz. Bildiğiniz gibi kral öyle bir kaynaktır ki, iyilik de kötülük de oradan sel gibi akar halkın üstüne. Devlet işlerine alışkın olmasanız bile bunca bilginiz ve zekânızla en cahil bir krala bile çok yararlı bir bakan olabilirsiniz.»

«İki yönden aldanıyorsunuz, dostum Morus, dedi Raphael; hem iş, hem de kişi yönünden. Bende gördüğünüz üstünlükten çok uzağım. Ama yüz kez daha üstün de olsam benim rahatımı kaçırmamın devlet işlerine bir yararı olmaz. İlkin şundan ötürü: Krallar yalnız savaşı düşünürler, bense bu sanatları ne anlarım, ne de anlamak isterim. Yalnız barışa yararlı sanatlar kralların pek umurunda değildir. İş yeni ülkeler kazanmaya geldi mi, bütün yollar iyidir onlar için Din iman akıl dinlemezler, ne günaha girmekten çekinirler ne kan dökmekten. Buna kar-

şılık kazandıkları memleketlerin halkını iyi yönetmekle pek uğraşmazlar.

Kralların danıştığı insanlara gelince Bunların bir takımı ağızlarını açmaz, çünkü söyleyecek sözleri yoktur, kendileri akıl danışmak durumundadırlar. Bir takımınınsa akılları erer, işe yarayacaklarını da bilirler; ama her zaman gözde olan yetkilinin düşüncesini paylaşırlar, ortaya attığı budalalıkları alkışlarlar. Bütün bu aşağılık asalakların tek kaygısı, yüz karası bir dalkavuklukla, kralın tuttuğu adamın desteğini kazanmaktır. Bir takımı da kendilerini beğenmiş kişilerdir, yalnız kendi düşüncelerine değer verir, kimseyi dinlemezler. Bunda da şaşılacak bir şey yok, çünkü tabiat herkese kendi yarattığını sevip okşama içgüdüsünü verir Karga da, maymun da kendi yavrularına gülümser yalnız.

Yükselme tutkusunun, para kaygısının yada kendini beğenmişliğin ağır bastığı bu danışma kurullarında yapılan nedir? Biri çıkar da geçmiş zamanlardan yada yabancı ülkelerden örnek getirip yeni bir düşünce ileri sürecek olursa, bütün dinleyenlerin akılları başlarından gider; hepsini, hele kendini beğenmişleri bir telâştır alır, akıllılık ünlerini yitirmekten, budala sayılmaktan korkarlar. Kafalarını eşeleye eşeleye bu düşünceleri çürütecek kanıtlar ararlar, bellekleri bu çürütmeyi beceremedi mi, şu beylik lâfın ardına sığınırlar «Bizim babalarımız böyle demiş, böyle yapmışlar. Keşki biz de babalarımız kadar akıllı olabilsek.» Böyle der ve büyük bir kehânet yumurtlamış gibi böbürlenerek yerlerine otururlar. On-

lara bakacak olursanız, atalarından daha akıllı bir adam çıktı mı, insanlık batar.

Bununla beraber atalarımızdan kalan en güzel kurumları yaşatmakta, geliştirmekte hiç de ateşli değiliz. Biri onları düzeltmeye, yenileştirmeye kalktı mı ilerlemeye katılmamak için eskiye sarılırız. Her yerde bu küflü, bu saçma, bu böbürlü kafaları görmüşümdür. Bir kez de İngiltere'de...»

«Nasıl, dedim; İngiltere'ye gittiniz mi?»

«Evet, bir kaç ay kaldım, dedi. Batılı İngilizlerin krala karşı açtıkları bir savaştan biraz sonraydı. Savaş başkaldıranların korkunç bir kırıma uğramasıyla bitmişti. O sırada Canterbury baş piskoposu ve İngiltere Başbakanı sayın John Morton'a büyük minnet bağlarıyla bağlanmıştım. John Morton, (bunları yalnız size söylüyorum, sevgili Peter, çünkü Morus dostumuz çok bilir), evet, Morton, yüksek mevkiinden çok, karakteri ve erdemiyle saygı çeken bir insandı. Orta boylu bedeni yaşının ağırlığı altında eğilmemişti. Yüzü hiç de sert olmadan saygı uyandırıyordu insanda. Kendisine kolay yaklaşıldığı halde ciddî ve ağırbaşlıydı. İş için gelenleri hiç de kırıcı olmamakla beraber bazan oldukça kaba bir lâfla denerdi; bu saldırı karşısında hazır cevaplık ve küstahlığa kaçmayan bir sertlik gösterenler hoşuna giderdi. Böyle bir denemeyle herkesin değerini anlar ve adamına göre iş verirdi. Konuşması yalın ve gürbüz, hukuk bilgibi derin, anlatışı tatlı, belleği eşsizdi. Doğuştan gelen yetilerini iş görerek, okuyup öğrenerek geliştirmişti. Kral söylediklerine çok önem veriyor ve onu

Devletin en sağlam dayanaklarından biri sayıyordu. Delikanlılık çağında kolejden saraya geçmiş, en büyük olaylara karışmış, kaderin fırtınalı denizinde durmadan sallanmış, hergün karşılaştığı tehlikeler içinde yaman bir sakınma gücü edinmiş, dünyayı bilmenin tâ kendisi olmuştu nerdeyse.

Bir raslantı beni bu bilgin din adamının sofrasında yasa bilgisiyle ün salmış lâik bir aydın kişiyle karşılaştırdı. Bu adam, bilmem nasıl, hırsızlara karşı yasanın gösterdiği sertliği övmeye başladı. Hırsızların nasıl onar yirmişer şurada burada darağaçlarına asıldığını sevine sevine anlatıyordu :

«Böylerken ne iştir anlamıyorum, dedi; sadece bir kaç hırsız asılmaktan zor paçasını kurtardığı halde, bugün İngiltere'de yine de hırsızlardan geçilmiyor.»

Kardinalin evindeki söz özgürlüğünden yararlanarak dedim ki

«Bu sizi hiç şaşırtmamalı. Ölüm cezası böylesi durumlarda hem haksız, hem yararsızdır. Öldürmek hırsızlığı cezalandırmak için çok ağır, hırsızlığı önlemek içinse çok hafif bir cezadır. Her çalan ölümü haketmedikten başka, açlıktan ölmemek için çalan adama en korkunç işkenceleri de yapsanız yine çalar. Bu konuda İngiltere'nin ve daha bir çok memleketlerin adaleti, öğrencileri yetiştirecek yerde döven kötü öğretmenlere benziyor. Hırsızlara en ağır cezaları verecek yerde, toplumun bütün üyelerine yaşama olanaklarını sağlasamz ve kimse kellesi bahasına çalmak zorunda kalmasa daha iyi olmaz mı?»

«Toplum bunu düşünmüş, dedi yasacı; zanaat da tarım da halka bir çok geçim yolları sağlamış. Ama öyle insanlar var ki çalışmaktansa adam soymayı daha akıllıca buluyorlar.»

«İşte bunu söylemenizi bekliyordum, dedim. Size iç ve dış savaşlardan eli ayağı sakat dönenlerden söz etmiyeceğim. Ama sorarım size : Kaç asker Cornouailles ve Fransa savaşlarında, kral ve yurt uğruna neler yitirmedi, göz, kol, bacak, nelerinden olmadı. Bu zavallıların artık eski zanaatlarını yapacak halleri yoktu. Yeni bir zanaata geçmeğe de yaşları elverişli değildi artık. Bırakalım bunları Savaş her zaman olmaz diyelim. Her gün gözlerimizin önünde olup bitenlere bakalım. Halkın yoksulluğa düşmesinin baş nedeni aristokratların çokluğudur. Bu yararsız, bu bal vermez arılar başkalarının alın teriyle geçinmekte, topraklarında çalışanları daha fazla kazanmak için derisine kadar yüzmekte, bunun dışında başka gelir kaynağı bilmemektedirler. Ama iş keyif için para harcamaya geldi mi, bu adamların yapmıyacağı delilik yoktur. Bu uğurda varlarım yoklarını havaya savurup dilenciliğe kadar düşerler. Üstelik kendileriyle birlikte başka işlerde hayatlarını kazanamıyacak bir sürü aylak uşaklarını da yoksulluğa sürüklerler.

«Uşaklar hastalanır, yada efendileri ölecek olursa kapı dışarı edilirler. Çünkü aristokratlar boş oturan uşakları besler, ama hasta uşakları beslemezler. Çok kez de mirascı babalarının beslediği uşakları besliyecek durumda olmazlar. Bütün bu insanlar çalmak

cesaretini gösteremezlerse açlıktan ölmeğe katlanmak zorundadırlar. Başka ne yapabilirler? İş aramaktan sağlıkları da, sırtlarındaki elbiseler de yıpranır. Sapsarı suratlar ve yırtık pırtık elbiselerle zenginlere baş vurdukları zaman kimse yüzlerine bakmaz. Köylüler bile iş vermez onlara. Onlar da bilirler ki keyifler, cümbüşler içinde yaşamış, kılıç kalkan kullanmaya, halka yukarıdan bakmaya alışmış bir adam kolay kolay kazma kürek kullanmaya, boğaz tokluğuna yoksul bir çiftçinin hizmetinde çalışmaya alışamaz.»

Bu sözlerime şöyle karşılık verdi yasacı

«İşte devlet asıl böylesi insanları beslemeğe ve çoğaltmağa çalışmalı. Böyleleri işçilerden, çiftçilerden çok daha yürekli, çok daha zevkli insanlardır. Yürekce de, kafaca da onlar güçlüdür. Savaş oldu mu ordu öyleleriyle kurulur ancak.»

«Öyleyse, dedim, size göre hırsızlar ne kadar çoğalırsa ordular da o kadar şanlı şerefli, başarılı olur. Bu aylaklar tükenmez bir asker kaynağı demek sizce. Gerçekten de hırsızlar hiç kötü asker olmuyorlar, üstelik askerler de hırsızlıktan hiç de çekinmezler. Her iki meslek arasında çok benzerlikler vardır. Ne yazık ki bu toplum yasası yalnız İngiltere'yi değil bütün ulusları kemirmektedir.

Fransa daha belâlı bir salgının pençesindedir. Memleketi baştan başa devletin parayla tuttuğu, alaylara ayırdığı sayısız sürüler sarmış, kuşatmıştır. Barış zamanında hem de. Kısa bir süre duraklamalara barış denebilirse. Bu berbat sistemi kuranlar, sizde sürü sürü aylak uşaklar besleyenlerle aynı kafadalar. Bu

korkak ve kuşkulu politikacılara göre devletin güvenliği hep silâh altında tutulacak büyük, zorlu, savaş görmüş kimselerden kurulu bir orduya bağlıdır. Halk arasından toplanacak askerlere güvenmezler. Savaşları da nerdeyse askerin görgüsü artsın diye yaparlar Sallust'un dediği gibi, bu koca insan mezbahasında askerin, yüreği yada eli barış yüzünden yumuşamasın diye.

Fransa bu yırtıcı hayvanları beslemenin ne tehlikeli bir şey olduğunu başına gelenlerle öğreniyor. Oysa Romalıların, Kartacalıların, daha nice eski ulusların tarihine bir göz atsa yeterdi. Hep ayakta duran bunca ordular ne işine yaradı Fransa'nın? Toprakları talan edildi, şehirleri yıkıldı, imparatorlukları battı. O nerdeyse beşikten yetişme askerler bir işe de yarasalardı bari. Usta Fransız askerleri derleme İngiliz askerleriyle bir kaç kez karşılaştılar. Ne sonuç aldıkları üstünde durmıyacağım; çünkü beni dinleyenlere hoş görünmek istediğim sanılabilir.

Gelelim sizin uşak askerlere. Bunlar işçi ve çiftçilerden daha cesur, daha gürbüz olur diyorsunuz. Yoksulluk yüzünden bedence ve ruhca iyice çökmüş olanlar dışında, işçi ve çiftçileri aylak bir uşağın yıldıracağını hiç sanmıyorum. Uşaklar daha iri yarı, daha gürbüz olabilirler; çünkü zenginler çürütecekleri insanları öyleleri arasından seçerler. Ama bu sağlam, bu yakışıklı delikanlıların aylaklık içinde uyuşmaları, kadın işlerinde yumuşamaları yazık değil mi? Onları şerefli bir zanaata sokup, ellerinin emeğiyle yaşamaya alıştırıp çalışkan ve yararlı kişiler arasına katmak

daha doğru olmaz mı?

Neresinden bakarsak bakalım, bu aylak uşak sürülerinin memlekete bir yarar getirebileceğini sanmıyorum. Savaşta bile işe yaramazlar. Kaldı ki savaşı önlemek de her zaman elinizdedir. Üstelik bu sürüler barış zamanında da baş belâsıdır. Oysa insan savaştan önce barışa önem vermeli, barış üstünde kafa yormalı.

Soylular sınıfı ve uşak takımı sizi kaygılandıran çapulculukların tek nedenleri değildir. Yalnız sizin adaya özgü bir belâ daha var başınızda.»

«Nedir o?» diye sordu Kardinal.

«Bütün İngiltere'yi saran koyun sürüleri. Başka yerlerde o kadar tatlı, o kadar tok gözlü olan bu hayvanlar sizin memleketinizde öyle aç gözlü, öyle doymak bilmez olmuşlar ki insanları bile yiyorlar, kırları, köyleri, evleri silip süpürüyorlar.»

Gerçekten, en ince, en değerli yünü çıkaran krallığınızın her yanında soylular, zenginler hattâ pek sayın rahipler bile toprak için birbirine giriyorlar. Bu zavallılara iratları, türlü kazançları, toprak gelirleri yetmiyor; işsiz güçsüz oturup keyif çatmak, devlete bir yarar getirmeden halkın sırtından geçinmek gözlerini doyurmuyor adamların. Geniş tarım topraklarını boşaltıp otlak yapıyorlar. Evleri yıkıp kiliseyi bırakıyorlar yalnız, onu da ağıl olarak kullanıyorlar. En çok oturulan en çok işlenen yerleri çöle çeviriyorlar. Ormanlara, parklara, av hayvanlarına ayırdığınız yerler yetmiyormuş gibi.

Böyle doymak bilmez cimrinin biri binlerce dö-

nümlük yeri kuşatıveriyor. İçindeki namuslu çiftçileri evlerinden çıkarıyor Kimini yalan dolanla, kimini zorla, kimini de türlü yollardan tedirgin edip yerlerini satmak zorunda bırakarak. Doyuracak karınları paralarından çok fazla olan bu köylüler (tarım çok kol isteyen bir iştir çünkü) çoluk çocukları, dulları yetimleri, ana babaları ve torunlarıyla yollara düşerler. Doğdukları evden, karınlarını doyuran topraktan ağlayarak uzaklaşır zavallılar ve barınacak yer bulamazlar. O zaman kap kacaklarını, pılılarım pırtılarını yok bahasına satarlar. Onlar da bitince ne kalır yapılacak Çalmak ve Tanrı buyruğuyla asılmak. Yoksulluklarını dilencilikle sürdürmek isteyenler de çıkabilir Onları da serseri diye yakalayıp zindana atıveririer. Oysa nedir suçları bu insanların? Çalışmaya can attıkları halde kendilerine iş verecek kimseyi bulamamak. Hem hangi işe girebilirler zaten? Topraktan başka şeyden anlamazlar ki. Eskiden yüzlerce kolun çalıştığı topraklarda koyunları otlatmaya bir tek çoban yeter.

Bu kötü yolun bir başka sonucu da bir çok yiyecek fiyatlarının artmasıdır. Bununla da kalsa iyi : Otlaklar çoğaldıktan sonra korkunç bir salgın sürülerle koyunu öldürüverdi. Tanrı sanki böylece sömürgenlerinizin doymaz pintiliğini cezalandırmak istemiş. Keşki bu belâyı koyunların değil kendilerinin başına indirseydi. Bunca sürü yok olunca yün fiyatları öyle yükseldi ki en yoksul dokumacılar yün satın alamaz oldular. Alın size bir sürü işsiz daha. Gerçi koyun sayısı pek çabuk artar, ama fiyatları yine de

düşmez; çünkü satıcılar azalmıştır. Yün ticareti bir kaç zengin fırsatçının eline geçmiştir; onlar da satmakta acele etmez, büyük kazanç olmadıkça satmazlar yünleri. Aynı sebeple başka hayvan fiyatları da arttı, hem daha da fazla; çünkü sütçülük, yağcılık, tarım yapılmayınca bu işlerde kullanılan hayvanlar hiç yetiştirilmez oldu. Büyük beyleriniz koyunlara verdikleri önemi öküze ineğe vermiyorlar tabiî. Uzak yerlerden bir deri bir kemik kalmış hayvanları çok ucuza satın alıyorlar, otlaklarında besleyip ateş bahasına satıyorlar.

Korkarım İngiltere'nin daha çok çekeceği var bu yürekler acısı yolsuzluklar yüzünden. Şimdiye kadar hayvan besleyiciler fiyatları yalnız sattıkları yerde yükseltebildiler. Ama satın aldıkları yerde hayvan azalma ve çoğalmalarına vakit bırakılmazsa İngiltere'nin hayvan sayısı farkına varılmadan azalır ve memleket korkunç bir kıtlığa düşer sonunda. Böylece bir avuç vicdansızın cimriliği yüzünden adanıza zenginlik getirmesi gereken şey yoksulluk getiriyor.

Ulusca duyulan darlık herkesi masraflarını kısmaya ve hizmetçisine yol vermeye zorluyor. Kapı dışarı edilenler nereye gidiyorlar? Dilenmeye yada çalabilirlerse, çalmaya.

Bu yoksulluk nedenlerine, gösteriş için çılgınca harcanan paralar da ekleniyor. Uşaklar, işçiler, köylüler, hemen bütün sınıflar giyeceklerinde yiyeceklerinde görülmedik bir lükse kaçıyorlar. Bir de o fuhuş yerleri, ayyaşlık, cümbüş ve türlü kumar yuvaları. Buralara dadananlar bütün paralarını kaptırır ve ka-

yıplarını kapamak için hırsızlık yoluna girerler.

Adanızı bu toplum vebalarından, bu suç ve yoksulluk tohumlarından kurtarın. Öyle yasalar çıkarın ki köyleri, çiftlikleri yıkan beyler ya hepsini yeniden yapmak, yada toprağı yeniden çiftlik kuracak insanlara bırakmak zorunda kalsınlar. Zenginlerin cimri bencilliğini firenleyin. Sömürme, tekel kurma hakkını alın ellerinden. Aylak insan bırakmayın memleketinizde. Tarımı büyük ölçüde geliştirin. Yün işlikleri ve daha başka üretim kolları yaratın. Yoksulluk yüzünden bugünedek hırsızlık, serserilik, yada uşaklık eden, aşağı yukarı aynı kaderi paylaşan bir sürü insan oralara gidip yararlı bir çalışma yoluna girsin. Bütün bu anlattığım dertlere çare bulmazsanız, adaletinizle övünmeyin İnsafsızca, budalaca yalan söylemiş olursunuz.

Milyonlarca çocuğu bozucu, körletici bir eğitimin pençesinde bırakıyorsunuz. Erdem çiçekleri açabilecek bu körpe fidanlar gözlerinizin önünde kurtlanıyor; büyüyüp suç işledikleri zaman, yâni içlerine çocukluktan giren kötülük tohumları acı meyvalarını verdiği zaman ölüm cezasına çarptırıyorsunuz onları. Sizin yaptığınız nedir biliyor musunuz? Asma zevkini tadabilmek için hırsızlar yaratmak.»

Ben böyle konuşurken yasacı hasmım bana karşılık vermeğe hazırlanıyordu. Tartışmaktan çok parlak sözler etmek, bildiklerini tekrarlamak, benimle bir bellek yarışmasına çıkmak üzereydi.

«Çok güzel konuştunuz, dedi. Bir yabancı olduğunuz için bu söylediklerinizi kulaktan duymadır. Si-

ze daha sağlam bilgiler vermek isterim. Konuşmamın düzeni şu olacak Önce sizin söylediklerinizi özetleyeceğim. Sonra olayları bilmemekten gelen aldanmalarınızı belirteceğim. Sonunda da kanıtlarınızı çürütüp tuz buz edeceğim. Verdiğim bu sırayla başlıyorum. Aldanmıyorsam söylediklerinizi dört...»

«Sözünüzü burada kesiyorum, dedi birden Kardinal. Bu girişe bakılacak olursa konuşmanız bir hayli uzun süreceğe benzer. Bugün için sizi bu yorgunluğa katlanmaktan kurtaracağız. Ama söylevinizi bir alacak sayıyorum. Gelecek toplantımızda, karşı taraf da bulunmak şartiyle, tamamını isteriz. Gelebilirseniz yarın ikinizi de beklerim. Şimdilik, Raphael dostum sizden şunu öğrenmek isterim Hırsızlığa ölüm cezası vermek niçin yersizdir ve siz halkın güvenliğini hangi ceza ile sağlamayı düşünürsünüz? Her halde, hırsızlığı hoşgörmeli diyecek değilsiniz. Sizce darağacı bugün hırsızlığı önlemeye yetmediğine göre, hırsızları hayatlarını yitirmekten başka neyle korkutabilirsiniz? Yasayı dinletmek için daha sağlam yol nedir sizce? Daha az sert bir ceza vermek hırsızların cüretini artırmaz mı?»

«Ben şuna inanıyorum ki, dedi Raphael, toplum her insana eşit bir güvenlik sağlamadığı sürece bir insanı para çaldığı için öldürmek doğru değildir. Diyeceksiniz ki, toplum ölüm cezasını verirken beş on para çalmanın değil, adaletin ve yasaların öcünü almaktadır. Ben de buna karşı şu ilkeyi söyliyeceğim *Summum jus, summa injuria* (Aşırı doğruluk aşırı haksızlık getirir.) Yasa koyanın aklı o kadar yanıl-

maz, o kadar kesin midir ki buyruğunu dinlemeyen kılıcı haketsin? Yasa bütün suçları bir kaba koyacak, çalmakla öldürmeyi aynı gözle görecek kadar katı ve duygusuz değildir. Doğruluk boş bir lâf değilse bu iki suç arasında dağlar kadar ayrılık vardır.

Tanrı öldürmeyi yasak etmiş, bizse bir kaç para için adam asıyoruz, olacak şey mi bu?

Denebilir ki, Tanrı'nın yasak ettiği, özel bir kişinin başkasını öldürmesidir, yasaları uygulayan yargıcın öldürmesini değil. Evet ama insanların Tanrı buyruklarına aykırı yasalar çıkarmasını, ırza geçmeyi, zinayı, yalan yere yemin etmeyi kitaba uydurmalarını kim önleyebilir? Nasıl önler? Tanrı bize yalnız başkasını değil kendimizi öldürmeyi bile yasak etmiş. Oysa biz yasaların gölgesine sığınarak birbirimizi boğazlıyabiliyoruz! Bu korkunç adalet anlayışı yargıçları ve cellâtları Tanrı buyruğunun üstüne çıkarabilecek, onlara yasanın öldür dediğini öldürme hakkını verecek!

Bundan şu olmıyacak sonuç da çıkarılabilir ki, Tanrı adaletinin insan adaletine uydurulması, insanların isteğince yasalaşması gerekir, ve Tanrı'nın buyruklarına ne zaman uyulup ne zaman uyulmayabileceğini hangi durumda olursa olsun insanlar kararlaştırabilecektir.

Musa'nın yasası bile, köleler ve katı yürekliler için konmuş olan o korkutma ve öcalma yasası bile bir şey çalmayı ölümle cezalandırmıyor. Bizse Tanrı'yı baba sayan, rahmete, merhamete dayanan İsa yasası altında, daha az insanca davranmak, dilediği-

miz zaman insan kardeşimizin kanına girmek hakkını nasıl verebiliriz kendimize?

İşte bu düşüncelerle çalana ve öldürene aynı cezanın verilmesini haksız buluyorum. Bu cezanın saçma olduğu kadar, halkın güvenliği bakımından zararlı olduğunu da kolayca anlatabilirim. Çalmakla öldürmenin aynı cezayı aldığını gören kopuk ne yapar? Soymakla yetinebileceği adamı öldürür, kendi kellesini korumak için öldürür. Kendini ele verecek olanı ortadan kaldırmış, suçunun bilinmemesini daha kolayca önlemiş olur. Neye yaradı yasanın sertliği? Hırsızı darağacıyla korkutarak kaatil yapmış olduk.

Şimdi, üstünde çok durulan bu sorunun çözümüne geliyorum En iyi cezalandırma yolu hangisidir?

Bana kalırsa en iyi yolu bulmak en kötüsünü bulmaktan çok daha kolaydır. İnsanları yönetmekte pek ileri gitmiş olan Romalı'ların ceza sistemini bilirsiniz. Onlar ağır suçluları süresiz köleliğe, taş ocaklarında, madenlerde zorla çalışmaya mahkûm ederlerdi. Bu ceza yolu adaletle halkın yararını uzlaştırmış oluyor. Ama, bana sorarsanız, bu konuda, İran'a bağlı bir ulus olan Polylerit'lerde gördüklerimi başka hiç bir sisteme değişmem.

Polylerit'lerin yurdu bir hayli uygar ve bir çok kurumları pek akıllıcadır. İran kralına her yıl ödedikleri vergi dışında özgür yaşar ve kendi kendilerini yönetirler. Denizlerden uzakta, dağlarla çevrili bereketli bir toprağın ürünleriyle yetinirler. Kendileri yabancı memleketlere binde bir gider, yabancılar da onların memleketine pek gelmezler. Sınırlarını geniş-

letme hevesleri yoktur, hiç bir dış tehlike de onları kaygılandırmaz. Krala verdikleri para yurtlarını istilâya uğramaktan korur. Bolluk içinde rahat rahat yaşarlar; ne orduları var, ne aristokratları. Boşuna şan şeref peşinde koşmadan mutluluklarını sağlamakla uğraşırlar. Varlıklarını komşularından başka bilen yoktur çünkü dünyada.

İşte bu memlekette bir kimsenin hırsızlık ettiği ortaya çıkınca çaldığı şeyi sahibine (başka yerlerde olduğu gibi krala değil) geri vermesi sağlanır. Çaldığı şey bozulmuş yada yok olmuşsa hırsızın mallarına el koyup o şeyin değerinin karşılığı alınır, üst tarafı karısına ve çocuklarına bırakılır. Suçlu ise halkın hizmetinde çalıştırılır. Hırsızlığın ağırlaştırıcı nedenleri yoksa suçlu ne zindana atılır, ne zincire vurulur; serbest olarak çalıştırılır. Tembellik eden ya da ayak direyeni dövmekle yetinirler. İşlerini gereğince yapanlara hiç bir kötülük edilmez. Akşam yoklama yapılır ve mahkûmlar iş yerindeki kulübelerde geceyi geçirirler. Katlandıkları ceza sadece durmadan çalışmaktır. Yaşamaları için gerekli her şey verilir kendilerine. Toplumun yararına çalıştıkları için toplum da onları besler. Bu besleme işinde töreler yer yer değişir. Bâzı yerlerde mahkûmların yiyeceği giyeceği halkın sadaka ve yardımlarıyla sağlanır. Bu yol sakat gibi görünürse de, halkın insanlığı sayesinde en bereketli olanıdır. Başka yerlerde bu iş devlet parasıyla görülür yada belli kişilere bu ödevi yüklemenin yolu bulunur. Bazı yerlerde mahkûmlar halk hizmetlerine verilmez. İşçiye ihtiyacı olan her yurttaş, bir

gün için, ücret karşılığı, bir kaç mahkûm tutar. Onlara serbest işçilerden daha az para verir. Tembellerini dövmek hakkı da vardır mahkûm kiralıyanların, böylece mahkûmlar hiç işsiz kalmaz, yiyeceklerini, giyeceklerini kendi emekleriyle kazanır, her gün Hazineye de bir gelir sağlarlar.

Bütün mahkûmlar giydikleri birörnek elbisenin rengiyle hemen tanınırlar. Saçları toptan değil kulaklarının biraz üstüne kadar tıraş edilir. Kulaklarından biri de ucundan kesilir. Dostları onlara yiyecek, içecek ve mahkûm yiyeceği giyeceği getirebilir. Ama para getiren de para alan da ölüm cezası giyer. Özgür bir yurttaş hiç bir nedenle köle sayılan mahkûmdan para alamaz. Hiç bir mahkûm silâh taşıyamaz. Bu iki suçun da cezası ölümdür.

Her il kendi mahkûmlarına belli bir damga vurur. Bu damgayı silmek, ilin sınırlarını aşmak ve başka ilin köleleriyle konuşmak da ölümle cezalandırılır. Kaçınayı tasarlamak kaçmak kadar tehlikelidir. Böylesi bir tasarıya katılan köle hayatını, hür insan özgürlüğünü kaybeder. Yasa, bu tasarıyı haber vereni ödüllendirir Özgürse para, köle ise özgürlük verir ona. Haber veren suç ortağı da olsa ceza görmez ve böylece kötü yola sapan, kurtuluş yok diye sonuna kadar gitmeyip suçunu açıklayabilir.

Polylerit'lerde ceza sistemi budur. Hem büyük bir insanlık hem de büyük bir yarar var bu sistemde. Yasa vuruyor, ama insanı değil suçu öldürmek için vuruyor. Mahkûma karşı o kadar insaflı davranıyor ki onu namuslu olmaya, topluma ettiği kötü-

lüğü yaşayacağı yıllarda ödemeye zorluyor. Onun için mahkûmların eski hayatlarına döndükleri hemen hiç görülmez. Polylerit'lerin bundan yana korkuları yoktur ve çokları yola çıkarken rehberlerini bu mahkûm köleler arasından seçer ve her ilde yenileriyle değiştirirler. Gerçekten de niçin korksunlar? Yasa değil hırsızlığı, hırsızlığı düşünmeyi bile kölenin elinden alıyor Elinde silâh yok, para ise ölümün tâ kendisi onun için. Yakalandı mı her şey bitecek, kaçmak da imkânsız. O kılıkla nereye saklanabilir? Çıplak dolaşamaz ya? Başka kılığa girebilse o zaman da yarı kesik kulağı ele verecek kendisini.

Kölelerin birleşip devlete karşı gelmeleri de olacak şey değildir. Böyle bir işi başarabilmek için elebaşıların başka illerdeki köleleri de kazanmaları gerekir. Oysa bu yol da iyice kapalıdır. Toplanmaları, konuşmaları, hattâ selâmlaşmaları ölüm cezası getirecek insanlar nasıl söz birliği edebilirler bütün yurtta? Düşüncelerini arkadaşlarına bile açmaktan korkarlar; çünkü bilip de susmak ölüm getiriyor, ele vermek ise çok kazançlı. Öte yandan hepsinin içinde şu umut var Cezalarına boyun eğip ileride dürüst bir insan olabilecekleri inancını yaratabilirlerse günün birinde özgürlüklerine kavuşacaklardır. Çünkü her yıl bir çok köleler aklı başına gelmiş birer yurttaş olarak serbest bırakılırlar.

Niçin İngiltere'de de böyle bir ceza sistemi uygulanmasın? Bilgin rakibimin hayran olduğu ölüm adaletinden çok daha iyi değil mi böylesi?»

Sayın bilginin cevabı hazırdı :

«Böyle bir sistem İngiltere'de uygulanırsa, imparatorluk dağılır ve batar,» dedi. Sonra başını salladı, dudaklarını kıvırdı ve sustu. Salondakiler bu yaman yargıyı coşkunlukla alkışladılar. Kardinal ise şunları söyledi

«Peygamber değiliz ki bu sistemi denemeden önce İngiltere'ye uyup uymayacağını söyleyebilelim. Bana kalırsa, ölüm yargısı verildikten sonra, kral cezanın uygulanmasını bir süre için durdurabilir. Mahkûmların kutsal yerlere sığınma imkânını da ortadan kaldırırsa, bu süre içinde yeni ceza sistemi uygulanır. Deneme iyi sonuç verirse bu yol tutulur, vermezse ölüm cezası yerine getirilir. Böylece adaleti sadece biraz geciktirmiş, denemenin tehlikelerini de önlemiş oluruz. Daha da ileri giderek diyebilirim ki serseriliği ortadan kaldırmak için daha yumuşak, daha akıllıca tedbirlere baş vurmamız yerinde olur. Bu belâya karşı yasa çıkardığımız halde serserilik azalmak şöyle dursun bugün her zamankinden daha çok arttı.»

Kardinal bunları söyler söylemez, biraz önce benim söylediklerime dudak bükenler, hayranlıklarını nasıl anlatacaklarını bilemez oldular. Hele Kardinal'in serserilik üstüne söylediklerini övdükçe övdüler.

Konuşmanın sonrasını anlatmasam daha iyi olur belki. O kadar gülünç şeyler söylendi ki. Ama anlatayım biraz; çünkü konumu ilgilendiriyor bunlar.

Masada, deli taklidi yapmayı marifet sayan asalaklardan biri vardı. Bu işi okadar iyi beceriyordu ki,

insan gerçekten deli sanabilirdi onu. Saçma sapan, soğuk şakalara girişti mi herkes söylediklerine değil kendisine gülüyordu. Bununla beraber arada bir akıllıca bir söz de çıkıyordu ağzından. Atasözünün dediği gibi Çok saçmalıyan sonunda bir doğru· lâf da eder.

Dâvetlilerden biri benim hırsızlar üstünde, Kardinalinse, serseriler üstünde durduğumuzu söyledi. Ama iki türlü insan daha var ki, dedi, toplum onların hayatını sağlamak zorundadır; çünkü onlar yaşamak için çalışamıyacak durumdadırlar : hastalar ve ihtiyarlar.

Bizim soytarı bunun üzerine

«O işi bana bırakın, dedi. Yaman bir plânım var bu konuda. Doğrusunu isterseniz o miskinler sürüsünden kurtulmaya can atıyorum Gözlerden uzak bir yere kapamalı hepsini. Ağlayıp sızlanmaları, yalvarıp yakarmaları sinirlerimi bozuyor. Hoş bu kasvetli teranelerle benden metelik kopardıkları olmamıştır ya. İki şeyden biri oluyor çünkü Ya param oluyor, canım vermek istemiyor, yada canım vermek istiyor param olmuyor. Şimdi uslandılar artık : Benim geçtiğimi gördüler mi boşuna yorulmamak için seslerini kesiyorlar. Sadaka konusunda benim bir rahip kadar kısır olduğumu biliyorlar.

Şimdi dinleyin benim verdiğim kararı Bütün yaşlı ve hasta dilenciler bölünüp dağıtılacak : Erkekler rahip kardeş olarak erkek manastırlarına, kadınlar da rahibe hemşire olarak kadın manastırlarına. Oldu bitti.»

Krdinal bunu hoş bir şaka sayıp gülümsedi, ama ötekiler bayağı ciddiye aldılar. Dinbilimci bir rahipse bu şakadan aşırı bir şekilde hoşlandı. Asık suratı birden gevşeyerek rahipler ve manastırların durumu üstüne nükteli sözler etti, sonra soytarıya dönerek :

«Biz dilenci kardeşlerinizin rızkını sağlamazsanız, dilenciliği ortadan kaldırmış olmazsınız» dedi.

«Sayın Kardinal bunun çaresini buldular, dedi : Serserilerin bir yere toplatılıp çalıştırılması gerektiğini söylediler ya! Dilenci rahipler dünyanın ilk serserileridir.»

Bu sert saldırı üstüne bütün gözler Kardinal'e dikildi. O kızmış görünmeyince herkes soytarıyı alkışladı. Sayın dinbilimciyse taş kesildi olduğu yerde. Yüzüne karşı atılan bu taş öfkesini kabarttıkça kabarttı ve birden ateş püskürmeye, küfürler savurmaya başladı. Demediği kalmadı soytarıya: Alçak, rezil, müfteri, melun. Ayrıca Kutsal kitaptan çıkardığı korkunç tehditlere de başvurdu.

O zaman bizim soytarı ağır başlı insan numarası yapmaya başladı

«Kızmayalım pek sevgili rahip kardeş. Kitap ne der? «Sabrınızla ruhlarınızı dizginleyeceksiniz.»

Dinbilimci hemen atıldı arkasından :

«Kızmıyorum, kerata; daha doğrusu günaha girmiyorum. Çünkü Kitap ne der? «Kızın, ve günaha girmeyin.»

Kardinal tatlı bir sitemle rahibi yumuşatmak istedi.

«Hayır, dedi rahip; susamam, susmamalıyım. Yüce görevim coşturuyor beni ve nice Tanrı adamları bu kutsal öfkelere kapılmışlardır. Şu söz de oradan gelir «Tanrım, senin evine bağlılık yedi beni.» Kilisede şunu söylerler ilâhilerde «İlyas Tanrı evine çıkarken alay etmeğe kalkışanlar, saçı dökülmüş peygamberin öfkesini çektiler üstlerine.» Bu alaycı, bu soytarı, bu yüzsüz herif de belki aynı belâya çarpılacak.»

«Her halde iyi bir niyetle konuşuyorsunuz, dedi Kardinal; ama bana öyle gelir ki, bir deliyle saçma sapan bir çatışmaya girmemek daha dindarca değilse bile daha akıllıca olur.»

«Efendimiz, bundan daha akıllıca davranamam. Süleyman, insanların en akıllısı ne demiş «Deliye deliliğine uygun olarak karşılık verin.» İşte, benim yaptığım da bu. Kendine gelmezse hangi uçurumlara düşeceğini gösteriyorum kendisine. İlyas'la alay edenler çok kalabalıktı, bir tek insanla alay ettikleri için hepsi birden cezaya çarpıldılar. Bir de, aralarında bir çok dazlaklar bulunan bütün rahiplerle alay eden bir tek adamın göreceği cezayı düşünün. Ama onu asıl korkutacak olan şudur. Papanın bir fermanı var. Bu fermana göre bizimle alay edenler afaroz edilir.»

Kardinal işin çıkmaza girdiğini görerek, bir işaretle soytarıyı uzaklaştırdı ve konuşma konusunu tatlılıkla değiştirdi. Hemen sonra da işlerini bahane ederek bütün dâvetlileri uğurladı.

«Aziz Morus, bu uzun hikâyeyle yordum sizi. Doğrusu siz istememiş olsaydınız ve gösterdiğiniz il-

giyi gereğince karşılamayı ödev bilmeseydim bu kadar uzun konuşmak utandırırdı beni. Kısaltabilirdim, ama dâvetlilerin düşünüşlerini ve karakterlerini belirtmek istedim size. Tek başıma görüşlerimi açıklayınca, herkes dudak büktü sözlerime. Kardinal benden yana çıkınca övmeler başladı. Dalkavuklar bir soytarının şakalarını nerdeyse ciddiye alacaklardı, Kardinal sadece gülümsedi diye. Böylesi saray adamlarının bana ve düşüncelerime değer vereceklerini sanır mısınız yine de?»

«Anlattıklarınızı gerçekten büyük bir zevkle dinledim, dedim Raphael'e. Düşüncenizin derinliği ölçüsünde de hoş konuşuyorsunuz. Sizi dinlerken bir an kendimi İngiltere'de sandım. Çünkü ben çocukken bu iyi yürekli Kardinal'in konağında yetiştim. Onunla birlikte hayatımın ilk yıllarını hatırladım. Dostluğumu zaten kazanmıştınız, ama bu büyük insan için söylediğiniz güzel sözler beni büsbütün bağladı size. Bununla birlikte sizin için yine de aynı şeyi düşünüyorum ve, krallara, saraylara karşı duyduğunuz tiksintiyi yenmek isterseniz, görüşlerinizle insanlara büyük yararlar sağlayabileceğinize inanıyorum. Kişisel tiksinmelerimizi halkın yararına aşmak, her iyi yurttaş gibi, sizin için de bir görev sayılmaz mı? Platon der ki Günün birinde filozoflar kral, yada krallar filozof olursa, insanlık o zaman mutluluğa kavuşur. Filozoflar krallara öğüt vermeyi bile küçümserlerse o mutluluktan çok uzaktayız demektir.»

«Filozoflara haksızlık ediyorsunuz, dedi Raphael; doğruyu saklayacak kadar bencil değillerdir. Bir çok-

ları düşündüklerini yazdılar : Dünyayı yönetenler isteselerdi bu kitaplarda doğru yolu ararlardı. Ne yazık ki peşin yargılarla bağlanmış, düşünceleri tâ çocukluktan sakat ilkelerle yuğrulmuştur. Platon bu nu bilmiyor değildi; kralların kendileri filozof olmadıkça başkalarını dinlemiyeceklerini anlamıştı. Kral Dionisios'un sarayındaki hazin denemesinden çıkan sonuç buydu.

Diyelim ki ben de bir kralın bakanı oldum. Ona en doğru yolları gösteriyorum; yüreğinden ve ülkesinden kötülük tohumlarını söküp atmaya çalışıyorum. Beni sarayından kovmaz, yada dalkavuklarının alayları karşısında yalnız bırakmaz mı dersiniz?

Fransa kralının bakanıyım, örneğin. Kral en akıllı politikacıları da çağırmış, sarayında düzenlediği bir gizli toplantıya kendisi başkanlık ediyor. Bu soylu, bu yaman kişiler kafa kafaya vermiş şunları görüşüyorlar Kral efendileri hangi oyunlar, hangi entrikalarla Milano'yu ellerinde tutabilir; hep kendisinden kaçan Napoli'yi nasıl kendine bağlayabilir; en sonunda Venedik'i nasıl alaşağı edip bütün İtalya'yı avucuna alabilir, ve nasıl, Felemenk, Brabant, Burgonya ve daha önce kazanılmış nice ülkeleri tahtının çevresinde toparlayabilir?

Biri kalkıyor diyor ki «Venedik'le bir anlaşma yapıp işimize elvermedikçe bozmayalım. Kuşkularını gidermek için ona biraz açılalım, hattâ parsanın birazını ona bırakalım. Sonradan nasılsa onun da elinden alacağız.»

Bir başkası bu işte Almanları kullanmayı, bir

üçüncü İsviçrelileri parayla kazanmayı öne sürüyor. Biri, yüce İmparatoru altınla avlamaktan, öteki Aragon kralına Fransa'nın olmayan Navarre krallığını peşkeş çekmekten, bir başkası, Kastilya kralına bir anlaşma umudu verip sarayında büyük paralarla casuslar beslemekten söz ediyor.

Derken en zor, en belâlı, en çözülmez sorun, İngiltere sorunu geliyor ortaya. Bu kör düğüm karşısında, her türlü ihtimali önlemek için şöyle bir karara varılıyor Bu devletle barış koşullarını konuşmak, hep gevşek durması gereken dostluk bağlarını biraz sıkmak; ona ağızdan Fransa'nın en iyi dostu demek, yürektense onu en tehlikeli düşman saymak. İskoçyalıları, hep ileri karakol nöbetçileri gibi tetikte tutmak ve İngiltere'de bir kıpırdama görülür görülmez ilkin onları ileri sürmek. Sürgündeki bir prensle gizliden gizliye anlaşıp İngiltere tahtındaki haklarını koruyacakmış gibi görünmek ve gereğinde onu kralın kötü niyetlerine karşı kullanmak...

İşte böyle büyük hesapların yapıldığı bir kral toplantısında, savaştan başka düşünceleri olmayan o derin politika dehâları karşısında ben ortaya çıkıp hepsinin dolaplarını düzenlerini bir yana bırakıp şöyle diyorum İtalya'yı rahat bırakıp Fransa'da kalalım. Bu memleket bile bir tek insanın yönetemiyeceği kadar büyüktür; kral onu daha da büyütmeye çalışmamalıdır. Dinleyin, baylar, Akhoria'lılar böyle bir durumda bakın nasıl bir karara vardılar

Utopia adası karşısında, Euronston kıyılarındaki bu memleket bir gün savaş açtı; çünkü kral, eski

bir evlenme dolayısiyle, komşu memleketin miras olarak kendine kaldığını ileri sürüyordu. Komşu krallık yenilip Akhoria'lıların uyruğuna girdi. Ama çok geçmeden görüldü ki o komşu memleketi elde tutmak, orasını savaşla ele geçirmekten hem çok daha zor, hem çok daha pahalı. İkide bir ya orasını korumak, yada bir ayaklanmayı bastırmak için ordular yollamak gerekiyordu. Böylece vergi yoluyla alınan paralar boşuna harcanıyor, üstelik de kan gövdeyi götürüyordu. Niçin bunlar? Bir tek insanın boş gururu için. Akhoria'lılar savaştan baş kaldıramaz oldular, arada bir kavuştukları barış da savaştan daha az belâlı değildi; çünkü savaş askerlerin ahlâkını bozmuştu Hepsi talan etmeğe, adam öldürmeğe alışmışlardı; yurtlarına dönünce rahat durmuyorlardı. Bu yüzden dirlik düzenlik kalmıyor, yasalar sayılmaz oluyordu. Asıl neden ise şuydu Kafasını iki memleketin sorunlarına dağıtmış olan kral ne birini yönetebiliyordu ne ötekini. Akhoria'lılar bu kötü duruma, çektikleri bunca sıkıntıya bir son vermek istediler, büyük bir halk kurultayı toplayarak krala dediler ki İki devletten birini seç; iki tahtta birden oturamazsın; koca bir ulusu bir kralın yarısı yönetemez; hiç kimse bir başka efendinin buyruğundaki katırcıyı tutmaz.

Bu iyi kral hak vermiş ulusuna yeni krallığını dostlarından birine bırakmış, o da sonra kovulmuş oradan. Kendisi eski yurduyla yetinmiş.

Şimdi dönelim benim işe. Bu hikâyeden sonra daha da ileri gidip kralın kendisine anlatsam ki, kendi yüzünden ulusları birbirine düşüren bu savaş tut-

kusu, hazinesini tüketip halkını perişan ettikten sonra Fransa'yı büsbüyün batırabilir. Desem ki ona Devletli efendimiz, mutlu bir raslantıya borçlu olduğunuz barıştan yararlanın; babalarınızın yurdunu işleyin; onu rahatlığa, mutluluğa kavuşturun; halkınızı sevin ve onun sevgisi de sevinç versin size. Halkın zorbası değil, babası olun. Bırakın öteki krallıkları Size miras kalanı yeter de artar bile size.

Böyle bir konuşmayı Fransa kralı nasıl karşılardı dersiniz, sevgili Morus?»

«Çok kötü karşılardı,» dedim.

«Dahası var, dedi Raphael; Fransa'nın dış politikasını gözden geçirdik. Bu konuda bakanların aradığı efendilerinin şanı şerefiydi. Şimdi para işlerine gelelim. İçeride nasıl bir yönetim ve adalet yolu tuttuklarına bakalım. Biri çıkar, krala der ki Devlet paranın değerini verirken artırsın, alırken indirsin. Böylelikle kral hem borçlarını kolayca öder, hem de hazinesini hemen doldurur. Bir başkası yalancıktan bir savaş ihtimalinden sözedip yeni bir vergi koyalım, der Paralar toplandıktan sonra kral barıştan yana olduğunu söyler ve bu mutlu kararın kiliselerde büyük törenlerle kutlanmasını ister. Halk bayram eder, halkının kanı dökülmesin diye savaştan vazgeçen merhametli kralını göklere çıkarır.

Bir başkası krala çok eskiden konmuş, ama unutulup gitmiş, küf tutmuş bir yasayı hatırlatır Kimse bu yasayı bilmediği için herkes çiğnemektedir. Ona uygun olarak yeniden cezalar yerine getirilmeğe başlandı mı, bir gelir kaynağı, hem de şerefli bir kay-

nak sağlandı demektir.

Bir başkası şöyle bir yolu daha kazançlı görür : yüksekce para cezaları isteyen yeni yasaklar çıkaralım; bu yasakların çoğu halkın yararına olsun. Kral bu yasaklardan çıkarlarına zarar gelecek kişilere büyük paralar karşılığı olarak kaçamak yolları versin. Böylece hem halkın duası kazanılır, hem de yasağı çiğneyenlerle yasaktan kurtulmak isteyen imtiyazlılardan bol bol para koparılır. İşin güzel yanı da şu ki, yasaktan kurtulmak isteyenlerden ne kadar çok para alınırsa kral o ölçüde halkın saygı ve sevgisini kazanır Bakın, derler, ne kadar iyi yürekli bir kral Sevdiği insanları korumuyor, halka zarar verme hakkını pek pahalıya satıyor onlara!

Bir başkası krala yargıçlarla anlaşmayı, çıkarlarını onlara sağlatmayı salık verir Efendimiz der, yargıçları sarayına çağırmalı, sofrada onlarla hazinesini ilgilendiren sorunları tartışmalı. Bir dâva ne kadar haksız olursa olsun onu haklı gösterecek bir yargıç bulunur Ya her iddianın tam tersini savunma alışkanlığıyla, ya yenilik, aykırılık hevesiyle yada krala yaranmak isteğiyle. O zaman bir tartışmadır başlar; değişik, çelişik görüşler apaçık bir gerçeği bulandırırlar; hakkın tâ kendisi haksız gibi gösterilir. Kral bu çatışmadan yararlanıp sorunu kendi çıkarına göre kestirip atar. Çatışmaya yol açanlar utançlarından ya da korkularından kralın düşüncesine katılırlar ve işte o zaman yargıçlar cesaretle ve vicdan rahatlığıyla yargılarını verirler. Kralın istediğini kitaba uydurmaktan kolayı mı var? Ya yasalarda yeri bulunur, yada

bir yasanın sözleri gereğince yorumlanır. Dine devlete bağlı bir yargıç için de kralın hakkı bütün hakların üstünde değil midir?

Politika ahlâkının ilkeleri şunlardır ve devleti yönetenler bunlarda anlaşmışlardır :

«Bir ordu besleyen kralın ne kadar parası olsa azdır.»

«Kral, istese bile, haksızlık edemez.»

«Kral uyruklarının ve mallarının ortaksız sahibidir Uyruklar herhangi bir şeyden, kralın keyfi istediği ölçüde yararlanabilir.»

«Halkın yoksulluğu kralın varlığını korur.»

«Zenginlik ve özgürlük devlete baş kaldırmaya, hor bakmaya götürür. Özgür ve zengin adam haksızlığa, zorbalığa kolay katlanamaz.»

«Yoksulluk ve açlık yürekleri çökertir, ruhları körletir, insanları acı çekmeğe, köle olarak yaşamaya alıştırır öylesine ezer ki onları, boyunduruklarını sarsmaya güçleri kalmaz.»

Böylesi düşüncelere karşı ayaklanıp kralın heybetli bakanlarına şöyle desem

«Bu düşünceleriniz korkunç : Kral için yüzkarası, halk için cehennem arıyorsunuz. Efendinizin şerefi ve sağlığı kendinin değil halkın zengin olmasına bağlıdır. İnsanlar kralları insanların yararı için başa getirdiler, kralların yararı için değil. Kendilerini rahat yaşatacak, saldırıdan, sövgüden koruyacak güçlü bir dayanak istediler. Kralın en kutsal ödevi, kendininkinden önce halkın mutluluğunu düşünmektir.

Sadık bir çoban gibi kendini sürüsüne vermeli, onu en besleyici otlaklara sürmelidir.

Halkın yoksulluğunu krallığın bir güveneği saymak kabaca ve açıkça yanlıştır Kavgalar, kan dökmeler, en çok dilenciler arasında olmuyor mu? Bir devrimi en candan istiyen kimdir? Bugün en yoksul durumda olan değil mi? Devleti yıkmakta en fazla atılganlık gösterecek olan kimdir? Yitirecek bir şeyi olmayıp da sadece kazanç sağlayacak olan değil mi?

Yurttaşların kin bağladığı, hor gördüğü bir kral; halkı ezerek, soyarak, dilenci durumuna düşürerek tahtında tutunabilecekse, bıraksın krallığı, insin gitsin tahtından. Bu yollarla belki kral adını elinde tutar ama ne yiğitliği kalır, ne büyüklüğü. Kral yüceliği dilencilerin değil, zengin ve mutlu insanların başında kalmakla kazanılır.

Büyük yürekli Fabricius bu soylu düşünceyle söylemişti şu sözü «Kendim zengin olmaktansa, zenginlere baş olmak isterim.» Bir halkın acıları, iniltileri ortasında keyif sürmek krallık değil zindan bekçiliği etmektir.»

Hastasını iyi etmek için ona daha ağır hastalıklar aşılayan bir hekim bilgisizin, budalanın biri değil de nedir? Ey sizler ki insanları ancak hayatlarını zehir ederek yönetmesini biliyorsunuz, sizler özgür insanlara baş olmaya yeterli değilsiniz, saklamayın bunu! Ya da bilgisiz kalmaktan, kendinizi beğenmişlikten, tembellikten vazgeçin! Halk bu yüzden sevmiyor, saymıyor devleti. Kendi yurdunuz içinde doğrulukla yaşayın ve yaşatın; devletin giderlerini gelir-

leriyle denkleştirin; kötülük kaynaklarını kurutun; saçma ve barbarca bir düzenin öldürmeye ve ölmeye sürüklediği mutsuzlara karşı işkenceler arayacak yerde, kötülüğü daha tohumdayken önleyecek, yok edecek insanca kurumlar yaratın!

Unutulmuş, küflü, paslı yasaları diriltip halkın ayağına çelme takmayın. Bir kusur için alacağınız para cezası hiçbir zaman yargıcın iki kişi arasında haksız ve ayıp sayacağı kadar ağır olmasın. Makarialıların şu güzel töresi hep aklınızda olsun

Utopia'nın komşusu olan Makaria'da[2] kral tahta oturduğu gün tanrıya kurbanlar keser ve hazinesinde hiçbir zaman bin altın lira ve o değerde gümüş paradan fazlasını bulundurmıyacağına yemin eder. Bu geleneği, milyonlar biriktirmekten çok halkını rahat ettirmeye çalışan bir kral kurmuştu. Kendinden sonra geleceklerin cimrileşmesini, halkın sırtından zenginleşmelerini önlemek istemişti. Bin altın bir iç yada dış savaş için yetecek, ama halkın parasını elinden almaya yol açmıyacaktı. Krala bu yasayı koyduran daha çok ikinci tehlikeydi. Bundan başka şunları da düşünmüştü Darlık zamanlarında, halkın gündelik işlerinin yürümesini sağlıyacak bir parayı elde tutmak; bir de vergilerle toplanabilecek parayı sınırlamakla kralın yasa yoluyla halkı soymasını, haksızlıklara, yalan dolana yol açmasını önlemek.

Böyle bir kral elbette kötüleri ürkütecek, iyileri kendine bağlıyacaktı.

Şimdi söyleyin, dostum; çıkarları ve sistemleri gereği tam tersini düşünenlere böylesi öğütler ver-

mek sağırlara masal anlatmak olmaz mı?»

«Öyle olur şüphesiz, dedim; ama buna hiç de şaşmam; çünkü, bana sorarsanız, kimsenin dinlemiyeceği besbelli olan öğütleri vermek boşunadır. Bugünün bakanları, politikacıları yanlış düşünceler, peşin yargılarla yuğrulmuş insanlardır Onların inançlarını birden nasıl yıkabilir, kafalarına, yüreklerine en doğru, en haklı ilkeleri bir konuşmayla nasıl sokabilirsiniz? Bu filozofça konuşma dostlar arasındaki bir söyleşide yerindedir; ama kral önünde büyük devlet sorunlarının görüşüldüğü bir toplantıda yersizdir.»

«Ben de onu söylemiştim, dedi Raphael; Kralların sarayında felsefenin yeri yoktur.»

«Evet, ama okul felsefesinin yeri yoktur : Zamanı, yeri, insanları hesaba katmayan felsefenin. Bu kadar kırıcı olmayan bir başka felsefe daha vardır O hangi tiyatroda, hangi oyunda oynadığını bilir, rolünü ölçülü biçili bir ustalıkla oynar. Sizin kullanacağınız felsefe de budur.

Plautus'un bir komedyası oynanırken, kölelerin keyifle gülüştükleri bir sırada, siz filozof kılığıyla ortaya çıkar da Seneca'nın Oktavia'da Neron'a verdiği dersi okursanız, alkışlanacağınızı hiç sanmam. Halka böylesi bir gülünç tragedya sunmaktansa sessiz bir rolde kalmanız daha yerinde olur. Okuduğunuz parça oyundan yüz kat daha değerli de olsa bu olmıyacak sokuşturma herşeyi bozar. İyi bir oyuncu hangi rolü oynıyorsa, bütün ustalığını o rolü tam gereğince oynamakta kullanır; parlak bir söylev çekebilmek

için oyunun bütünlüğünü bozmaz.

Kralın önünde devlet işleri konuşulurken de böyle davranmak gerek. Kötü düşünceleri kafalardan bir anda söküp atamıyorsunuz, haksızlıkları bir vuruşta ortadan kaldıramıyorsunuz diye halka hizmet etmekten vazgeçmek doğru mudur? Bir fırtmada kaptan, rüzgârâ söz geçiremiyorum diye gemiyi bırakır mı?

Sizin ilkelerinizin tam karşıtlarıyla yetişmiş insanlar karşısındasınız Bütün düşündüklerinin saçma ve haksız olduğunu yüzlerine vurursanız elbet dinlemezler sizi. Dikine değil yanlamasına gideceksiniz. Doğruyu yerinde ve ustalıkla söyliyeceksiniz. Çabalarınız iyilik getirmezse bile kötülüğün azalmasını sağlar hiç olmazsa. Herşeyin iyi olması için bütün insanların iyi olması gerekir O da yarın öbür gün olacak işlerden değil.»

Raphael şöyle karşılık verdi bana

«Dediğiniz gibi yaparsam ne olur bilir misiniz? Başkalarını delilikten kurtarayım derken kendim sapıtırım. Sizinle konuştuğumdan başka türlü konuşacak olursam yalan söylemiş olurum. Bazı filozoflar yalan söylemekte haklı olabilirler, benim yaradılışım buna elverişli değil. Konuşmanın devlet adamlarına ağır ve acı geleceğini biliyorum; ama herkesi afallatacak kadar aykırı düşünceler ileri sürdüğümü de sanmıyorum. Platon'un *Devlet*'indeki görüşleri, yada Utopia'lıların bizimkilerden çok daha üstün bazı düşünüşlerini öne sürsem, başka bir dünyadan geliyormuşum gibi karşılanabilirim Çünkü burada herke-

sin malı mülkü olabilir, oradaysa bütün mallar mülkler ortaktır. Ama benim söylediklerimde yadırganacak, heryerde söylenmiyecek, hattâ yararlı olmıyacak ne var? Benim yaptığım tehlikeyi göstermek ve aklı başında olanı ondan uzaklaştırmak. Kendilerini körü körüne uçuruma atanlardan başkasına aykırı gelmez söylediklerim.

Herkese aykırı gelir, alaya alınır, saçma bir yenilik sayılır diye insanlığın acı gerçeklerini ortaya atmamak korkaklık yada kötü bir sıkılganlıktır. Öyle değilse İncil'i hiç açmamalı ve İsa'nın yolunu Hristiyanlardan saklamalı. İsa Havvarilerine susmayı ve gizlemeyi yasaklıyor ve şöyle diyordu onlara sık sık «Benim alçak sesle kulağınıza söylediklerimi siz yüksek sesle, ulu orta söyliyeceksiniz.» İsa'nın söyledikleriyse bizim dünyamıza benim konuşmamdan daha da aykırı gelecek şeylerdi.

İsa'nın usta sözcüleri sizin demin dediğiniz gibi yanlamasına bir yol tuttular; İnsanların, kötü alışkanlıklarını Hristiyanlığa uydurmaktan kaçındıklarını görünce, İncil'i insanların kötü alışkanlıklarına göre eğip büktüler. Bu ustaca manevra nereye götürdü onları? İnsanların vicdan rahatlığıyla kötülük edebilmelerini sağlamış oldular.

Kralların yanında benim alacağım sonuç daha parlak olmıyacak. Çünkü ya benim düşüncem hiç kimseninkine uymadığı için işe yaramıyacak, yada bir çoklarıyla anlaşacağım; o zaman da Terentius'da Mitio'nun dediği gibi «çılgınlarla çılgınlık» edeceğim. Sizin yanlamasına yolun nereye çıkacağını

kestiremiyorum. İnsan iyiyi gerçekleştiremezse, kötüyü yumuşatmalı hiç olmazsa, diyorsunuz. Ama bunlar öyle işler ki ya girmem diyeceksiniz, ya girip suç ortağı olacaksınız. En korkunç düşüncelere katılmanız, bir vebadan daha tehlikeli kararlara oy vermeniz gerekecek, bu yüzkarası görüşleri yalancıktan beğenmekse bir casus yada bir hainin yapabileceği bir iş olacak.

Demek ki, o yüksek yerlerde Devlet'e yararlı olmanın yolu yok. Erdemin kendisini bozacak bir hava eser orada. Çevrenizdeki insanlar sizin derslerinizle iyileşmek şöyle dursun, kötülükleriyle sizi baştan çıkarırlar. Hiç bozulmadan kalırsanız, ötekilerin ahlâksızlığına, budalalığına paravanalık etmiş olursunuz. Sizin yanlamasına yolla kötüyü iyiye çevirebileceğimizi ummak boşunadır.

İşte onun için tanrısal Platon bilgeleri devlet işlerinden uzak durmaya çağırır ve bu öğütünü şu güzel benzetme ile destekler «Bilgeler sürekli bir yağmur boşanırken sokaktaki kalabalığa evlerinize girin de ıslanmayın diye bağırırlar. Sesleri duyulmazsa sokağa çıkıp herkesle birlikte boşu boşuna ıslanmazlar; başkalarını budalalıktan kurtaramayınca evlerinde oturup kendilerini korurlar tek başlarına.»

Şimdi, sevgili dostum Morus, içimi açıp en mahrem düşüncelerimi söyliyeceğim. Malın mülkün kişisel bir hak olduğu, herşeyin parayla ölçüldüğü bir yerde toplumsal adalet ve rahatlık hiçbir zaman gerçekleşemez. Ama siz aslan payını kötülere bırakan bir toplumda doğru bir yan bulursanız, büyük çoğun-

luk yoksulluk içinde kıvranırken doymak bilmez bir avuç insana memleketin bütün zenginliklerini sömürten bir devlet mutlu olabilir derseniz o başka.

Utopia'nın kurumlarını başka uluslarınkiyle karşılaştırınca bir taraftaki bilgeliğe ve insanlığa hayran olmaktan, öbür taraftaki akılsızlığa ve barbarlığa vahlənmaktan kendimi alamıyorum.

Utopia'da yasalar sayıca çok azdır. Yönetim bütün yurttaşları aynı ölçüde yararlandırır. Herkes değerinin karşılığını görür. Ortak zenginlik öyle eşitçe dağıtılır ki herkes bütün yaşama kolaylıklarına bol bol kavuşur.

Başka her yerde «senin benim» ilkesi ile, karmaşık olduğu kadar da kötülüğe elverişli bir toplum düzeni kurulmuştur. Binlerce yasa çıkarılır, yine de ne herkes ev sahibi olur, ne kimsenin mülkü korunabilir, ne de başkasınınkinden kolayca ayrılabilir. Her gün sürüyle açılan ve bir türlü bitmek bilmeyen dâvalara bakın.

Bunları düşünürken Platon'a candan hak veriyorum, ve mülk ortaklığını istemeyen uluslara yasa hazırlamaya yanaşmamış olması beni hiç de şaşırtmıyor. Bu büyük dâhi çok önceden görmüş ki insanları mutluluğa ulaştırmanın tek yolu, eşitlik ilkesini uygulamaktır. Oysa mülkün tekelde ve mutlak olduğu bir devlette eşitlik kurulamaz sanırım, çünkü orada herkes türlü yollarla kazanabildiği kadar kazanmakta haklı görür kendini ve ulusun zenginliği, ne kadar büyük olursa olsun, önünde sonunda başkalarının yoksulluğuna göz yumacak küçük bir azınlığın eline

geçer.

Çok kez zenginin mutluluğuna ermek daha çok yoksulun hakkıdır. Cimri, ahlâksız, yararsız nice zenginler yok mu? Buna karşılık dürüst, kendi halinde, zanaatı ve durmadan çalışmasıyla devlete, yarar görmeden yararlı olan sayısız yoksullar var.

İşte bütün bunlar beni kesin olarak şu inanca götürdü ki, mülk sahipliğini ortadan kaldırmak memleketin zenginliğini eşitce, doğrulukla dağıtabilmenin ve insanlığı mutluluğa kavuşturmanın biricik yoludur. Mülkiyet hakkı toplumsal yapının temeli oldukça en kalabalık ve en işe yarar sınıf yoksulluk, açlık, umutsuzluk içinde yaşayacaktır.

Kötülüğü hafifletecek çareler bilmiyor değilim; ama bunlar hastalığı iyi edemiyecek ilâçlardır. Örneğin şunlar

Bir kişinin elde edebileceği toprağı ve parayı sınırlandırmak.

Zorbalığa ve bozgunculuğa karşı sert yasalar komak.

Yükselme tutkusu ve entrikaları kötüleyip cezalandırmak.

Devlet görevlerini parayla satmamak.

Ben de Raphael'e dedim ki

«Sizin düşüncelerinize katılmak şöyle dursun, bence, tam tersine, mülk ortaklığını uygulayan memleket dünyanın en yoksul memleketi olacaktır. Halkın yiyecek, giyecek ihtiyaçlarını nasıl karşılayacaksınız? Herkes işten kaçacak ve başkasının emeğiyle

geçinecek. Yoksulluk tembelleri işe sürse bile, yasa herkesin hakkını başkalarına karşı korumayacağı için durmadan başkaldıranlar olacak ve sizin devlette kan gövdeyi götürecek.

Kargaşalığın önüne nasıl geçeceksiniz? Memurlarınızın sözde bir üstünlüğü olacak sadece Korku, saygı veren şeyi almış olacaksınız üstlerinden. Kimseyi kimseden üstün saymayan bu hep bir sıradan insanların nasıl bir devleti olabileceğini düşünemiyorum bile.»

«Böyle düşünmenize şaşmıyorum, dedi Raphael; hayal gücünüz böyle bir devleti tasarlamaya yetmiyor, yada yanlış tasarlıyor onu. Ben Utopia'da beş yıl yaşadım ve bu yeni dünyayı eskisine haber vermek için ayrıldım oradan. Siz de oraya gitmiş, orada nasıl yaşandığını görmüş olsaydınız, dünyanın hiç bir yerinde daha düzenli bir yer olmadığını söylerdiniz benim gibi.»

Peter Giles söze karıştı ve dedi ki Raphael'e

«Bu yeni dünyada bizimkinden daha gelişmiş uluslar olduğuna inandıramazsınız beni. Tabiat bizim dünyamızda kafaları daha düşük bir mayadan yaratmış olamaz ya. Üstelik bizim arkamızda eski bir uygarlık örneği var. Uzun bir gelişme içinde gerek ihtiyaçlar, gerek hayatı güzelleştirme isteği nice buluşlar doğurmuş. Ayrıca raslantılardan doğma nice buluşlar daha var ki, en keskin dehalar bile düşünemez onları.»

«Eskilik konusunda dedi Raphael, bu yeni dünyanın tarihlerini okumadan doğru bir yargıya varamaz-

sınız. Bu tarihlere göre, bizim dünyamızda daha insan yokken orada şehirler varmış. Dâhilerin yada raslantıların getirdiği buluşlarsa dünyanın her yerinde olağan şeylerdir. Zekâca yeni dünyalılardan üstün olduğumuzu kabul edebilirim. Ama çalışmada, işçilikte, ustalıkta bizi çok geride bırakmışlar. Size bunu bir örneğiyle anlatayım.

Bizim gelişimizden önce Utopia'lıların Avrupa'dan hiç haberi yokmuş. Yalnız oniki yıl kadar önce fırtınadan bir gemi batmış adanın önlerinde. Mısırlı ve Romalı bazı yolcuları dalgalar kıyıya atmış. Bu yolcular ölünceye kadar Utopia'dan ayrılmak istememişler. Bu olaydan çok yararlanmış Utopia'lılar. Kurtulan yabancılardan Roma'nın bilimleri ve sanatı üstüne bütün bildiklerini öğrenmişler. Bu bilgileri geliştirerek, öğrenemediklerini de kendileri çıkarmışlar. Böylece bir raslantıyı değerlendirip eski dünyanın bütün marifetlerini benimsemişler.

Belki bizlerden daha başka düşenler de olmuştur oraya. Ama zamanla unutulmuşlar her halde. Belki benim gelişimi de unutacaklar bir gün. Oysa bu mutlu adalılar benden çok yararlandılar, Avrupa'nın en güzel buluşlarını benden öğrenip kendilerine malettiler.

Ama bizler kim bilir kaç yüz yıl sonra ancak onların en güzel kurumlarını benimseyebileceğiz; Aynı zekâ, aynı olanaklarla onlarınki kadar rahat bir toplum düzeni kuramayışımız bundan işte. Onların kafaları durmadan yeni buluşlara yöneliyor, yararlı her şeyi geliştirip uygulamanın yolunu arıyorlar.»

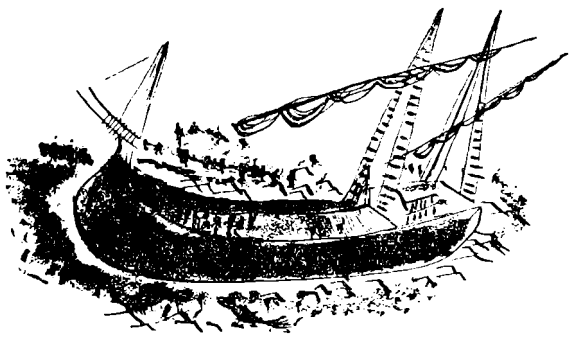
«Peki, dedim, bize bu mutlu adayı iyice anlatın. En küçük ayrıntılarına kadar her yanıyla gösterin onu bize. Taşını toprağını, ırmaklarını, nehirlerini, insanlarını, kurumlarını, yasalarını serin önümüze dilediğiniz gibi. Bilmediğimiz her şeyi öğrenmeğe can atıyoruz, inanın buna.»

«Hay hay, dedi Raphael; bütün bunlar hep gözümün önünde henüz. Ama, çok zaman ister bu iş.»

«Öyleyse, dedim, gidip yemek yiyelim önce. Sonra bol bol vaktimiz olur.»

«Nasıl isterseniz, dedi Raphael.» Eve gidip yemek yedik, sonra yine bahçede aynı yere oturduk. Hizmetçilere kimseyi yanımıza sokmamalarını tembih ettim ve Peter'le birlikte kendisini can kulağıyla dinlemeğe hazır olduğumuzu söyledim Raphael'e. Merakımız karşısında bir an durup kendini toparladı ve şöyle başladı söze.

KİTAP II

Utopia adası ortalarına düşen en geniş yerinde ikiyüz mildir. Bu genişlik adanın iki yanına doğru bir hayli sürüp gider, sonra uclara doğru azalmaya başlar. Öyle ki, ada beşyüz millik bir yarım-çember olur ve iki ucunun arası aşağı yukarı onbir mil çeken bir hilâl biçimini alır. Hilâlin ortası geniş bir körfezd'r. Toprak hilâlin sırtına doğru yükselir ve rüzgârları keser. Onun için de körfez dalgasızdır ve azçok durgun bir gölü andırır. Bu körfez her yerine gemilerin yanaşabileceği bir tek geniş liman gibidir. Körfezin girişi tehlikelidir. Çünkü, bir yanda kumluk sığlar, öbür yanda, nerdeyse suyun yüzüne çıkan sarp kayalar vardır.

Tam ortada, çok uzaklarda gözüken ve gözüktüğü için de tehlikeli olmayan bir kayalık vardır. Utopia'lılar bu kayalığın başına bir kale yapmışlar ve içine bir alay asker yerleştirmişlerdir. Öbür kayalar su altında olduklarından gemiler için birer tuzaktır. Bu kayalar arasındaki yolları yalnız Utopia'lılar bilir. Bir Utopia'lı klavuz olmadan hiç bir yabancı gemi buradan içeriye giremez. Kaldı ki, kıyılarda fenerler olmasa kendileri bile zor girerler. Bu fenerlerin yerini değiştirecek olsalar, en kalabalık düşman filosu yolunu şaşırıp kayalara çarparak batabilir. Adanın öbür yanında bir çok limanlar vardır. Ama orada gerek tabiat gerek insan eli öylesine savunma olanakları yaratmıştır ki, bir avuç asker bütün bir ordunun karaya çıkmasına engel olabilir. Söylenenlere inanılacak olursa, burası eskiden bir ada değilmiş. Adanın durumu da bunu düşündürüyor. Eskiden buraya Abraxa denirmiş ama kral Utopus orayı fethedince Utopia olmuş. Bu akıllı kral ele geçirdiği ülkenin kaba ve vahşî halkını uslu, uygar, kibar insanlar haline getirdi. O kadar ki, Utopia'lılar bugün dünyanın en üstün ulusu oldu. Utopus burasını elde eder etmez, adayı karaya birleştiren 15 millik berzahı yardırdı ve böylece Abraxa toprakları Utopia oldu. Bu dev işin başarılmasında Utopus kendi ordusunun askerleriyle ada halkını bir arada çalıştırdı. Çünkü yerlilerin bunu zorla kölelere yaptırılan bir angarya diye görmelerini istemiyordu. Bunca insan gücü biraraya gelince, bir çırpıda başarı kazanıldı. Bu işi saçma görüp alaya alan komşu devletler, sonradan şaşıra kaldılar

ve korkmaya başladılar.

Utopia adasının 54 büyük ve güzel şehri vardır. Hepsinde aynı dil konuşulur; aynı töreler, aynı kurumlar, aynı yasalar yürürlüktedir. 54 şehrin hepsi aynı plân gereğince kurulmuştur ve hepsinde bölge özelliklerine göre biçimlenen aynı devlet yapıları vardır. Şehirlerin arası en az 24 mildir ve yürüyerek bir günde birinden öbürüne gidilir. Her yıl, her şehirden üç yaşlı başlı, bilge kişi gelip Amaurote'da toplanır ve memleket işlerine bakar. Amaurote adanın başkentidir. Çünkü, orta yerdedir ve herkesin kolayca toplanmasına elverişlidir. Her şehrin tarım için en az 20 millik bir toprağı vardır. Genel olarak, toprak genişliği şehrin uzaklığı ile orantılıdır.

Hiç bir şehir yasanın çizdiği sınırları arttırma hevesine düşmez. Halk kendini toprağın sahibi değil, çiftçisi, işçisi diye görür. Tarlaların ortasında her türlü tarım araçlarıyla donatılmış çiftlik evleri vardır. Bu evlerde her mevsimde, şehrin nöbet sırasıyla yolladığı işçi orduları oturur. Her çiftçi birliğinde kadın erkek en az 40 kişi ve iki köle vardır. Her topluluğun başında, birer aile babası ve anası olarak, aklı başında, ölçülü bir kadınla bir erkek bulunur. Her 30 çiftçi yada aile birliği bir *philarch*'ın yönetimindedir. Her yıl, her birlikten 20 çiftçi şehre döner. Bunlar iki yıllık tarım nöbetini bitirmiş olanlardır. Bunların yerine 20 kişi tarım ödevi yapmaya gelir. Yeni gelenler, çiftlikte bir yıl çalışmış olanlardan ders görür, toprağı işlemesini öğrenir ve ertesi yıl kendileri de başkalarını yetiştirir. Böylece, çiftçilerin toptan

acemi olması önlenir ve halkın yiyeceği bilgisizlik, görgüsüzlük yüzünden tehlikeye düşmez.

Bu her yılki yenileşmenin ve nöbet değiştirmenin bir amacı da, yurttaşların hayatını çetin el kol işlerinde uzun süre yıpratmamaktır. Bununla beraber, tarım işlerinden hoşlanan bâzıları köyde daha uzun süre kalma izini alabilirler. Çiftçiler toprağı işler, hayvan besler, odun keser ve bunları karadan denizden şehre taşır. Tavukları çoğaltmakta çok akıllıca bir buluşları vardır. Yumurtaları kuluçka altına koymazlar, gerekli sıcaklığı kendileri sağlayıp civciv çıkartırlar ve civciv kabuğunu delince tavukları değil, insanları ana bilip onların ardından giderler. Pek az at beslerler, ama besledikleri atlar yaman olur, gençlerin binicilik ve savaş talimlerinde ve yarışlarda kullanırlar. Tarım ve ulaştırma işlerine yalnız öküzler koşulur. Utopia'lılar derler ki, öküz atla boy ölçüşemez, ama ondan daha sabırlı, daha dayanıklıdır. Öküz daha az hastalanır, daha ucuza mal olur, üstelik işe yaramaz olunca, eti yenir.

Ekip biçtikleri ile bol bol ekmek yaparlar. Üzümün, elmanın ve armudun suyundan şarap yapıp içerler. Sadece su yada bal ve meyan kökü ile kaynatılmış su içtikleri de olur. Her şehrin ve köylerinin yiyeceği içeceği en ince hesaplarla belirlenmiştir. Bununla beraber, çiftçiler harcadıklarından çok daha fazlasını yetiştirmeğe çalışırlar. Artan yiyecek içecekler komşu memleketlere yollanır. Köyde bulunmıyan eşyayı, kap kacağı, çiftçiler şehirden sağlarlar. Bunlar için şehir yöneticilerine başvurur ve dilediklerini kar-

şılıksız ve beklemeksizin alırlar. Bu işleri, her ay, şehre tatile geldikleri zaman yaparlar. Hasat zamanı gelince, aile birliklerinin başları philarch'lar şehir yöneticilerine kaber salar, ne kadar işçiye ihtiyaçları olduğunu bildirirler. Bunun üzerine hasatçılar belli bir zamanda sürü ile gelir ve hava güzelse, bir günde bütün ürünleri kaldırıverirler.

UTOPİA ŞEHİRLERİ VE

BAŞKENT AMAUROTE ÜSTÜNE

Bir Utopia şehrini bilen, hepsini bilir. Çünkü, bölge özellikleri dışında, bütün şehirler birbirine benzer. Onun için size her hangi bir şehri anlatabilirdim ama, Amaurote şehrini seçiyorum. Çünkü orası Millet Meclisinin ve hükûmetin bulunduğu yerdir. Bundan ötürü de bütün öteki şehirlerden daha ünlü ve önemlidir. Ayrıca orada tam beş yıl yaşadığım için, en çok orasını severim. Amaurote alçak bir tepenin tatlı yamacında ve dört köşemsi bir biçimde kurulmuştur. Şehir, tam tepenin biraz altından başlar ve Anydra ırmağının kıyılarına kadar iki mil uzar, nehre yaklaştıkça da genişler. Anydra ırmağı Amaurote'un 24 mil yukarılarında ufacık bir kaynaktan doğar. Bu cılız su aktıkça ve başka ırmaklarla birleştikçe büyür ve şehrin karşısında genişliği yarım mili bulur. Ondan sonra da genişledikçe genişler ve altmış mil ötelerde Okyanusa dökülür. Denizle şehir arasında, şehrin altı mil kadar yukarısında ırmak suları, günde

altı saat yükselip alçalır. Yükselme zamanı, denizin suları Anydra'nın yatağına otuz mil kadar girer ve nehri kaynağına doğru iter, o zaman Anydra'nın suları tuzlanır. Ama alçalma başlayınca, sular temizlenir, şehre tatlı su gelir ve denize kadar bozulmadan akar.

Anydra'nın iki kıyısı bir taş köprüyle birleşir. Muhteşem kemerler üstünden geçen bu köprü şehrin denize uzak olan yukarı ucunda kurulmuştur. Gemiler bu köprünün altından kolayca geçebilirler. Şehirde bundan daha küçük bir ırmak da vardır. Tatlı tatlı akan bu nehir, şehrin kurulduğu tepeden çıkar ve şehri ortasından geçip Anydra ile birleşir. Amaurote'lular bu ırmağın kaynağını büyük taşlarla çevirip şehrin sınırları içine almışlardır. Düşman kuşatacak olursa, suyu kesmesin, yada zehirlemesin diye, kaynağın en yüksek yerinden künklerle alman su dört bir yana dağıtılıp şehrin en kuytu köşelerine kadar ulaştırılır. Künklerin gidemediği yerlerde yağmur sularını toplayan ve şehir halkının türlü ihtiyaçlarını karşılayan büyük sarnıçlar vardır.

Şehir çepeçevre yüksek ve kalın duvarlarla çevrilidir. Yer yer de kuleler ve kalelerle donatılmıştır. Surların üç yanında derin, geniş ama çitler, dikenli çalılarla dolu susuz hendekler vardır. Dördüncü yanındaki hendekse ırmağın kendisidir. Sokaklar ve meydanlar, hem ulaştırmayı kolaylaştıracak, hem de rüzgârdan korunacak biçimde düzenlenmiştir. Evlerin rahatlığına diyecek yoktur, hepsi temiz ve güzeldir. Sokaklar boyunca, karşılıklı ve yanyana uzanırlar. Ev-

lerin arkasında, geniş bahçeler vardır. Her evin bir kapısı sokağa, bir kapısı bahçeye açılır. Her iki kapı da bir dokunuşta açılacak kadar hafiftir. Kilitler anahtarlar yoktur. İstiyen girebilir. Çünkü evde hiç bir şey özel değildir, ne varsa herkesin malıdır. Utopia'lılar ev bark konusunda ortaklık ilkesine bağlıdırlar. Özel mülk düşüncesini kökünden yok etmek için her on yılda bir ev değiştirirler ve herkesin oturacağı ev kura ile belli olur.

Şehirliler bahçelerine büyük bir özen gösterirler. Üzümler, meyvalar, çiçekler ve türlü bitkiler yetiştirirler. Bu işi okadar bilgi ve zevkle yaparlar ki, ben şimdiye kadar hiç bir yerde bu bahçelerden daha bereketlisine, daha verimlisine ve göze daha güzel görünenine raslamadım. Bahçeye düşkünlükleri sadece kendi zevkleri için değildir. Şehrin mahalleleri arasında en bakımlı bahçeyi kimler yapacak diye bir yarışma vardır. Doğrusu yurttaşlar için bundan daha hoş, daha yararlı bir uğraş düşünülemez. Utopia'yı kuran bunu çok iyi anlamış olacak ki herkesin aklını bahçelere çelmek için ne gerekse yapmış. Utopia'lılar şehrin genel plânını Utopus'un yaptığını söylerler. Ama bu devlet kurucusu tasarladığı bütün yapıları ve güzel yerleştirmeleri bitirememiş ve bir insan ömrünü aşan bu işleri kendinden sonraki kuşaklara bırakmış.

Adanın fethinden beri, özenle saklanan ve 1760 yıllık bir tarihi kucaklayan tutanaklardan öğrendiğimize göre, başlangıçta evler çerden çöpten, alçacık birer kulübeymiş, duvarları kerpiç, saçaklı damla-

rı sazlarla örülüymüş. Şimdiyse evler üç katlı taş yada tuğla duvarlı, derli toplu ve içten sıvalıdır. Tavanlar düzdür, ucuz, yanmaz ve yağmura karşı kurşundan daha dayanıklı bir madde ile kaplıdır. Rüzgâra karşı camlı pencereler vardır. Çünkü Utopia'da cam çok kullanılır. Bâzı yerlerde cam yerine amber yada yağla saydamlaştırılmış ince bezler kullanıldığı olur. Böylece ev hem rüzgârdan korunmuş, hem de daha fazla ışıklanmış olur.

YÖNETİM GÖREVLİLERİ

Otuz aile her yıl, eski dilde *Syphogrant,* yeni dilde *philarch* denilen bir baş seçerler. On *syphogrant,* 300 aile ile birlikte, eski dilde *tranibore,* yeni dilde *baş philarch* denilen birisinin buyruğu altındadırlar. 200 *syphogrant,* en dürüst, en uygun kimseyi seçeceklerine and içtikten sonra, halkın gösterdiği dört adaydan birini, gizli oyla başkan seçerler. Şehir dörde bölünmüş olduğu için, her bölümün bir adayı Kurultaya sunulmuştur. Başkan, zorbalığa kaçmadığı sürece, ömrü boyunca yerinde kalır. *Tranibore*'larsa, her yıl seçilirler, ağır bir neden olmadıkça da değiştirilmezler. Bütün öbür görevler de bir yıllıktır. *Tranibore*'lar her üç günde bir, gerekirse daha sık, başkanla birlikte toplanır, memleket işlerini görüşürler. Yurttaşlar arasında, binde bir çıkan anlaşmazlıklara çarçabuk çare bulurlar. Kurultayın her top-

lantısında iki *syphograntt* hazır bulunur ve bu iki halk temsilcisi her toplantıda değişir. Kamuyu ilgilendiren işler, kurultayda üç gün tartışıldıktan sonra karara bağlanır. Kurul ay ve büyük halk toplantıları dışında, bir araya gel p memleket işlerini konuşmak ölümle cezalandırılan bir suçtur. Bu da, başkanla *tranibore*'ların kolayca bir araya gelip, halkı zorbaca yasalarla ezmeye ve rejimi değiştirmeye kalkışmalarını önlemek için olsa gerektir.

Önemli sorunlar önce *syphogrant*'ın seçim bölgelerine sunulur. *Syphogrant*'lar durumu ailelerine anlatırlar. O zaman sorun halk kurultayı önüne getirilir; ondan sonra da *syphogrant*'lar aralarında görüşüp kendi düşüncelerini ve halkın isteğini yüksek kurultaya sunarlar. Bâzı sorunlar da, bütün ada halkının önüne getirilir. Yüksek kurultayın uyduğu şu kural da anılmaya değer Bir öneri geldiği zaman, hemen o gün üstünde tartışılmaz. Tartışma gelecek toplantıya bırakılır. Böylelikle, kimse ilk aklına gelen şeyleri gelişi güzel ortaya atmaz ve halkın yararını unutarak kendi düşüncesini savunmaya kalkışmaz İnsan çok kez öne sürdüğü bir düşünceden vazgeçmeyi kendine yediremez. Yanıldığını açığa vuramaz. Kendi ününü kurtarmak için halkın yararını feda eder. Ayak üstü düşünmenin yarattığı bu büyük tehlike böylece önlenmiş ve kurultay üyelerine düşünmek için bol bol vakit bırakılmıştır.

BİLİMLER, SANATLAR, UĞRAŞLAR

Kadın erkek bütün Utopia'lılar usta birer tarımcı olmak zorundadırlar. Çocuklar erkenden tarımı okulda öğrenir ve şehre yakın köylere, tarlalara geziye götürülüp öğrendiklerini yerinde görürler. Orada çalışanları seyreder, kendileri de çalışmalara katılırlar. Bu tarım çalışmaları onların beden güçlerini de geliştirir. Bütün Utopia'lıların katılmak zorunda olduğu tarım dışında, herkes özel bir iş eğitimi görür. Kimi dokumacılık öğrenir, kimi duvarcılık, desticilik, kimi demircilik yada dülgerlik. Başlıca zanaatlar bunlardır. Bütün adalılar birörnek giyinirler. Yalnız kadınla erkeğin, bekârla evlinin kılıkları değişir. Giysilerde hem güzellik, hem de rahatlık aranır. Yazın da kışın da giyilebilir. Her aile kendi giyeceklerini kendi yapar. Kadın erkek, yukarıdaki zanaatların birini öğrenmek zorundadır. Kadınlar, güçsüz

oldukları için, yün ve keten işlerinde çalışırlar daha çok. Zor işleri erkekler görür. Genel olarak, herkes ana babasının zanaatında yetişir. Çünkü, en tabiî olarak tutacakları yol budur. Ama bir başka zanaata heves ve yeteneği olan çıkarsa, o zanaatla uğraşan bir başka aileye evlâtlık olarak girer. Babası da, hükûmet de, onun dürüst bir aile babasının hizmetine girmesine yardım ederler. Bir zanaati edindikten sonra bir başkasını öğrenmek istiyen olursa, ona da bu olanak verilir. Şehrin ihtiyaçlarına aykırı düşmemek şartıyla, yurttaş öğrendiği her iki zanaatten birini benimsemekte özgür bırakılır.

Syphogrant'ların başlıca ve hemen hemen tek görevi, kimsenin aylaklığa, tenbelliğe düşmemesini ve herkesin zanaatini canla başla yapmasını sağlamaktır. Utopia'lıların sabahtan akşama kadar koşu hayvanları gibi işe sarıldıklarını da sanmamalı. Böyle yorucu bir hayat, ruh için de, beden için de işkenceden ve kölelikten beterdir. Oysa, Utopia'dan başka yerlerde işçinin yürekler acısı durumu budur. Utopia'lılar günün ve gecenin yirmi dört saatini eşit parçalara bölmüşlerdir. Yirmi dört saatin yalnız altı saati işe ayrılmıştır : Üç saat öğleden önce yemeğe kadar; üç saat de, iki saatlik dinlenmeden sonra, akşam yemeğine kadar. Akşam saat sekizde yatarlar ve tam sekiz saati uykuya verirler. Bizim öğle dediğimiz saat onlar için birdir. Çalışma, uyku ve yemek saatleri dışındaki zamanı, herkes istediği gibi kullanabilir. Bu saatler hayhuyla, aylaklıkla geçmez, Utopia'lılar işlerini uğraşlarını değiştirerek dinlenirler. Bu

da gerçekten güzel bir kurum sayesinde başarılır. Her sabah gün doğmadan, serbest ders saatleri vardır. Yalnız bilim yolunu seçenler bu derslere girmek zorundadırlar. Ama, başka herkes, kadın erkek, hangi zanaatten olursa olsun, bu derslere katılabilirler. Halk bu derslere seve seve gider, zanaatine ve zevkine uygun bir öğrenim kolunu izler. Birçokları, serbest saatlerde, yine kendi işlerinde çalışmayı tercih ederler; böyleleri soyut bilgiden hoşlanmıyanlardır. Kimse onlara engel olmaz; üstelik devlete yararlı oldukları için saygı bile görürler. Akşam yemekten sonra Utopi'alılar yazın bahçelerde, kışın yemek yedikleri kapalı yerlerde, bir saat türlü eğlencelere yer verirler. Ya çalgı çalıp türkü söylerler, ya da görüşüp tartışırlar. Zar, iskambil gibi budalaca ve zararlı kumar oyunlarının hiç birini bilmezler.

Bununla beraber, bizim satrançımıza benzer iki çeşit oyunları vardır Birincisi bir hesap oyunudur. Sayılarla oynar, yarışırlar bu oyunda. İkincisi, iyilik ve kötülük savaşı diyebileceğimiz bir oyundur. Bu oyunda kötülüklerin anarşiye götürdüğü, insanları birbirinden kinle ayırdığı, buna karşılık iyiliklerin herkesi birleştirdiği açıkça görülür. Her iyilik, onun karşıtı olan kötülükle savaştırılır; kötülüğün nasıl zorbalığa, kurnazlığa kaçtığı, ama iyiliğin kötülüğe nasıl karşı koyduğu, onu nasıl altettiği, her iki tarafın zafere ne yoldan ulaşmak istedikleri görülür. Ama burada ileri sürülecek olan ciddî bir karşı - düşünceyi eklemek zorundayım. Belki diyecekler ki bana: «Günde altı saat çalışma halkın ihtiyaçlarını gidermeğe yet-

mez. Utopia yoksulluğa düşer.» Hiç de öyle değil. Tersine, altı saat çalışma bütün rahatlıkları bol bol karşıladıktan başka, ihtiyaçların çok üstünde bir ürün de sağlıyor. Başka memleketlerde nice insanların aylak gezdiklerini düşünürseniz, Utopia'da neden bunun böyle olduğunu anlarsınız. Halkın yarısı olan kadınların hemen hepsi bazı yerlerde aylaktır, kadınların çalıştığı yerlerdeyse hemen bütün erkekler. Hiç bir iş görmeyen bir sürü rahip ve din adamı da görülür. Bunlara, soylular ve derebeyleri denilen bütün zenginleri, bir de onların sürü sürü uşaklarını, giyimli kuşamlı, eli bıçaklı adamlarını ekleyin. Tembelliklerini uydurma sakatlıklar altında gizleyen sapasağlam sayısız dilencileri de unutmayın. Göreceksiniz ki, alın terleriyle insanlığı besliyenlerin sayısı sanıldığından çok daha azdır. Gerçekten yararlı ve zorunlu işlerde çalışan insanların ne kadar az olduğunu düşünün. Paranın her şey olduğu çağımızda yalnız lüksün ve ahlâksızlığın buyruğunda çalışan bir sürü boş ve yararsız zanaatlar görülüyor. Ama bu durumda bütün işçileri yararlı ve zorunlu ürünleri bol bol sağlamak üzere dağıtacak olursak, gündelikler o kadar düşer ki, hiç bir işçi kazancı ile geçinemez. Diyelim ki, sadece lüks eşya yapanları ve hiç bir şey üretmeden iki işçinin emeğini ve payını yiyenleri yararlı işlere sürüyoruz, o zaman bu işçilerin besleyici ürünleri ve rahatlıkları, hattâ tabiata uygun zevkleri sağlamak için iki kat daha çok vakitleri olacak.

Bu anlattıklarımın doğruluğu Utopia'da açıkça görülür. Köyleriyle birlikte bütün bir şehirde, çalı-

şabilecek yaşta ve güçte oldukları halde yasaya uygun olarak çalışmayan kadın erkek sadece beşyüz kişi vardır. Syphogrant'lar da bunlar arasındadır. Böyle iken onlar bile, halkı coşturmak için çalışırlar. Syphogrant'ların, rahiplerin salık vermesiyle bilim kollarında gelişmesi istenen kimseler de kol gücüyle çalışmak zorunda değildirler. Ama bunlardan biri umulan başarıyı gösteremezse, yeniden işçiler arasına yollanır. Buna karşılık, boş zamanlarında çalışıp bilgi edinen bir işçi, işten alınır ve bilim kollarında çalışanlar arasına sokulur. Elçiler, rahipler, tranibore'lar ve eskiden Brazanes, bugünse Adamus denilen şehir başkanı da bu okumuş kişiler arasından seçilir. Halkın üst yanı hiç aylak kalmaz, yararlı işlerde çalışır, az zamanda bol ve kusursuz işler çıkaracak şekilde yönetilir. Utopia'da her şey düzenli ve bakımlı olduğu için iş azalır. Utopia halkı bizdekinden çok daha az çalışır.

Dünyanın başka yerlerinde evlerin yapılması ve onarılması bir çok insanın durmadan çalışmasını gerektirir. Çünkü, babanın büyük masraflarla yaptığı ev savruk bir oğula miras kalıp zamanla yıkılır gider ve onun mirasçısı evi onarmak için yeniden avuç dolusu para dökmek zorunda kalır. Hattâ, bâzan gösteriş meraklısı bir evlât baba evini hor görür ve çok geçmeden onu bırakıp başka bir yerde dünyanın parasıyla bir başka ev yapmaya kalkar. Utopia'daysa her şey önceden öylesine hesaplanmış düzenlenmiştir ki, yeni arsalarda yeni evler yapıldığı binde birdir. Evin eskiyen yeri hemen onarılır ve çöküntüler önlenir. Böy-

lece, yapılar az masraf ve az emekle sağlam tutulur. Çoğu zaman, işçilerin eli boş kalır ve evlerinde gereç hazırlamak, tahta ve taş yontmakla vakit geçirirler. Bir yapı kurmak gerekince, hazır gereçlerle iş çarçabuk bitirilir.

Utopia'lıların giyimleri de, bakın, ne kadar ucuza gelir. Çalışırken deri yada post giyerler ve bu giysi yedi yıl dayanır. Sokağa çıkınca, kaba iş elbiselerini saklayan bir pelerin giyerler. Bu pelerinin rengi yünün kendi rengidir ve bütün adada aynıdır. Böylece, hem başka memleketlerden daha az yün kumaş harcarlar, hem de bu kumaş, boyanmadığı için, daha ucuza gelir. Ama keten kumaşlar daha kolay yapıldığı için daha çok kullanılır. Keten olsun yün olsun, dokumanın inceliğine bakmaz, temizlik ve beyazlık ararlar. Genel olarak, bir giysi iki yıl gider, oysa başka yerlerde herkesin yünlü ipekli, renk renk dört beş kat giysisi vardır, hattâ süsüne düşkünler on giysiyi bile azımsarlar. Utopia'lıların öyle bir merakları yoktur. Çok giysi ile insan ne kendini soğuktan sıcaktan daha iyi koruyabilir, ne de daha zarif olur.

Görülüyor ki, Utopia'da herkes gerçekten yararlı işler ve zanaatlerde çalışırlar, her istediklerini bol bol buldukları için, el işlerinde uzun süre çalışmazlar; ürünlerde çok fazla bir artış oldu mu, gündelik işleri bırakıp, hep birlikte bozuk yolları onarmaya giderler. Hem gündelik hem de olağanüstü işleri olmadı mı, çalışma süresi bir genelgeyle kısaltılır. Çünkü, devlet yurttaşların yararsız işlerle yorulmasını istemez. Utopia'da toplum kurumlarının amacı, her

şeyden önce, halkın ve teklerin ihtiyaçlarını gidermek, sonra herkese bedenin köleliğinden kurtulmak, düşüncesini özgürce işletmek, kafa yetilerini bilimler ve sanatlarla geliştirmek için mümkün olduğu kadar fazla vakit bırakmaktır. Utopia'lılar için gerçek mutluluk işte bu düşünce gelişmesinin tâ kendisidir.

UTOPİA'LILARIN YAŞAYIŞLARI VE KARŞILIKLI İLİŞKİLERİ

Şimdi Utopia'lıların birbirlerine karşı nasıl davrandıklarını, ne gibi işlerle ve eğlencelerle vakit geçirdiklerini, her şeyi aralarında nasıl paylaştıklarını anlatacağım.

Utopia'da şehir, ailelerden meydana gelir. Çoğu ailelerde ise, akrabalar bir araya toplanmıştır. Evlenme çağma gelen genç kızlar, evlenip kocalarının evine giderler. Ama bütün erkek çocuklar kendi ailelerinde kalır ve bu ailenin en yaşlı erkeğinin sözünden çıkmazlar. Ailenin başı bunarsa, yaş bakımından hemen sonra gelen, onun yerini tutar.

Köydekiler bir yana, her şehirde altı bin aile vardır. Gerekli yurttaş sayısı ne azalsın, ne de aşırı ölçüde artmasın diye, bir ailede onüç ondört yaşlarında çocukların, hiçbir zaman ondan az ve onaltıdan çok olmamasına dikkat edilir. Onüç ondört yaşından küçük çocuklar bu kuralın dışında kalırlar. Ama ötekilerin durumu kolayca düzenlenir; çünkü

onüç ondört yaşında çocuğu fazla sayıda olan aileler, aynı yaşta çocukları daha az sayıda olan ailelere verirler bunları. Bir şehirde nüfus gerektiğinden çok artarsa, bu şehirde oturanların bazıları, daha az nüfusu olan başka şehirlere aktarılır. Eğer bütün adada nüfus artarsa, o zaman her şehirden bir takım yurttaşlar seçilir. Bunlar, boş toprakları olan bir yerde, Utopia yasalarına uygun yeni bir şehir kurarlar. Orada oturan köy halkı, canları isterse bu yeni şehri kuranlara katılır, onlarla beraber otururlar. Böyle birleşip beraber oturanlar, aynı hayatı sürmeğe kolayca alışırlar; ve her iki tarafın da yararına olur bu. Çünkü Utopia'lılar, yasalariyle bu işi öyle bir düzenlerler ki, o zamana kadar şehirlerin de köylerin de işine yaramayan toprak, şimdi her ikisi için de bereketli olur. Eğer yeni şehri kurmak üzere aldıkları topraklarda oturanlar, Utopia'lılarla beraber oturmaya ve onların yasalarına uymaya razı olmazlarsa, Utopia'lılar bu adamları yeni şehrin sınırları dışına atarlar. Baş kaldırır, karşı koyarlarsa, o zaman da Utopia'lılar onlarla savaşırlar. Çünkü toprağı boş tutmak, hiçbir şekilde bundan faydalanmamak, tabiat kurallarına göre o toprak sayesinde beslenmesi ve rahat etmesi gereken başka adamların da bu toprağı ele geçirip kullanmalarına engel olmak, Utopia'lılara göre savaş açmak için son derece haklı bir nedendir. Eğer bir şehrin nüfusu çok azalırsa ve öteki şehirlerin nüfusunu azaltmadan bu şehri doldurmanın yolu yoksa (söylediklerine göre böyle bir durum, bir veba salgını yüzünden, yalnız iki kere olmuştur şimdiye kadar),

o zaman Utopia'lılar, kendilerine bağlı yabancı şehirlerden gereken sayıda adam getirerek orasını doldururlar. Çünkü kendi adalarında bulunan bir şehir yıkılıp yok olacağına, yabancı şehirlerin bu hale düşmesini tercih ederler.

Ama gelgelelim yine Utopia'lıların birlikte yaşamalarına. Anlattığım gibi, aileyi en yaşlı adam yönetir. Karılar kocalarına, çocuklar ana babalarına, gençler yaşlılara hizmet ederler. Her şehir, dört eşit bölge yada mahalleye bölünmüştür. Her mahallenin ortasında, içinde her çeşit eşya bulunan bir pazar yeri vardır. Bütün ailelerin ürettiği mallar, bu pazar yerine getirilip, orada belirli evlerde, ambarlarda ve depolarda biriktirilir. Her ailenin büyüğü, yada evin başı, para ödemeden, karşılık olarak başka bir mal, rehin olarak bir eşya, yada bir senet vermeden, kendisine ve birlikte oturanlara gereken malları bu pazar yerinden alıp götürür. Her şey bol olduğuna göre, hiç kimsenin gereğinden fazlasını istemeyeceği de bilindiği için, ne diye herhangi bir şey esirgensin aile başından? Bir şeyden yoksun kalmayacağına güveni olan da, ne diye bunun gereğinden fazlasını istesin? Herkes bilir ki, bütün canlı varlıklarda, açgözlülüğün nedeni ya korku yada yoksulluktur. İnsanda ise, bazan yalnız kendini beğenmişlikten gelir açgözlülük. Çünkü faydasız ve boş şeyleri gösterişle ortaya serip, başkalarından üstün geçinmeği şanlı bir iş sayar insanlar. Utopia'lılar arasında böyle kötü huyların yeri yoktur.

Anlattığım bu pazarlara bitişik, bir de yiyecek

pazarları vardır. Orada her çeşit sebze, meyva, ekmek, balık ve her türlü et bulunur. Çarşıya getirilmeden önce, şehrin dışındaki akar sularda, bunların bütün kiri pisliği iyice yıkanıp temizlenir. Sonra Utopia'lıların köleleri bunları keserek, bir kere daha yıkayıp temizlerler. Utopia'lılar, özgür yurttaşlarına hayvan kestirmezler. Çünkü hayvan öldüre öldüre, insan huyunun en tatlı yönü olan acıma duygusunun, yavaş yavaş körleşip yok olacağını düşünürler. Utopia'lılar, kokusu ile havayı bozup salgın hastalıklara yol açmasın diye, kirli, pis, yada tiksindirici herhangi bir şeyin şehre girmesine de izin vermezler.

Her sokakta, eşit aralıklarla birbirinden ayrılan ve başka başka adlar taşıyan büyük halkevleri vardır. Syphogrant'lar burada otururlar. Bu evlerin çevresinde, onbeş aile bir yanda, onbeş aile de öteki yanda olmak üzere otuz aile oturur. Her halkevinin sorumlusu, belirli bir saatte çarşıya gidip, bu otuz ailedeki insan sayısına göre yiyecek alır.

Her şeyden önce, hastahanelerde yatan yurttaşların yiyecekleri düşünülür. Her şehrin çevresinde, surların biraz dışında, dört tane hastahane vardır. Bunlar öylesine geniş ve ferahtırlar ki, dört şehircik gibidirler. Bu büyük yapılarda hastalar, sayıları ne kadar çok olursa olsun, sıkışık ve rahatsız bir duruma düşmezler; ve bulaşıcı hastalıkları olanlar ayrı bir yerde yatabilirler. Hiç kimse zorla hastahaneye yatırılmaz. Ama insan sağlığı için gereken her şeyin bulunduğu çok iyi düzenlenmiş bu hastahanelerde, en usta hekimler yurttaşlara o kadar iyi bakarlar ki, ora-

da yatmak varken kendi evinde yatmak istiyen bir hasta bulunmaz bütün şehirde.

Hastahane sorumluları, hekimlerin kararlaştırdıkları yiyecekleri çarşıdan aldıktan sonra, geri kalanlar, her halkevindeki insan sayısına göre, eşit olarak bölünür. Şehir başkanının, baş rahibin, tranibore'ların, elçilerin ve yabancıların yiyecekleri de bir yana ayrılır. Gerçi Utopia'ya pek az sayıda yabancı gelir ama, onlara ayrılan dayalı döşeli evler vardır yine de.

Öğle ve akşam yemeklerini haber veren boru ötünce, kendi evlerinde yada hastahanelerde yatanlar bir yana, bütün aileler bu halkevlerinde toplanır. Buraya gereken yiyecek sağlandıktan sonra, bir adamın çarşıdan yiyecek alıp kendi evine götürmesi yasak değildir. Ama hiçbir Utopia'lı da büyük bir neden olmadan bu hakkını kullanmaz. Çünkü istiyen evinde yemekte serbest olduğu halde, kimse bunu pek doğru bulmaz. Üstelik de hemen orada yakındaki halkevinde güzel ve lezzetli yemekler hazır dururken, evde uğraşa uğraşa kötü bir yemek pişirmek düpedüz saçma sayılır. Bu halkevlerinde, bütün aşağılık, zahmetli ve ağır işleri köleler görürler. Ama yemekleri pişirip kotarmak ve her şeye çeki düzen vermek ödevi, sırayla her ailenin kadınlarına düşer. Utopia'lılar yemeklerde, sayılarına göre, üç yada üçten fazla masa kullanırlar. Erkekler duvardan yana otururlar, kadınlar karşılarındadır Birdenbire yemeği bırakmalarını gerektiren bir durum olursa, kimseyi rahatsız etmeden kalkıp çocukların odasına girebilirler.

Sütninelerle bebeklere özel bir oda verilir. Odada ocaklar, temiz su ve beşikler vardır. Gerektiği zaman bebekleri yatırırlar. Canları isteyince de onları ocak başında kucağa alırlar, oyunlarla oyalarlar. Ölüm ve hastalık bir yana, her ana kendi çocuğunu emzirir. Ananın ölümü yada hastalığı halinde, yöneticilerin eşleri, hemen bir sütnine bulurlar bebeğe. Çok kolaydır bu. Çünkü şefkatin bu çeşidi Utopia'da çok övüldüğü için, sütninelik yapabilecek bütün kadınlar, bu işi seve seve üstlerine alırlar. Emzirdikleri çocuk da büyüyünce, sütninesini öz anası bilir. Beş yaşından küçük çocuklar, sütninelerinin yanında kalırlar hep.

Evlenemiyecek kadar küçük olan bütün kız ve erkek çocuklar sofrada hizmet ederler. Eğer bunu yapamayacak yaşta iseler, uslu uslu sofranın çevresinde ayakta dururlar. Sofradan kendilerine verilenleri yerler. Bunun dışında, ayrıca bir yemek saatleri yoktur onların. Syphogrant ile eşi, yemek odasının bir ucundaki baş masanın ortasında otururlar. Çünkü oradan bir bakışta herkes görülebilir. Topluluğun en yaşlılarından iki kişi vardır yanlarında. Zaten sofraya gelen her yemek dört kişiliktir. Eğer o topluluğun bir tapmağı varsa, o zaman rahiple eşi şeref yerinde, syphogrant ile karısının yanına otururlar. Onların her iki yanında gençler, gençlerin yanında da yaşlılar oturur. Böylece yemek odasında gençler hep beraberdir, hem de yaşlılarla birlikte otururlar. Utopia'lılara göre, sofranın böyle düzenlenmesiyle, yaşlıların ağırbaşlılığı ve saygınlığı sayesinde, gençlerin söz yada davranışlarında herhangi yersiz bir taşkınlık önlen-

miş olur. Çünkü sofradaki gençler gizlice bir şey söylerler yada yaparlarsa, yanlarındakilerden ya biri yada öteki, nasıl olsa farkına varacaktır bunun.

Öğle ve akşam yemekleri başlarken, doğruluk ve erdem üstüne bir parça okunur yüksek sesle. Ama herkesi sıkmamak için bu iş kısa kesilir. Acıklı ve tatsız sözlere kaçmadan, yaşlılar, okunan parçalardan faydalanarak bir konuşma konusu bulurlar. Zaten yaşlılar bütün yemek vaktini, kendi uzun ve can sıkıcı konuşmaları ile geçirmezler. Delikanlıları seve seve dinlerler. Hattâ onların aklını ölçmek, erdeme ne kadar yatkın olduklarını anlamak amacı ile, yiyip içmenin verdiği rahatlık içinde, gençlerin çekinmeden konuşmalarına yol açarlar. Öğleden sonraları çalıştıkları için, Utopia'lıların öğle yemekleri uzun sürmez. Ama akşam yemeklerinden sonra dinlendikleri ve uyudukları, böylece yediklerini daha iyi ve daha kolay sindirebildikleri için, bu yemekler biraz daha uzun sürer. Her zaman müzik vardır akşam yemeklerinde. Çeşitli çerezler, meyvalar, tatlılar da eksik değildir sofrada. Yemek odasına hoş kokular yaylısın diye, çeşitli otlar, buhurlar yakılır dört bir yana güzel kokulu sular serpilir. Evet, sofradakilerin keyiflenmesi için, ellerinden geleni yaparlar. Çünkü onlarca, zararsız olan her zevk yerindedir.

İşte Utopia'lılar böylece beraber yaşarlar şehirlerde. Ama köylerde, komşularından uzak, yalnız oturanlar, öğle ve akşam yemeklerini kendi evlerinde yerler. Yurttaşların bütün yiyecekleri oralardan geldiği için, köyde oturan aile herhangi bir yiyecekten yoksun kalmaz.

UTOPİA'LILARIN GEZİLERİ VE BAŞKA KONULAR

Bir yurttaş başka bir şehirde oturan dostunu görmek, yada sadece zevki için gezip dolaşmak isterse, Syphogrant ve tranibore'lar, önemli bir sakınca olmadıkça, kendisine seve seve izin verirler. Geziye gidecekler anlaşıp yola birlikte çıkarlar. Ellerinde başkanın kendilerine izin veren ve dönecekleri günü belirten bir mektubu bulunur. Onlara bir araba ve koşum hayvanlarına bakacak bir köle verilir. Genel olarak, aralarında kadın bulunmazsa, yolcular, arabayı bir yük sayıp, geri çevirirler. Yol için hiç bir azık derdine düşmezler. Çünkü, gidecekleri her yerde kendi evlerinde olacakları için, her aradıklarını bulurlar.

Yolcular her hangi bir yerde bir günden fazla kalırlarsa, her biri kendi zanaatında çalışmaya gider ve meslek arkadaşları onu çok iyi karşılar. Kendi başına şehrinin sınırlarını aşan kimse suçlu sayılır. Elinde başkanın izin kâğıdı yoksa bir kaçak olarak geri

getirilir ve ağır cezaya çarptırılır. Hattâ suçu yeniden işlerse, özgürlüğünü yitirir.

Yurtta kendi şehrinin kırlarında ve köylerinde dolaşmak isterse, karısının ve aile büyüğünün izini yeter. Ama gittiği yerde yiyeceğini çalışıp kazanmak zorundadır. Bu koşul içinde herkes şehrinden çıkıp çevrede dolaşabilir. Çünkü, oralarda da şehirdeki kadar yararlı olur.

Görüyorsunuz ki, Utopia'da işsizlik ve tembelliğe yer yoktur. Utopia'da ne meyhane vardır, ne fuhuş yeri, ne baştan çıkma fırsatı, ne de gizli kapaklı toplantı yeri. Herkes her an herkesin gözü önündedir; memleketin yasalarına ve törelerine göre çalışmak ve dinlenip eğlenmek zorundadır.

Bu mutlu toplumda herkes eşit olarak rahatlık payını alır. Dilencilik, yoksulluk orada bilinmiyen olağanüstü hallerdir. Her Utopia şehrinin Amaurote Kurultayına üç elçi gönderdiğini söylemiştim. Kurultayın ilk oturumlarında, adanın değişik bölgelerindeki ekonomik durumu incelenir. Neyin nerde bol, nerde kıt olduğu belli olunca, o yıl mutsuz şehirlerin eksikleri, daha mutlu olan şehirlerin bolluklarıyla giderilir ve bu iş çıkarsız olarak yapılır. Veren şehir verdiği şehirden karşılık istemez. Alansa verene hiç bir şey borçlu olmaz. Böylece, bütün Utopia bir tek aile, bir tek ev gibidir. Gelecek yılın nasıl olacağı bilinmediği için, Utopia ihtiyaçlarını iki yıl için karşılar, bu ihtiyacı aşan fazla ürünleri, buğdayı, balı, keteni, odunu, boya, deri, balmumu, içyağını, hayvan ve daha başka şeyleri dışarıya yollar. Bu malların ye-

dide biri, gönderildikleri memleketlerin yoksullarına bedava dağıtılır. Üst yanı insaflı fiyatlarla satılır.

Bu ticaret yoluyla, Utopia'ya sadece altın ve gümüş değil, yararlı maddeler, örneğin, demir girer. Utopia'lılar bu alış verişe başlayalı beri inanılmayacak kadar zengin olmuşlardır. Onun için bugün peşin parayla satmak umurlarında değildir. Genel olarak, senet karşılığı satarlar ama tek tek kişilerin imzalarına güvenmezler. Bu senetlerin malı alan şehrin mührünü, garantisini taşıması gerekir. Ödeme günü geldi mi, imzayı veren şehir borçlulardan parayı toplar ve Utopia'lılar alacaklarını isteyinceye kadar, bu parayı hazinesinde saklar ve kullanır. Utopia'lılar hiç bir zaman bütün borcu toptan istemezler. Kendileri için yararsız, başkalarına ise yararlı bir şeyi ellerinden almayı haksızlık sayarlar.

Bununla beraber, alacaklarını toptan istedikleri de olur. Bunu komşu bir ulusa borç verecekleri yada bir savaş açacakları zaman yaparlar. Savaş oldu mu, bütün paralarını bir araya toplayıp, beklenmedik tehlikelere, sıkıntılara karşı bir kalkan gibi kullanırlar. Tuttukları yabancı askerlere bu paraları bol bol verirler. Çünkü, Utopia'lılar kendi yurttaşından çok yabancıları ölüm tehlikesine atar. Şunu da bilirler : En azgın düşman bile, çok zaman büyük paralarla satın alınabilir, ve yine bilirler ki, ihanetleri sağlamak için olsun, açıkça dövüşmek için olsun, para savaşın can damarıdır. Utopia'lıların bu uğurda harcanacak sınırsız hazineleri vardır. Ama, bu zenginlikleri başka uluslar gibi kutsal sayıp tapınağımsı yerlerde saklamazlar

ve öyle işlerde kullanırlar ki, size bunları anlatmaya dilim varmıyor. Belki de inanmazsınız anlatacakları-ma, çünkü, görmesem ben de inanmazdım.

Ama buna da şaşmamalı, yabancı töreler bizimkilerden ne kadar ayrı olursa o kadar az inanılır onlara. Bununla beraber, doğru düşünen, aklı başında bir insan, Utopia'lıların başka uluslardan çok ayrı düşündüklerini bildiği için, altını ve gümüşü bizlerden çok başka türlü kullanmalarına pek de şaşmıyabilir. Utopia'da para denilen şey karşılıklı alışverişlerde hemen hiç kullanılmaz. Para olağan ama olmayabilecek belâlı durumlar için saklanır. Altın ve gümüş bu memlekette, tabiatın onlara verdiği değeri taşırlar sadece. Bu iki maden demirden çok daha aşağı görülmekle beraber, insan için su ve ateş kadar yararlı sayılır. Az bulunmalarından örtürü değerli sayılmaları insanoğlunun çılgınlığına verilmeli. Tabiat, o eşsiz ana, altın ve gümüşü yararsız, boş nesneler olarak çok derinlere gömmüş; oysa, havayı, suyu, toprağı, iyi ve gerçekten yararlı olan her şeyi gözler önüne sermiştir.

Utopia'lılar hazinelerini kalelere, ulaşılmaz sığınaklara kapamazlar. Çünkü, halk kralın ve adamlarının, kendisini aldatıp paraları harcamalarından kuşkulanabilir. Altın ve gümüşten ince işlenmiş kupalar tabaklar yapmazlar. Çünkü, savaş olup da orduları beslemek için altını ve gümüşü eritmek gerekirse, bu sanat eserlerine bağlanmış olanlar onları yitirmekten acı duyarlar.

Bu türlü sakıncaları ortadan kaldırmak için Utopia'lılar kendi geleneklerine uygun ama, altını

tanrılaştıran bizim türelerimize aykırı bir kullanma yolu bulmuşlar. Yiyeceklerini içeceklerini topraktan yada camdan güzel biçimli ama az değerli kaplara koyarlar; altın ve gümüşüyse, ortak evlerde olsun, özel evlerde olsun, en bayağı işlerde kullanırlar. Hattâ oturaklarını bile altın ve gümüşten yaparlar. Kölelerinin zincirlerini, çok kötü suçlar işlemiş mahkûmların nişanlarını yapmak için bu madenlerden yararlanırlar. Mahkûmların parmaklarında ve kulaklarında altın halkalar, boyunlarında altın gerdanlık, başlarında altın bir çember vardır.

Kısacası, altını ve gümüşü kepaze etmek için ellerinden geleni esirgemezler. Başka yerlerde, insanın elinden altınlarını almak ciğerini sökmek kadar acı bir şeydir. Utopia'daysa altınlarını yitirmek kimsenin umurunda değildir.

Utopia'lılar deniz kıyısında inciler, kayalıklarda elmaslar, kıymetli taşlar toplarlar. Aramadan buldukları bu taşları cilâlayıp küçük çocuklarına süs diye takarlar. Ama çocuklar büyüyünce, bu nesneleri küçümserler ve ana babaları bir şey söylemeden bunları kendilerine yakıştırmayıp bir yana atarlar. Tıpkı bizde çocukların büyüyünce, zıpzıplarını, bebeklerini attıkları gibi. Başka memleketlerde benzeri olmayan bu töreler, Utopia'lıların içlerinde bizimkilerden çok ayrı duygular, düşünceler yaratır. Bunun en şaşırtıcı örneğini Anemolya'lılarda görmüştüm.

Anemolya elçileri Amaurote'a geldikleri zaman oradaydım. Bu elçiler pek önemli işleri görüşmek üzere geldikleri başkentte büyük Kurultay toplan-

mıştı. Daha önce Utopia'ya gelen elçiler pek sade, gösterişsiz giyinirlerdi. Çünkü, onlar Utopia'lıların süse değer vermediklerini, ipeği altını hor gördüklerini bilirlerdi. Ama, çok uzaktan gelen Anemolyalıların Utopia'lılarla pek alışverişleri olmamıştı. Utopia'lıların kaba saba, birörnek giyindiklerini öğrenince, bunu yoksulluklarına vermişlerdi. Gururları akıllarını aşan Anemolya'lılar, Utopia'lıların gözünü kamaştırmak için tanrısal ve parlak kılıklarla gelmeyi kararlaştırmışlardı. Anemolya'lıların büyük beyleri olan üç elçi, arkalarında değişik renkte ipekliler giyinmiş yüz kişi ile gözüktüler. Elçiler baştan aşağı süsler yaldızlar içindeydi, omuzlarında sırmalı bir kaftan, boyunlarında altın gerdanlıklar, kulaklarında altın küpeler, parmaklarında altın yüzükler, başlıklarında pırıl pırıl inciler elmaslar vardı. Kölelere, mahkûmlara ceza olarak takılan, çocuklara oyuncak diye verilen ne varsa hepsini takıp takıştırmışlardı. Geçtikleri yollara dökülen yoksul kılıklı Utopia'lılara bakıp da kendi süsleri püsleriyle, tavus tüyleri, boyalı şemsiyeleriyle böbürlenen elçilerin hali görülecek şeydi. Öte yandan Utopia'lıların davranışlarından anlaşılıyordu ki, bu yabancılar tahminlerinde fena halde aldanıyorlardı, cakaları onlar üstünde bekledikleri etkiyi yapmaktan çok uzaktı.

Önemli nedenlerle yabancı memleketlere gitmiş bir kaç Utopia'lı dışında, herkes cafcaflı kılıkları ayıplıyarak acıyarak bakıyordu. Bir çokları, en kılıksız uşakları elçi diye selâmlayıp, asıl elçilere aldırış etmiyorlardı. Çünkü, onlar köleler gibi altın zincirler

içindeydiler. Elmaslarını incilerini küçümseyip atmış çocuklar, elçilerin başlıklarında bu oyuncakları görünce, annelerini dürtüp «Anne, şu koca herife bak, çocuk gibi incik boncuklar takmış!» diye bağrışıyorlardı. Annelerse «Sus yavrum, onlar elçinin soytarıları olacak» diyorlardı. Kimi de zincirlerin biçimine tutuluyordu : «Amma da ince şeyler, insan bir çekişte kırabilir. Üstelik çok da bol takmışlar, köle isterse kolayca boynundan çıkarıp kaçabilir.» Amaurote'a geldiklerinden iki gün sonra elçiler, kendi memleketlerinde bunca değer taşıyan altını Utopia'lıların hiçe saydıklarını anladılar. Baktılar ki bir kölenin üstünde kendi altın ve gümüşlerinden daha fazla bulunabiliyor. O zaman, akılları başlarına gelerek, özene bezene takındıkları süsleri çıkarıp attılar. Utopia'lılarla yakından tanıştıktan sonra, onların kendilerinden çok başka düşünüşleri, töreleri olduğunu anladılar.

Utopia'lılar aklı başında insanların, yıldızlar ve güneş dururken, bir incinin yada bir elmasın cılız pırıltısına düşkünlüklerine şaşarlar. Bir koyunun sırtında taşıdığı yünün en incesinden yapılmış giysiler giyiyor diye bir insanın daha soylu, daha değerli olacağını sanması deliliktir onlar için. Kendiliğinden hiç de yararlı olmayan altına neden bu kadar değer verildiğini, insanın dilediği gibi kullandığı bir nesnenin nasıl insandan daha üstün sayılabileceğini anlamıyorlardı. Bir de şuna şaşıyorlardı : Nasıl oluyor da, bir eşek kadar bile kafası işlemiyen vicdansız, ahlâksız, budala bir zenginin biri, sadece bir kaç torba altını var diye, akıllı dürüst bir sürü insanı buyruğu altın-

da köle gibi kullanabiliyordu. Talih değişebilirdi ve yasa ince bir takım oyunlarla bu adamın elinden altınlarını alıp uşaklarının en aşağılığına verebilirdi. Demek o zaman bu zengin hiç sıkılmadan eski uşağının ve eski parasının hizmetinde çalışacaktı. Utopia'lıların hiç anlamadıkları ve tiksindikleri bir başka delilik de şuydu İnsanlar, hiç alış verişleri olmayan bir zengine, salt zengindir diye bir tanrıymış gibi saygı gösteriyorlardı. Oysa bu bencil para babalarının, ne türlü cimri olduklarını ve onların bütün hazinelerinden metelik koparamıyacaklarını çok iyi biliyorlardı.

Utopia'lıların böyle düşünmeleri hem edindikleri bilgilerden, okudukları kitaplardan, hem de bizim türlü çılgınlıklarımıza yer vermeyen bir devlet düzeni içinde gördükleri eğitimden geliyordu. Gerçi, çok küçük bir azınlık el kol işlerinden kurtulup sadece düşüncesini geliştirme yoluna girebiliyordu. Bunlar, daha önce söylediğim gibi, çocukken, mutlu bir yaradılış, keskin bir zekâ ve bilime yatkınlık gösterenlerdi. Bununla beraber, bütün çocuklara bir kafa eğitimi ve bilim sevgisi verilmiyor değildi. Kadın erkek bütün yurttaşlar, bütün ömürlerince, boş vakitlerinde düşüncelerini geliştirmeye çalışırlar. Utopia'lılar bilimleri kendi konuştukları dilde edinirler. Bu dil zengin, uyumlu ve düşünceyi tam anlatmaya elverişlidir. Aynı dil az çok değişmelerle dünyanın geniş bir bölgesinde konuşulur ama, Utopia'lılarınki en incelmiş biçimidir.

Utopia'lılar bizim gelişimizden önce hiç bir zaman bizim bunca filozoflarımızın adını dile duyma-

mışlardı. Bununla beraber, müzikte, mantıkta, matematikte, geometride bizim bulduklarımızın hemen hemen hepsini bulmuşlardı. Her bilgiden yana bizim eskilerden aşağı kalmazlar ama bizim yeni mantıkçılarımızın dolambaçlı oyunlarına akıl erdiremezler. Bizim okullarımızda gençliğe öğretilen kavram daraltma, kavram genişletme, yoku var sayma gibi ince kuralları henüz bulmuş değillerdir. Bağlı düşünce nedir bilmezler, hele o metafizik dili ile genel ya da evrensel adam dediğimiz şeyi, o devler devi yaratığı Utopia'da henüz hiç kimse hiç bir yerde görmüş değildir. Buna karşılık, gökteki gezegenlerin dolaşımını kesinlikle bilirler. Güneşin, ayın ve kendi ufukları üstünde görülen yıldızların karşılıklı durumlarını büyük bir yakınlıkla gösteren türlü âletler bulmuşlardır. Ama yıldızların insanlara dostlukları düşmanlıkları ve kâhinlerin gökten çıkardıkları yalan dolanları düşlerinde bile görmemişlerdir. Onlar için kehânet, sadece yağmur, rüzgâr, fırtına gibi olayların uzun bir incelemesine dayanarak olacağı önceden azçok kestirebilmektedir. Bu olayların nedenleri, denizin yükselip alçalması, tuzu; göğün ve dünyanın kaynağı ve özü üstüne, sadece bir takım görüşler ileri sürerler. Sistemleri bazı noktalarda bizim eski filozofların sistemlerine uyar, bazı noktalarda onlardan ayrılır. Ama yeni görüşlerde, bizde olduğu gibi onlar arasında da, ayrılık var.

Ahlâk felsefesinde, onlar da bizim bilginlerimizle aynı sorunlar üzerinde durmaktadırlar. Onlar da gerek insanın ruhunda ve bedeninde ve gerek dış dün-

yada onu mutlu edebilecek şeyleri ararlar. Onlar da şunu sormaktadırlar kendi kendilerine Acaba, iyi dediğimiz şey hem ruhun hem bedenin isteklerini mi karşılar, yoksa yalnız ruhun isteklerini mi? Onlar da erdem ve zevk üstüne tartışırlar. Ama, asıl tartıştıkları sorun, insan mutluluğunun bir tek yada bir çok koşullarını aramaktır.

Utopia'lıları belki Epikhuros'çuluğa fazla kaymakla suçlandırabilirsiniz. Çünkü, onlara göre zevk insan mutluluğunun tümü olmasa bile, belli başlı parçalarından biridir. İşin şaşılacak yanı, bu zevk ahlâkını savunanların din kadar ağır ve sıkı, din kadar acıklı ve katı görüşlere başvurmasıdır. Çünkü, iyilik ve kötülük üstüne tartışırlarken, ister istemez dinin ve felsefenin etkilerine bağlı kalırlar. Çünkü, eksik düşünmekten ve yanlış görüşlere düşmekten çekinirler.

Dinsel ilkelerin özeti şudur

«Ruh ölümsüzdür İyiliğimizi isteyen Tanrı onu mutlu olmak için yaratmıştır. Ölümden sonra iyilik de kötülük de karşılığını gereğince görür.»

Bunlar dinin değişmez dogmaları olmakla beraber, Utopia'lılar insanın akıl yoluyla da onlara varacağı kanısındadırlar. Bu ilkeler olmasa, diyorlar, insanın doğru eğri her yoldan dünyanın keyfini çıkarmaya çalışmaması budalalık olurdu. O zaman kim en tatlı, en bilinmedik keyfi bulursa, kim keyiften sonra gelecek acıları daha iyi önlemesini bilirse onun en erdemli kişi sayılması gerekirdi. İyi olacağım diye en çetin, en yorucu çabaları yükleneceksin, türlü zevk-

leri kendine haram edip bile bile acılara katlanacaksın bu dünyada, ama ölümden sonrası için de hiç bir umudun olmayacak Utopia'lılara göre insan çıldırmadıkça razı olamaz buna. Onlara göre ne türlü olursa olsun her zevk mutluluk getirmez, yalnız iyi ve dürüst zevkler mutlu eder insanı. Erdemin kendisi bile bizi ister istemez bu türlü zevklere doğru iter Yalnız bu zevklerdir bizi rahata kavuşturacak olan.

Erdem, Utopia'lılara göre, yaradılışa uygun yaşamaktadır. Tanrı insanı yaratırken başka bir yol düşünmemiştir onun için.

Yaradılışın ittiği yana giden insan, sevgilerinde ve nefretlerinde aklın sesini duyan insandır. Akılsa önce varlığı ve sağlığı borçlu olduğumuz yüce Tanrı'yı sevmeye yöneltir bizi. Sonra da gamsız kasavetsiz yaşamasını öğretir ve kardeşlerimiz olan başka insanlarla sevincimizi paylaşma isteğini verir bize.

Gerçekten, bütün zevkleri horgören, kötüleyen en asık yüzlü, en softa erdem adamı bile, bizi kendisi gibi, çetin işlere, eziyetlere, çilelere katlanmaya çağırırken, başkalarını yoksulluktan, dertlerden kurtarmak için elimizden geleni yapmamızı ister bizden. Bu sert ahlâkçı bile insanı avutan, kurtaran kişiyi, insanlık adına över, göklere çıkarır. Demek ona göre de en soylu, en insanca erdem, başkalarının acılarını dindirmekte, onlara umut ve yaşama sevinci vermekte, bir başka deyimle, dünyanın tadına varmalarını sağlamaktadır.

Peki ama başkalarına ettiğimiz iyiliği kendimize niçin etmiyelim? Tabiata aykırı gitmek değil mi

bu? Çünkü iki yoldan birini tutmak gerek Hoş yaşamak, dünyanın tadını çıkarmak ya iyi bir şeydir ya kötü bir şey. Kötü bir şeyse başkalarına onu sağlamak söyle dursun, kimde varsa elinden almak, herkesi ondan korumak gerekir. İyi bir şeyse onu hem kendimiz için hem başkaları için isteyebiliriz, istemeliyiz de. Niçin başkalarına acıdığımız kadar kendimize de acımıyalım? Kardeşlerimize iyilik etme eğilimini içimize sokan tabiat niçin kendimize karşı zalim, insafsız olmamızı istesin?

İşte bu düşüncelerle Utopia'lılar, dürüst olmak şartiyle hoş bir hayat sürmeyi, dünyanın tadına varmayı bütün insan çabalarının amacı sayıyorlar. Tabiat böyle istiyor, erdemli olmaksa onun isteğine uymaktır diyorlar. Onlara göre tabiat insanları yardımlaşmaya, hayatın sevinçli sofrasına ortakça oturmaya çağırır. Bu çağrı, haklı ve akla uygundur Hiç kimse başkalarının o kadar üstünde değildir ki, Yaradan yalnız onu güzel yaşatsın. Tabiat herkese aynı bedeni, aynı sıcaklığı vermiş, aynı sevgiyle kucaklamış hepsini. Başkalarının rahatını kaçırıp kendi rahatını artırmak tabiata karşı gitmektir.

İşte bunun için Utopia'hlar tekler arasındaki anlaşmalar kadar yaşama kolaylıklarını da eşitlikle dağıtan, yani dünya tadını bölüştüren yasalara toz kondurmazlar. Kaldı ki bunları iyi bir kral doğrulukla koymuş, yada, zorbaların ezmediği, dalaverecilerin aldatmadığı bir halkın genel oyu istemiştir.

Yasaları çiğnemeden mutluluğu aramak en akıllıca davranıştır. Utopia'lılar için herkesin iyiliğine ça-

lışmaksa bir dindir. Kendi rahatını sağlamaya çalışırken başkasını rahatından etmek haksızlığın tâ kendisidir.

Buna karşılık, başkasının rahatı için kendi zevklerimizden birazını olsun feda etmek soylu bir insan yüreğinin belirtisi sayılır ve böyle davranan insan zaten feda ettiği zevkten çok daha fazlasını bulur. Hem ettiği iyiliğin er geç karşılığını görür, hem de iyilik ettiği insanın minnet duygularını feda ettiği zevkten daha tatlı gelir ona. Üstelik dini bütün bir kişi, geçici bir zevki gereğinde feda edebilenlere Tanrı'nın tükenmez sevinçler vereceğine inanır.

Demek oluyor ki Utopia'lılara göre bütün davranışlarımızın, hattâ bütün erdemlerimizin amacı, son ereği keyiftir.

Keyif dedikleri şey, insanın doğal bir tad aldığı her ruh ve beden halidir. Doğal sözünü eklemeleri nedensiz değildir. Çünkü sade duyularımız değil aklımız da bizi doğal zevklere, keyiflere doğru çeker. Bunlar, haksızlık etmeden aranan öyle zevkler ve keyiflerdir ki hem daha büyüklerine ermemizi önlemezler, hem de sonları kötüye varmaz.

Tabiat dışı bir çok şeylere insanlar saçma bir anlayışla zevk adını vermişler Nesnelerin özünü değiştirmek kelimeleri değiştirmek gibi ellerindeymiş gibi. Bu tabiata aykırı zevkler mutluluğa götürmek şöyle dursun engel olurlar ona ermemize. Onlara kaptırılanlar gerçek ve temiz zevkleri tadamaz olurlar. Düşünceleri uydurma bir zevkin peşinde yolundan çıkar. Tabiatın tad vermediği, hattâ içlerine acılık kat-

tığı nice şeyler vardır ki, gerçekten, insanlar baş tâcı etmiş, hayat için gerekli yüksek zevkler saymıştır onları. Oysa bunların çoğu hem özden kötü hem de kötü tutkulara sürükleyicidir.

Kendini beğenmişlerin boş gururunu bu soysuz zevkler arasında sayarlar. Böyleleri güzel bir giysi giyinmekle daha iyi olacaklarını sanırlar. Oysa iki bakımdan gülünç olur bu süs budalaları.

Önce giysilerini kendilerinden üstün saymış olurlar; çünkü işe yararlık bakımından ince bir yünlünün kalın bir yünlüden ne üstünlüğü olabilir, sorarım size? Böyleyken bu sersemler kafasızlıklarını değil de, yaradılışlarının başkalığını, herkesten üstünlüğünü ortaya koyuyormuş gibi böbürlenip bir matah sanırlar kendilerini. Giysilerinin zengin gösterişlerine karşılık sade bir giyinişle göremiyecekleri saygıları şerefleri beklerler. Kimse kılıklarına aldırış etmeyince de haksızlığa uğramış gibi kızarlar.

İkinci olarak da aynı adamlar, gerçeksiz ve başarısız olarak herkesten üstün sayarlar kendilerini. Başını kaldıran ve alçakgönülle diz çöken bir dalkavuk karşısında duyduğumuz zevk doğal ve sahici bir zevk midir? Diz çökmek insanı sıtmadan yada kol bacak ağrılarından kurtarır mı? Sahte zevklere kapılanlar arasında soylu denen kişiler de vardır. Bunlar kendi soyluluklarını düşünmekten gurur duyarlar. Bunların dayandıkları şey bir raslantıdır. Bu raslantı onların zengin atalardan ve özellikle zengin malk mülk sahiplerinden gelmiş olmaktır (çünkü bugünkü soyluluk zenginlikten başka bir şey değildir.) Böyley-

ken, bu budalalara babalarından boş para kalmamış olsa, yine kendilerini soylu saymaktan geri durmazlar. Utopia'lılar, inci elmas gibi değerli taş, incik boncuk düşkünlüklerini de soyluluk budalaları arasında görürüler. Böylesi değerli taş meraklıları, yurtlarında ve çağlarında değer verilen az bulunur ve güzel bir taşı ellerine geçirdiler mi, kendilerini bir çeşit tanrı gibi görürler. Oysa, aynı taş her yerde ve her zaman aynı değeri taşımaz. İncik boncuk meraklısı bunları sadece birer taş olarak satın alır, o kadar ki bunların gerçekten birer taş olduklarına, sahici elmas yakut, yada zümrüt olduğuna yeminler, belgeler isterler. Bunların sahte olması, gerçekten değerli birer taş olmaması bir felâkettir onlar için. Oysa, göz bir ayrılık görmedikten sonra, bir taş ha gerçek olmuş ha sahte, ne çıkar bundan? Her ikisinin değeri, gözü gören için de birdir, görmiyen için de.

Ya, cimrilere ne demeli? Bu adamlar bir sürü maden parçalarını kullanmak için değil de, sadece toplayıp seyretmek için biriktirirler. Bu zavallı zenginlerin duydukları gerçek bir zevk midir, yoksa sadece uydurma bir zevk midir? Hele paralarını toprağa gömüp saklıyan ve yüzünü bile görmiyen bir insan mutlu bir insan olabilir mi? Bu adam, hazinesini görmedikten başka onu yitirme korkusuyla yaşar ve bu korku yüzünden onu yitirir de gerçekten. Çünkü, altını gömmek onu başkalarından çalmak olduğu kadar kendinden de çalmak değil midir? Oysa, cimri paralarını gömdü mü, yapacağını yaptı diye, etekleri zil çalar keyfinden. Şimdi diyelim ki, cimrinin gömdüğü

parayı biri gelip çalıyor ve cimri on yıl bunu bilmeden yaşıyor. Sorarım size, bu on yıl içinde bu paranın varlığı ve yokluğu arasında ne fark vardır? Ha gömülmüş, ha çalınmış, ikisi de aynı şeydir onun için.

Utopia'lıların uydurma saydığı zevkler arasında av ve kumar zevkleri de vardır. Bunları kendileri bilmez, başkalarından duymuşlardır sadece. Zar atmanın ne keyfi olacağını anlamazlar bir türlü. Bunda bir keyif olsa bile, insan aynı şeyi yüz kere tekrarlamaktan bıkar sonunda. Bir sürü köpeğin av peşinde havlaması zevkten çok bıkkınlık vermez mi insana? Bir köpeğin bir tavşanı kovalaması niçin bir tavşanın bir köpeği kovalamasından daha zevkli olsun? Eğer hoşumuza giden kovalamaysa, her ikisi de bir kovalamadır. Ama avcılara asıl keyif veren bu değil, bir hayvanın ötekini parçalayıp öldürmesidir. Oysa insan nasıl olur da, bu kan dökmeden, güçlünün güçsüzü, zalimin mâsumu altetmesinden, azgın bir köpeğin ürkek bir tavşanı parçalamasından zevk duyabilir?

İşte, bunun için Utopia'lılar avı özgür insanlara yasak etmişler, onlara yaraşır görmedikleri bu işi sadece kasaplara bırakmışlardır ve daha önce söylediğimiz gibi, kasaplık da yalnız kölelerin işidir. Hattâ, onlara göre av, hayvanları öldürmenin en aşağılık yoludur. Av dışındaki hayvan öldürme yolları daha dürüst sayılır. Çünkü hayvanları belli bir yarar için öldürmek başka, avcı gibi sadece kan dökme zevki için öldürmek başkadır. Öldürme zevki sadece hayvanları öldürmekte kalsa bile, ancak bir zorbalık eği-

liminden gelebilir ve bu eğilim zamanla zorbalığın tâ kendisi olabilir.

Utopia'lılar bütün bu zevkleri ve bunlara benzer daha bir çoklarını hoş görürler. Başkaları ne kadar değer verirse versin, tabiata aykırı sayarlar bunları. Bunlar insana ne kadar tatlı bir sarhoşluk verirse versin, gerçek bir zevk değildir onlar için. Çünkü, derler, böylesi zevk tabiattan gelme değil, bize acıyı tatlı gibi gösteren kötü alışkanlıklardan gelir. Nasıl ki gebe kadınlara zift baldan daha tatlı gelebilir. Oysa, hastalık yada alışkanlığın insanlara verdiği duygular, tabiatın gerçek tadını değiştiremez, bizim duyduğumuz bir tadın hiç bir nesnenin özünü değiştiremiyeceği gibi.

Utopia'lılar gerçek zevkleri çeşitli bölümlere ayırırlar. Bunlardan bazıları bedene, bazıları da ruha bağlanır. Ruhun zevkleri düşüncenin gelişmesinde ve gerçeği görmenin verdiği keyiftedir. Utopia'lılar lekesiz bir hayatı anmanın zevki ile, ölümden sonraki bir mutluluğu ummanın zevkini de katarlar bunlara. Beden zevkleriniyse ikiye ayırırlar Kimi zevkler duyularımız üstünde çarçabuk ve besbelli bir etki yaparlar. Çünkü, bedenin içindeki ateşin bunalttığı örgenleri yatıştırırlar. Yitirilen güçleri yeniden bulduran su içmek, yemek yemek bu çeşit bir zevk verir. Fizyolojik görevlerin bedende fazlasıyla artan bazı maddeleri dışarıya atması da bu türlü bir keyiftir. Barsakların salgıları, cinsel boşalmalar, herhangi bir kaşıntının sürtme tırmalama ile giderilmesi gibi.

Bitkin örgenleri onaran, acı veren fazlalıkları

atan, beden görevleri dışında, başka nedenlerden gelen bir çeşit zevk daha vardır. Bu zevki insanın içinde coşan, büyüleyen ve çeken anlaşılmaz bir güç doğurur. Müzikten alınan zevk böylesi bir zevktir işte. Beden zevklerinin ikinci türlüleri bütün örgenler arasında sürekli bir dengeden, yani ağrısız sızısız bir sağlıktan gelir. Hiç bir yeri ağrımıyan insan, bir dış etken olmaksızın bile, kendiliğinden bir rahatlık duyar. Gerçi, bu türlü keyif yeme içmenin verdiği keyifler gibi duyuları coşturmaz ama, bunu daha üstün sayanlar da vardır. Hemen bütün Utopia'lılara göre sağlık gerçek mutluluğun temelidir. Çünkü, onsuz insan hayatının hiç bir tadı ve hoşluğu kalmaz. Onsuz hiç bir keyfe varılmaz. Onsuz acının dinmesi bile neye yarar? Sağlığı olmayan beden bir ölü duyarsızlığı içindedir.

Bu konuda Utopia'da bir çatışma olmuş eskiden. Kimi demiş ki, sürekli ve rahat bir sağlık zevk sayılmaz. Çünkü, insana dışarıdan gelen etkilerin verdiği belli hazzı duyurmaz. Ama bugün, küçük bir azınlık dışında hemen bütün Utopia'lılar sağlığı baş keyif saymaktadırlar. Hasta bir insanın duyduğu acı, zevkin amansız düşmanıdır, hastalıksa sağlığın düşmanı. İster hastalık acının kendisi olsun, ister acı hastalığın özü olsun, sonuçlar bir olduktan sonra, ikisi aynı şey demektir. Onun gibi, ha sağlık zevkin tâ kendisi olmuş, ha onu ister istemez doğuran etken olmuş sonuç değişmez. Nasıl ateş ister istemez sıcaklık getirirse, tam bir sağlık da insana bir çeşit zevk verir. Utopia'lılara göre, yemek yediğimiz zaman olan

şudur Gevşemeye başlıyan sağlık besleyici nesnelerin yardımı ile açlığa karşı savaşır. Besinler ilerleyip bu amansız düşmanı kovalar ve insana eski gücünü bulmanın sevincini verirler. Bu savaştan büyük bir zevk duyan sağlık, zaferi kazanınca keyiflenmez mi? Savaşta aradığı şey eski gücüydü. Bunu elde edince niçin bir mutluluk duymasın bundan, sadece uyuşmakla kalsın? Sağlam insanın sağlamlığın bilincine varmıyacağı düşüncesini kabul etmez Utopia'lılar. Onlara göre, insanın sağlığını bilmemesi için hasta yada uykuda olması gerekir. Taş kesilmeli yada kendimizden geçmeliyiz ki pürüzsüz bir sağlığın tadına varmıyalım, bir sarhoşluk bulmıyalım sağlıkta.

Utopia'lılar düşünce zevklerini her şeyin üstünde görürler. Erdemli olmanın, lekesiz bir hayatın bilincine varmanın zevki en temiz, en özlenilir zevkler arasındadır. Bedenin verdiği zevklerin başında sağlık gelir. Çünkü, yeme içme gibi bütün öteki beden zevkleri sağlığın korunmasına yarar sadece. Kendiliğinden değil, hastalığa karşı koydukları için hoş gelirler bize. Akıllı adamın yapacağı şey, hastalığı önlemektir, hasta olduktan sonra ilâç derdine düşmek değil. Acıyı dindirmekten çok, önlemeğe çalışmalı. Bu düşünce ile Utopia'lılar, yoksunlukları, ilâçları gerektirecek bütün beden zevklerini bol bol tadarlar ama, bütün mutluluklarını bu zevklerden beklemezler. Başka türlü insanın mutlu olması hep açlık ve susuzluk içinde bulunmasını ve durmadan yiyip içmesinin gerektirirdi. Böyle bir hayat da aşağılık ve çirkin olurdu doğrusu.

Beden zevkleri hiç bir zaman katıksız değildir ve hep karşılıkları olan acılarla yan yanadırlar. Açlık daha da güçlü olan yeme zevkinin karşısındadır. İnsan açlığı daha zorlu daha sürekli olarak duyar. Çünkü, açlık zevkten önce doğar ve ancak onunla sona erer.

Bu ilkelere dayanan Utopia'lılar beden zevklerine sadece zorunlu ve yararlı oldukları ölçüde önem verirler. Bununla beraber, onları sevinçle tadar ve hayatı sürdüren görevlere böylesine tatsız keyifler katan tabiat - anaya şükrederler. Hastalıklar gibi, açlığı ve susuzluğu da her gün zehirler, acı ilâçlarla gidermek zorunda kalsaydık, ne olurdu halimiz?

Utopia'lılar beden güzelliğini, çevikliğini, gürbüzlüğünü yaradılışın en hoş, en mutlu bir armağanı sayarak seve seve geliştirirler. Onlara göre, görmenin, duymanın, koku almanın verdiği yalnız insanlara özgü bâzı zevkler vardır. Hayvanlar yaradılışın güzelliğine, evrenin şaşırtıcı düzenine bakmaz. Sadece beslenmek için koku alır, ayrıca kokuların tadına varmaz, sesler arasındaki ilişkileri bilmez, uyuşmaları uyuşmazlıkları değerlendirmez. Beden isteklerini duyurmada Utopia'lılar şu kurah hiç unutmazlar Daha büyük bir zevki tatmamıza engel olacak ve sonunda acı getirecek her zevkten kaçmalı. Çünkü acı, onlara göre, dürüst olmayan her zevkin kaçınılmaz sonucudur. Bir başka ilkeleri de şudur İnsanlığın mutluluğunu sağlamak için Tanrı'nın bir gün bize sonsuz sevinçler vereceği umuduyla bedenin güzelliğini hor görmek, güçlerini azaltmak, hızını durdurmak, iştah-

larımızı oruçla körletmek, kısacası, tabiatın nimetlerini tepmek, yüksek bir din çabasıdır; ama araçsız, boş bir erdem kuruntusu ile yada belki hiç gelmiyecek yoksulluklara önceden alışmak kaygusuyla insanın bedenine eziyet etmesi, nefsini körletmesi aşırı bir deliliğe düşmek, kendine yok yere zulüm, tabiata karşı nankörlük etmek, Tanrı'nın verdiklerini ona borçlanmak istemez gibi çiğnemektir.

İşte, Utopia'lıların erdem ve keyif üstüne görüşleri budur. Tanrı insanlara daha başka bir ülkü esinlemezse, insanoğlunun bundan daha doğru bir yol bulamıyacağı kanısındadırlar. Bu ahlâk iyi midir, kötü müdür, bunun üzerinde durmıyacağım. Hem vaktimiz yok, hem de, amacım bu değil. Ben Utopia'yı anlatmak istiyorum size, övmek değil. Ama şuna da inanıyorum ki, Utopia halkı kurumlarıyla ve düzeniyle dünyanın en mutlu devletini kurmuştur. Utopia'lı çevik ve canlıdır, kısa boylu değilse de, göründüğünden çok daha güçlüdür. Utopia'nın ne toprağı her yerde aynı derecede bereketli, ne de havası her yerde aynı ölçüde temiz ve sağlamdır. Halk havanın kötü etkilerine karşı tedbir alır, toprağı bilgili bir tarımla değerlendirir. O kadar ki, dünyanın hiç bir yerinde daha bol hayvan, daha bereketli ürün görülmemiştir. Hiç bir yerde insan ömrü daha uzun, hastalıklar daha az değildir. Çiftçi yurttaşlar kısır toprakları yeşertmenin yolunu bulmakla kalmazlar, bazan bütün halk bir araya gelerek taşıma işlerini kolaylaştırmak için, ormanları yerlerinden söker, denizin, ırmakların, şehrin yakınlarında yeniden yetişti-

rirler. Çünkü toprağın ürünleri arasında karadan taşınması en güç olanı odundur.

Utopia halkı hoş sözlü, güler yüzlü, becerikli dir; vaktini hoş geçirmesini sever, ama gereğinde bıkmadan, yılmadan çalışmasını bilir. Her şeyden çok sevdiği şey kafasını işletmek, geliştirmektir.

Adada kaldığımız sırada oralılara eski Yunan kültüründen bir kaç söz etmiştik. Onlara Yunan yazarlarını anlatalım, düşüncelerini açıklayalım diye bize nasıl yalvardıklarını görmeliydiniz. Lâtinlerden fazla konuşmadık, çünkü onların yalnız tarihçilerinden ve ozanlarından hoşlanacaklarını kestiriyorduk. Yalvarmalarına dayanamayıp işe giriştik, ama doğrusunu isterseniz fazla bir şey beklemiyorduk bundan; gönüllerini hoş etmek istemiştik sadece. Gel gelelim, bir kaç ders sonra kazandığımız başarı, öğrencilerimizin çabası ve gelişmeleri şaşırttı bizi. Harfleri kolaylıkla öğrenip yazıyorlar, kelimeleri tastamam söylüyorlar, her şeyi çabuk belleyip akıllarında tutuyorlar, yanlışsız çeviriler yapıyorlardı. Şunu da ekliyeyim ki başlangıçta bu işe kendi hevesleriyle girenlerden bazıları sonradan Kurultayın kararıyla bilgilerini derinleştirmeye zorlandılar Bunlar en seçkin aydınlar ve yaşlı başlı meraklılardı. Üç yıl sonunda bu öğrencilerimiz her okuduklarını anlıyor, yalnız, bizim gibi, yanlış yazılmış metinlerde zorluk çekiyorlardı.

Bana sorarsanız Yunancayı bu kadar kolaylıkla öğrenmeleri bu dilin kendilerine pek yabancı gelmemesindendi. Utopia'lılar Yunan soyundan gelmiş ola-

bilirler. Gerçi dilleri daha çok Pers diline çalıyorsa da şehirlerinin ve devlet görevlerinin adları Yunancadır.

Utopia'ya dördüncü gidişimde, bir daha ayrılmağa pek niyetli olmadığım için, satılık eşya yerine bir hayli kitap götürmüştüm. Ayrılırken kitaplığımı Utopia'lılara bıraktım. Bu kitaplar arasında Platon'un bütün eserleri, Aristoteles'inkilerin bir çokları ve Theophrastos'un bitkiler üstüne yazdığı kitap vardı. Bu kitap, ne yazık ki, yer yer yırtık pırtıktı. Gemide öteye beriye bıraktığım bu kitabı bir maymun bulmuş ve yapraklarını benim gibi çevire çevire hırpalamıştı. Gramercilerden yalnız Lascaris'in kitabını bulabildim Utopia'lılara. Theodoros'unkini götürmemiştim. Sözlük olarak yalnız Hesikhios ve Dioskoros'unkiler vardı.

Plutarkhos en sevdikleri yazardır. Lukianos'un hoş sözlerine bayılırlar. Ozan olarak Aristophanes, Homeros, Euripides ve küçük harflerle Aldus'un Sophokles'i vardır ellerinde. Tarihçi olarak Thukidides, Herodotos ve Herodianus'u bıraktım onlara.

Hekimlik üstüne Hippokrates'in bir kaç eseri vardı. Bir de yol arkadaşım Triclus Apinas'ın getirdiği bir kitap Gallien'in Mikrotekhne'si. Bu iki hekimi Utopia'lılar pek tutarlar. Hekimlik Utopia'da pek az işe yaradığı halde büyük saygı görür. Çünkü Uuopia'lılar hekimliği tabiat felsefesinin en yararlı, en soylu alanlarından biri olarak görürler. Onlara göre, hayatın sırlarını çözmeye çalışan hekim büyük zevklere ermekle kalmaz, hayat mucizesini yaratan yü-

ce ustanın da gözüne girer. Utopia'lıların inancına göre Yaradan, dünyadaki büyük ustalar gibi, buluşunu insanların gözü önüne serer; çünkü yaptığı işin büyüklüğünü anlayabilecek olan yalnız insanlardır. Tanrı, büyük eserine hayran olanı, onun sırlarını, kurallarını bulmaya çalışanı sever. Yarattığı yüce güzellik karşısında bir hayvan gibi duygusuz, coşkusuz kalan budala insanlara acıyarak bakar.

Bilimler ve sanatlara ayırdıkları zamanla kafalarını geliştiren Utopia'lıların teknikte büyük başarılar göstermeleri, rahatlık sağlayacak yararlı buluşlara yatkın olmaları şaşılacak bir şey değildir. Kitap basmasını, kâğıt yapmasını bizden öğrendiler; ama biz onlara ip uçları vermekle kaldık, çünkü her iki sanatın da inceliklerini bilmiyorduk. Aldus baskılarını gösterdik sadece; kâğıdın neden yapıldığını, baskı makinesinin nasıl çalıştığını pek üstün körü anlatabildik. Üst tarafını kendileri kısa zamanda bulup çıkardılar. Eskiden deriler, kabuklar, papirüs yaprakları üstüne yazıyorlardı. Kâğıt yapma ve basma işine giriştiler. İlk denemeleri pek parlak olmadı; ama yılmadan yaptıkları yüzlerce denemeden sonra tam başarıya ulaştılar. Ellerinde bütün Yunanca metinler olsa hepsini çoğaltacaklardı. Bugün benim bıraktıklarımdan başka kitapları yok; ama bu kitapları binlerce basmışlardı.

Utopia'ya giden yabancı çok iyi karşılanır, hele bir sanat adamıysa, yada çok gezmiş, dünya ve insanlar üstüne görgü edinmiş biriyse. Biz gördüğümüz saygı ve sevgiyi çok gezmiş olmamıza borçluyduk. Başka ülkelerde olup bitenleri öğrenmeğe ne kadar

meraklı olduklarını bilemezsiniz. Utopia'ya alış veriş için gelen olmaz pek. Demir dışında ne götürebilirler oraya? Altın ve gümüşün kimse yüzüne bakmaz. Dış ticareti kendileri yapar zaten Utopia'lılar. Bunun için de iki şeye önem verirler

Dışarıda olup bitenleri iyi bilmek, bir de gemi işletmeciliğini sağlam tutup geliştirmek.

KÖLELER, HASTALAR, EVLENME VE ÇEŞİTLİ BAŞKA KONULAR

Utopia'lılar, bütün savaş tutsaklarını değil de, ancak silâh elde yakaladıklarını köle yaparlar. Köle çocukları, yada başka memleketlerde köle olanlar, Utopia'ya ayak basar basmaz özgür sayılırlar. Ama Utopia'lılar arasında ağır suç işleyenler, kölelikle cezalandırılır. Bazan da başka ülkelerde ağır suçlar işleyip ölüm cezasına çarptırılanlar, Utopia'da köle olurlar. Bu çeşit köleler çok boldur orada.

Bunların çoğunu pek az bir parayla, hattâ genel olarak bedavaya alırlar. Bu köleler durmadan çalışmak zorundadırlar. Kendi aralarından köle olanlara daha da sert davranırlar. Çünkü Utopia'lı köleler, bu kadar kusursuz bir devlette, en erdemli şekilde eğitildikten sonra, gene de kötülük yaptıkları için, daha da kötü sayılır, daha büyük bir cezayı hakeder onların gözünde.

Bir başka çeşit köleleri de vardır onların Bazan başka bir ülkede didinip duran yoksul bir işçi,

kendi isteğiyle Utopia'da köle olur. Utopia'lılar, böylerine çok iyi davranırlar; nerdeyse kendi özgür yurttaşlarıymış gibi saygı gösterirler onlara. Yalnız bu adamlar daha çok çalışmağa alışık oldukları için, biraz daha fazla iş verilir onlara. Bu yabancı köleler Utopia'dan gitmeğe niyetlenirse (ki binde bir olur bu) Utopia'lılar onu zorla tutmazlar, eli boş de göndermezler kendi ülkesine.

Önce de söylediğim gibi, hastalara büyük bir sevgiyle bakarlar. Yeniden sağlığa kavuşsunlar diye, ne ilâç esirgenir ne de besleyici yiyecekler. Çaresiz hastalıklara tutulanları avutmak için, yanlarına oturur, onlarla konuşur, ellerinden geleni yaparlar. Ama hastalık hem çaresiz hem de sürekli acı ve sıkıntı veren cinstense, o zaman rahiplerle yöneticiler başka bir yol tutarlar Böyle bir hasta, hayatta artık hiçbir iş yapamadığı gibi, canlı bir ölü olarak yaşamakla, hem başkalarına yük olur, hem de kendileri acı çekerler. Bu dayanılmaz hastalıktan kurtulması (hayatı artık bir işkence olduğuna göre), ölüme razı olması için, hastaya öğütler verilir. Böylece hasta yüreklenerek, bir zindan, bir işkence olan belâlı hayatından, ya kendi eliyle kurtulur, yada başka birisinin bu işi yapmasına bile bile katlanır. Ölmekle hiç bir şey kaybetmeyeceği, acılarına bir son vereceği için, bunun akıllıca bir davranış olduğunu söylerler adama. Aynı zamanda dinibütün ve erdemli bir insanın davranışıdır bu. Çünkü böyle ölen, rahiplerin, yani Tanrı'nın iradesini ve isteğini yorumlayanların öğütlerine uyar. Böylece yola getirilenler, ya aç kalarak, yada

uyuşturucu bir ilâçla uykuya dalıp, ölümün acısını duymadan, istiye istiye hayatlarına bir son verirler. Ama Utopia'lılar, hiçbir çaresiz hastayı zorla öldürmedikleri gibi, ona özenle ve sevgiyle bakarlar. Çünkü böylelerinin ölümünü de şerefli bir ölüm sayarlar. Rahiplerle yöneticiler kurulunun iznini almadan kendini öldüren ise, gömülme yada yakılma haklarını yitirir. Ölüsünü pis bir bataklığa atıverirler.

Kadınlar onsekiz yaşından, erkekler yirmi iki yaşından önce evlenemezler. Utopia'da ancak ölüm son verir evliliğe. Ama karı koca birbirini aldatırsa, yada eşlerden biri dayanılmıyacak kadar huysuzsa, durum değişir. Böyle bir derde düşen evliler, yöneticiler kurulunun izniyle, eski eşlerini bırakıp, bir yenisini alabilirler. Ama suçlu olan eş, hem ömrünün sonuna kadar rezil olur herkesin gözünde, hem de bir daha hiç evlenemez. Sırf vücudu sakatlandı, yada bir illete tutuldu diye, bir adamın suçsuz karısını bırakmasına hiçbir zaman razı olmaz Utopia'lılar. Yardım görmeye, avutulmaya en çok muhtaç olduğu bir anda bir insanın kenara atılmasını; yaşlıların (yaşlılığın kendisi bir çeşit hastalık olduğuna göre) kalpsizce hırpalanmasını, çok kötü bir davranış sayarlar. Karı koca iyice anlaşamıyorlarsa, başka biriyle daha rahat, daha sevinçli yaşayacaklarını umuyorlarsa, o zaman her ikisinin isteği üzerine boşanıp, başkalariyle evlenebilirler. Ama yine yöneticiler kurulunun iznini almak şarttır. Yöneticiler ile onların eşleri, durumu iyice tartışıp incelemedikçe, hiç kimseye boşanma hakkı vermezler. Bu hak öyle kolay kolay da

verilmez. Çünkü bilirler ki, başka biriyle şıp diye evlenivermek umudu, bir karı kocanın sevgisini çabucak bozabilir.

Evlilik kurallarına bağlı kalmayanlar, en ağır cezaya çarpılıp, köle olurlar. Eğer bu suçu işleyenlerin her ikisi de evliyse, o zaman aldatılan koca ile aldatılan kadın, canlarının istediği gibi, ya birbirleriyle, yada başkalariyle evlenebilirler. Ama aldatılan koca yada aldatılan kadın, kendilerine karşı bu kadar kötü davrananları hâlâ seviyorlarsa, köleliğe mahkûm olan suçlu eşlerinin bahtlarını paylaşmak şartiyle, evli kalabilirler. Bazan da, suçlu eşin pişmanlığı, suçsuz eşin de candan sevgisi, Başkanı o kadar duygulandırır ki, merhamete gelip, köleye yeniden özgürlüğünü bağışlar. Ama suçlu eş, bir süre sonra aynı suçu yeniden işlerse, onu ölüm cezasına çarptırmaktan başka çare kalmaz o zaman.

Evlilerin öteki suçları için, yasalarla sınırlanan belirli bir ceza yoktur. Yöneticiler kurulu, akıllarını kullanarak, suçun ağırlığına yada hafifliğine göre, bir ceza verirler. Kocalar karılarını, ana babalar da çocuklarını yola getirmek için gerekeni yaparlar. Ama bunlardan biri çok korkunç bir suç işlediyse ve açıkça cezalandırılması toplumun yararınaysa, durum değişir.

Ağır suçlar genel olarak kölelikle cezalandırılır. Utopia'lılara göre, böylelerini çarçabuk öldürüp ortadan kaldırmaktansa, bu yolu seçmek, hem suçlulara daha uygun bir ceza, hem de topluma daha yararlıdır. Çünkü onların çalışmaları, ölmelerinden daha

yararlıdır. Başkaları aynı suçu işlemesin diye örnek de olurlar. Ama böyle cezalandırılanlar baş kaldırıp dikine giderlerse, hapsin de zincirlerin de tutamadığı gözü dönmüş azılı hayvanlar sayılıp öldürülürler. Köleliğe sabırla katlananların ise bir umudu kalır hayatta. Çünkü onlar acı çeke çeke adam olup yola geldikten sonra; pişman olduklarını, ceza görmekten çok suç işlemenin üzüntüsünü duyduklarını gösterince; ya Başkanın yetkisiyle, yada halkın isteğiyle, kölelik cezaları hafifletilir, yada tamamiyle bağışlanır. Utopia'da kötü bir şey yapmaya niyetlenen, bu kötülüğü gerçekten yapmış kadar tehlikeye girer. Çünkü Utopia'lılara göre, bir suçu tasarlamak, o suçu işlemekten farksızdır. Kötülük yapmak isteyen, sadece karşısına bir engel çıktığı için bu kötülüğü yapamamışsa, niçin suçlu sayılmasın?

Utopia'lılar soytarılardan pek hoşlanırlar. Onları gücendirmek yada incitmek ayıp sayılır. Çünkü Utopia'lılar, güleryüzlü olmayı, şakalaşmayı severler. Somurtkan ve aksi bir adamın yanına soytarı vermezler; çünkü böyle bir adam, soytarının söylediklerine de yaptıklarına da gülmez; onun kalbini kırar. Zaten soytarıların insanı eğlendirmekten başka marifetleri olmadığına göre, nasıl olsa gülmeyenlere hiçbir bakımdan faydaları dokuanamaz.

Bir adam sakat diye, yada eli kolu yok diye, onunla alay etmek çok büyük bir suç sayılır. Çünkü kendi elinde olmadan sakatlanan değil, bunu bir kusur sayıp da ona akılsızca çatan adamdır asıl ayıplanması gereken. Utopia'lılar, doğuştan gelen yüz ve be-

den güzelliğine saygı duymakla beraber, bu güzelliği artırmak için boyalar kullanmayı boş bir özen, hattâ bir hayli ayıp sayarlar. Bilirler ki, bir kadını kocasının gözünde en çok yükselten şey, güzellik değil, dürüstlük ve alçakgönüllülüktür. Çoğu zaman güzellik sevgiyi uyandırır ama, bu sevginin kalması, sürekli olması için, erdem ve uysallık gerekir.

Utopia'lılar, cezalarla korkutarak halkın kötülük yapmasını sadece engellemekle kalmazlar; ödüller ve şerefler bağışlıyarak erdemin yolunu da gösterirler halka. Bu amaçla, ünlü kişilerin, topluma büyük yararı dokunanların heykellerini çarşılara dikerler. Böylece hem bu insanların yararlıkları her zaman hatırda kalır, hem de atalarının şanı şerefi halkı daha erdemli yapar. Ömürleri boyunca yüksek görevlere geçemeyeceklerini bildikleri için öfkeli olanlar, gerektiğinden fazla yükselmek istiyenler umuda kapılamaz Utopia'da. Utopia'lılar sevgi içinde birlikte yaşarlar. Orada hiçbir yargıç insana tepeden bakmaz, insanda korku uyandırmaz. Yargıçlara baba derler; onlar da birer baba gibi davranırlar. Yurttaşlar hiç zorlanmadan, gereken saygıyı istiye istiye gösterirler yargıçlara. Kılık bakımından Başkan bile öteki yurttaşlardan ayırdedilemez. Ne süslü püslü bir kaftanı, ne de tacı macı vardır. Onu öteki Utopia'lılardan ayıran tek şey, önünde yürüyen bir adamın, elinde bir küçük başak taşımasıdır. Piskoposu öteki yurttaşlardan ayırdetmek için de, önünde mum taşıyan bir adam yürür.

Böyle iyi eğitilmiş insanlara birkaç yasa yettiği

için, pek az sayıda yasa vardır Utopia'da... Utopia'lıların başka uluslarda en çok ayıpladıkları şeylerden biri, sayısız hukuk kitaplarının ve yorumların bile yetmeyişidir. Bir insanın, ya okuyamayacağı kadar çok, yada anlayamayacağı kadar şaşırtıcı ve karanlık yasalarla bağlanmasını, hak ve adalete aykırı bulur Utopia'lılar. Bundan başka, hukuk işlerini kurnazca ele alan, hilelere baş vurarak tartışan avukatların, noterlerin, dâva vekillerinin yeri yoktur Utopia'da. Herkesin kendi dâvasını savunmasını, avukatına söyleyeceklerini doğrudan doğruya yargıca söylemesini daha doğru bulurlar. Yargıç, hiçbir avukattan yalan söylemeyi öğrenmiyen bu adamların sözlerini aklıyla tartar; safları, düzenbazların kötü niyetli ve kurnazca dolaplarından korur. Böylece durum lâf kalabalığına boğulmaz, gerçek daha çabuk meydana çıkar. Öteki ülkelerde, anlaşılması güç, karmakarışık binbir yasa olduğu için, böyle davranmanın yolu yoktur. Utopia'da herkes yaman bir avukattır; çünkü, demin söylediğim gibi, hem yasa sayısı azdır; hem de bir yasanın yorumu ne kadar basit olursa o kadar doğru sayılır. Utopia'lılara göre, ancak herkes ödevini bilsin diye yasalar yapılır ve ilân edilir. Oysa kurnazca ve dolambaçlı yollardan yorumlanan yasalar, birkaç kişinin tekelinde kalır, herkese ödevini hatırlatamaz. Yasaların basit ve açık yorumu ise, herkesçe anlaşılabilir.

Halkın büyük bir çoğunluğu, ödevlerinin ne olduğunu bilmek isteyen basit insanlardır. Büyük zekâ oyunları ile uzun tartışmalardan sonra yorumu insanı

şaşkına çeviren yasalar yapılacağına, hiçbir yasa yapılmaması daha hayırlı değil midir onlar için? Basit halkın, bu çapraşık yasalara aklı ermez; geçinebilmek için didinmek zorunda olan adamların bütün ömrü yetmez böylesine yasaları anlamaya.

Uzun süre önce Utopia'lıların yardımiyle baskıdan kurtulan, hiç kimseye boyun eğmeden özgür yaşayan komşu ülkelerin halkı, Utopia'lıların hukuk işlerindeki ustalığını bilirler. Onlardan, bâzan bir yıl, bazan da beş yıl için yönetici ve yargıç alırlar. Bir yargıcın çalışma süresi bitince, şerefler ve ödüller bağışlayarak, onu Utopia'ya geri götürüp, bir yenisini alırlar yerine. Bu sayede komşu ülkelerin kendi devlet işlerini çok akıllıca düzenledikleri su götürmez. Çünkü bir devetin gelişmesi de, yıkılması da, o devleti yönetenlerin ve yargıçların elindedir. Utopia'lılar, bir süre sonra kendi ülkelerine döneceklerini, orada paranın hiçbir değeri olmadığını bildikleri için, rüşvet alıp namus yolundan şaşmazlar. O ülkede yabancı oldukları, halkı tanımadıkları için, ne kimseyi kayırırlar, ne de kimseye kötü niyet gösterirler. Oysa bu iki şey, yâni yargıçların adam kayırmaları ve para tutkusuna kapılmaları, bir devletin en sağlam ve en güvenilir yönü olan adaletini yıkıverir.

Ülkeler arasında ikide bir yapılan, bozulan, sonra yeniden yapılan anlaşmalara Utopia'lılar hiç yanaşmazlar. Neye yarar böyle anlaşmalar? derler. İnsanlar doğuştan birbirlerini nasıl olsa sevmiyorlar mı? Tabiatın bu kuralına bile aldırmayanlar, sanki kelimelere mi önem verecekler? Oralarda krallar arasın-

da yapılan anlaşmaları hiç kimse pek umursamadığı için böyle düşünürler Utopia'lılar. Oysa burada Avrupa'da, hele İsa'nın kurduğu dine inanan ülkelerde, krallar öylesine doğru ve erdemliymiş ve papalara öylesine saygı duyulurmuş ki, anlaşmalar kutsal sayılır, hiçbir zaman bozulmazmış. Papalar, kendi verdikleri her sözü tamı tamına yerine getirdikleri gibi, bütün krallara sözlerini tutmayı salık verirlermiş. Buna yanaşmayanlariyse, dinin kendilerine verdiği yetkiyi ve gücü kullanarak, sözlerini tutmaya zorlarlarmış. Dinibütün diye bilinen insanların, anlaşmalarında imansız davranmalarını haklı olarak çok ayıplarlarmış.

Ama yaşayışları ve gelenekleri bizimkilerden çok başka, oturdukları bölge de bizim bulunduğumuz yerlerden çok uzak olan bu yeni ülkelerde, anlaşmalara güvenilmez. Çünkü Utopia'lılara göre, bir anlaşma ne kadar gösterişli törenlerle imzalanırsa, kelimeler üstünde çekişerek, o kadar çabucak bozulur. Zaten çoğu zaman bu anlaşmalarda kullanılan kelimeler bile bile öylesine kurnazca seçilir ki, anlaşmayı da, verilen sözü de bozmanın bir yolu bulunur sonunda. Oysa aynı kurnazlık, daha doğrusu aynı hile ve dolaplar, iki kişinin özel anlaşmasında, imzaladıkları bir sözleşmede yapılsa krallar bağıra çağıra hemen kıyametleri koparır, ancak ölüm cezasının paklayacağı korkunç bir suç sayarlar bunu. Evet, krallara bu konuda kötü öğütler verenler bile bu yolu tutarlar o zaman. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, kralların şanlı egemenliği altında, adalet dediğimiz ya metelik etme-

yen, aşağılık bir şeydir, yada iki çeşit adalet vardır yeryüzünde Biri yaya giden, yerlerde sürünen, sağa sola sapmasın diye birçok bağlarla sıkı sıkı bağlanan yoksul halka uygun zavallı bir adalet; öteki de, canının istediğini yapanlara, yasalarla sınırlanmayanlara, yüksek mevkide olanlara uygun pek şâhane bir adalet. Yaptıkları anlaşmaları boyuna bozan bu krallar yüzünden, Utopia'lılar hiçbir anlaşma imzalamazlar. Ama burada otursalar, belki de düşüncelerini değiştirirlerdi bu konuda. Onlara göre, anlaşmalarda verilen sözler tam olarak tutulsa bile, bu geleneğin başlangıcı çok kötüdür yine de Küçük bir tepenin, yada bir ırmağın ayırdığı ülkelerde oturanlar arasında tabiat sanki hiçbir bağ kurmamış gibi, herkes doğuştan birbirini düşman bilir. Aralarında anlaşmalar imzalanmazsa, sanki birbirlerini yıkmaları, öldürmeleri doğruymuş gibi davranırlar. Şu da var ki, sözde anlaştıktan sonra da, dostlukları gelişip artmaz. Anlaşma yazılırken, bir kelime yada bir cümle gereken özenle açıklanmadı bahanesiyle, birbirlerini soyup dolandırma hakkını gene de bulurlar kendilerinde. Utopia'lılar ise böyle düşünmezler. Onlara göre, bir insan size kötülük yapmadıkça düşmanınız sayılamaz; tabiat bağları güçlü bir anlaşmadır; candan saygı ve iyi niyet, lâflardan da, yazılı anlaşmalardan da çok daha sıkı bağlar insanları birbirlerine.

SAVAŞ ÜSTÜNE

Utopia'lılar savaştan da vuruşmadan da pek hayvanca bir şey diye tiksinir, iğrenirler. Kaldı ki, bu işi insanların yaptığı kadar hiç bir hayvan yapmaz. Bütün öteki ulusların tersine, savaşta kazanılan şerefi şerefsizliğin tâ kendisi sayarlar. Gerçi, her gün savaş tâlimleri yaparlar, hem de yalnız erkekler değil, kimi günler kadınlar da bu tâlime katılırlar ama bunu gerekince elleri silâh tutabilsin diye yaparlar; savaşa yalnız yurtlarını savunmak, dostlarının topraklarını düşmanlardan yada zorbaların boyunduruğu altında ezilen bir ulusu kölelikten kurtarmak, kendi güçleriyle kurtarmak için girerler. Bunu da, sadece acıma duygusuyla yaparlar. Dostlarının yardımına sadece onları savunmak için koşmazlar, zaman zaman da onlara daha önce yapılmış kötülüklerin öcünü almaya giderler. Ama bunu, daha iş tazeyken, kendilerine danılşıldığı, öğüt istendiği zaman yaparlar. Dâvayı haklı görürlerse ve karşı taraf istenen hakları yerine getir-

mezse, onu suçlu ve savaşın başlıca sorumlusu sayarlar. Ordu gücüyle yapılan bütün saldırı ve yağmalar karşısında Utopia'lılar böyle davranırlar ama onları en çok kızdıran da, dost memleket tüccarlarının herhangi bir yerde, ya haksız yasalarla, yada iyi yasaların kötü yorumlanmasıyla, sözde adalet adına, haksızlığa uğramalarıdır.

Bir süre önce Utopia'lıların Bulut kentlileri[1] savunmak için Kör kentlilere[2] açtığı savaşın kaynağı sadece bu olmuştu Utopia'lılara göre, Bulutkentin tüccarları Kör kentlilerin gadrine uğramıştı. Aslında haklı haksız kim olursa olsun, savaş çok kanlı ve amansız oldu. İki düşmanın kinlerine ve saldırılarına komşu ülkeler de var güçleriyle katıldılar ve nice zengin ve rahat uluslar sarsıldı, niceleri de perişan oldular. Bu belâlar Kör kentlilerin yenilip Bulut kentlilerin köleleri oluncaya kadar sürdü. Utopia'lılar bu savaşı kendi yararlarına yapmış değillerdi. Kör kentliler bu savaştan önce, Bulut kentlilerden çok daha parlak bir durumdaydılar.

İşte Utopia'lılar, para işlerinde bile, haksızlığa uğramış dostlarını böyle canla başla korudular. Kendi işlerine bu kadar önem vermezler. Kendilerine bir kalleşlik edilip malları ellerinden alınırsa, canlarına kıyılmadığı sürece, o ulusla alış verişlerini kesmekle öclerini alır ve uğradıkları haksızlık giderilinceye kadar bununla yetinirler.

---

[1] *Nephelogetes* diye geçer metinde.

[2] *Alaopolitanes* diye geçer metinde.

Yabancı bir memlekette bir Utopia'lı ister devlet elilye, ister bir tek kişi eliyle zarar görür yada öldürülürse, Utopia, olan biteni incelemek üzere elçilerini oraya yollar. Haksızlık görürse, suçluların kendisine teslim edilmesini ister. Bu isteği yerine getirilirse, suçlular ya ölüm yada kölelik cezasına çarptırılır.

Kanlı bir zaferin kazançları Utopia'lıları üzer, hattâ utandırır; çünkü, parlak kazançları insan kanı pahasına elde etmeği büyük bir çılgınlık sayarlar. Onlar için en şanlı zafer düşmanı oyun düzen gücüyle yenmektir. İşte yalnız o zaman büyük bayramlar yapar; yiğitlikleriyle öğünür, anıtlar dikerler. Onlar için yiğitlik düşmanını akıl yoluyla yenmektir. Böyle bir zaferi hayvanlar kazanamaz, yalnız insan kazanır. Derler ki, arslanlar, ayılar, yaban domuzları, kurtlar, köpekler, yalnız beden güçleriyle dövüşmesini bilirler. Atılganlık, güçlülük bakımından bu hayvanların çoğu insandan üstündür. Ama hepsi, aklın ve zekânın karşısında boyun eğerler.

Savaşta Utopia'lıların elde etmek istedikleri tek şey, onları savaş açmaya zorlayan haklı isteklerdir. İsteklerini yerine getirmedikleri zaman, bunun öcünü kıyasıya alırlar, ve bir daha kimse onlara aynı haksızlığı yapmayı göze alamaz. Utopia'lıların savaşta güttükleri tek amaç budur. Bu amaca ulaşmak için de sert ve çabuk davranırlar. Boş bir şeref kazanmaktansa, belâdan bir an önce kurtulmayı gözetirler. Savaş açılır açılmaz, düşmanlarının memleketlerinde sokaklara ve meydanlara Utopia devletinin mühürüyle he-

men yaftalar asarlar. Bu yaftalarda, düşmanlarının krallarını öldürecek olanlara büyük ödüller vaadederler ve orada adı geçen başkalarını öldüreceklere daha az önemli ama yine de hatırı sayılır ödüller verirler. Bunlar krallardan sonra gelen başlıca sorumlulardır. Yaftalardakinden birini canlı getirene iki kat ödül verirler. Başları ödüle konanlar kendilerinden yana geçerlerse, onlara aynı büyük ödüller verilir ve cezadan kurtulurlar. Böylelikle, düşmanları arasında çok geçmeden birbirlerine karşı kuşkular yaratmış olurlar; adamlar birbirine güvenmez olur, korkular içinde yaşarlar. Korkmakta haksız da değillerdir; çünkü, en güvendiği adamların krala ihanet ettikleri çok görülmüştür. Paranın insana işletmiyeceği suç yoktur. Onun için Utopia'lılar bu gibi durumlarda parayı esirgemezler. İhanete kışkırttıkları insanlara, göze aldıkları tehlike ölçüsünde cömert davranırlar. Onlara sadece bol bol altın değil, diledikleri yerlerde büyük gelirler getiren topraklar da vaadederler ve sözlerini dürüstlükle tutarlar.

Düşmanları alıp satma işini öbür uluslar aşağılık ruhlara özgü iğrenç ve korkakça bir davranış sayarlar. Utopia'lılarsa en büyük savaşları çarpışmadan bitirdikleri için, bu davranışlarıyla öğünürler. Hattâ, bunu insanca ve insaflıca bir davranış sayarlar, çünkü, böylelikle bir avuç suçlunun ölümüne karşılık her iki yandan ölecek binlerce insanın hayatını kurtarmış olurlar. Çünkü, Utopia'lılar kendi halklarına olduğu kadar düşman askerlerine de acırlar; askerin kendiliğinden savaşa girmediğini, kralların ve başları-

nın azgınlığına kurban gittiklerini bilirler. Bu yoldan işi istedikleri gibi çözümleyemezlerse, o zaman düşmanları arasında ikilik ve çatışma yaratırlar, kralın kardeşine yada başka bir önemli kişiye tahta geçme umudunu aşılarlar. Bunda başarı elde edemezlerse, düşmanlarına komşu olan ulusları onlara karşı kışkırtırlar, krallar arasında hiç eksik olmıyan eski hak iddialarını ileri sürdürtürler. Bol bol para dökerler. Ama kendi yurttaşlarını savaşa yollamakta cimri davranırlar. Çünkü, Utopia cumhuriyetinde yurttaşlar öylesine sevgi ve saygı görür ki, onların bir tekini düşmanların kralı ile bile kolay kolay değişmezler. Ama altınla gümüşe hiç acımazlar; çünkü, onları yalnız bu işlerde kullanırlar ve bilirler ki, son meteliklerini de harcasalar yine de Utopia'lıların rahatı kaçmıyacaktır.

Kaldı ki, yurtlarında saklı zenginlikler dışında, dışarıda tükenmez hazineleri vardır. Çünkü, daha önce de söylediğimiz gibi, bir çok uluslar onlara borçlanmışlardır. Bu paranın bir kısmıyla her memleketten, özellikle Zapolete'lerden[1] asker tutarlar ve onları savaşa sürerler. Bu memleket Utopia'nın doğusuna beş yüz mil uzaktadır. Korkunç, vahşî ve yırtıcı bir ulus olan Zapolete'ler, balta girmemiş ormanlarda, yüksek dağlarda doğup büyürler. Sağlam yapılıdırlar, sıcağa soğuğa dayanırlar, işten kaçmazlar, hayattan tat almak nedir bilmezler, toprağı işlemezler, ev kurmaya, iyi giyinmeye önem vermezler, tek bil-

[1] *Kolay satılan demektir.*

dikleri iş sürü gütmektir. Çoğu zaman geçimlerini avla ve talanla sağlarlar. Savaş için yaratılmış olan bu adamlar, döğüşmeğe can atarlar. Bu fırsatı bulur bulmaz da sevinçten deliye dönerler. Dağlardan sürüyle inerler, istiyen uluslara hizmetlerini yok pahasına satarlar. Tek meslekleri budur. Ölüme koşarak hayatlarını kazanırlar ve kendilerine para verenler hesabına canla başla, yiğitçe savaşırlar. Ama ne kadar bağlı kalacakları belli olmaz. Çünkü, karşı taraf biraz daha fazla para verecek olursa, hemen ondan yana geçerler ve ertesi gün yine biraz para karşılığı onlara karşı savaşırlar. Bu bölgede hangi savaş olsa, her iki yanda da Zapolete'ler görülür. Bu yüzden, birbirine candan bağlı dostların, yakın akrabaların birbirlerine karşı savaşmaları olağan işlerdendir. Kanlarını bir kaç kuruşa sattıkları için dostluğu akrabalığı unutarak birbirlerine korkunç bir azgınlıkla saldırıp kılıç saplarlar. Bunlarda para tutkusu öylesine güçlüdür ki, bir meteliğe bayraklarını değiştirirler. Çarçabuk kapıldıkları bu para tutkusunun hiç bir yararını da görmezler. Çünkü, kanları pahasına kazandıkları parayı aşağılık cümbüşlerde çarçur ederler.

Bu ulus Utopia'lılar için bütün dünya ile savaşır. Çünkü, hiç bir yerde Utopia'lılar kadar para veren olmaz. İyi insanları iyi işlerde kullanan Utopia'lılar, bu aşağılık kişileri kötü işlere koşup harcarlar. Zapolete'lere ihtiyacı olunca, onları parlak umutlar vererek en belâlı işlere sürerler; çoğu ölür gider ve hiç bir zaman ödüllerini almaya gelemezler. Bir dahaki sefere tehlikelere atılmayı göze alsınlar diye, sağ ka-

lanlara verdikleri sözü tutarlar.

Utopia'lılar bu kiralık askerlerin sürü ile ölmesinden hiç kaygulanmazlar. Çünkü, dünyayı bu lânetli, bu haydut soyundan kurtaracakları gün, bütün insanlığa hayırlı bir iş görmüş olacaklarına inanırlar.

Utopia'lılar savaşlarda Zapolete'lerden başka korudukları devletlerin askerlerini ve daha başka birleşiklerin ordularını, en sonunda da kendi yurttaşlarını kullanırlar. Bunlar arasında kafalı ve yürekli bir adamı seçip bütün ordunun başına getirirler. Bu başkumandanın iki yardımcısı vardır; kumandan sağ oldukça bunların hiç bir yetkisi yoktur. Ama kumandan ölür yada esir düşerse, yardımcılarından biri, mirasçısı gibi, yerine geçer. Onun yokluğunda da üçüncüsü başa geçer, böylece savaşın tehlikeleri içinde olan başkumandanın başına gelecek kazalar ordunun güvenliğini sarsmaz. Her şehir, askerleri gönllüler arasından seçer. Hiç kimse zorla orduya alınmaz, çünkü korkak bir asker yiğitçe savaşacak yerde, arkadaşlarına da korku aşılar. Eğer kendi yurtlarına saldırılırsa, o zaman, sağlam, iyi yapılı korkakları yürekli adamlarla bir arada gemilere yada kaçamıyacakları surlara koyarlar. Böylece, çok yakındaki düşmandan utanır, kaçma umutları da olmadığı için, korkularını unuturlar. Ölümle burun buruna gelince, korkak insanlar bile çok kez arslan kesilirler.

Yasa kimseyi zorla savaşa sürüklememekle beraber, istiyen kadınlara kocalarıyla birlikte orduya katılmalarına izin verir, hattâ onu teşvik eder, şeref sayar. Savaşta her kadın kocasının yanıbaşındadır. Her-

kesin çevresinde çocukları, yakınları vardır. Aralarındaki bağlar onları ister istemez birbirine yardım etmeğe zorlar. Bir kocanın karısız,bir kadının kocasız, bir oğulun babasız savaştan dönmesi büyük bir ayıp sayılır. Onun için, düşman var gücüyle karşı koyup da savaş kızıştı mı kıyasıya kan dökülür. Aslında Utopia'lılar savaşa girmemek için ellerinden geleni yaparlar ve sonuna kadar kiralık askerleri kullanmak isterler ama, kendileri de savaşa girmek zorunda kalınca, o zaman, savaştan kaçmakta göstermiş oldukları ölçülülüğün tam tersine, atılgan olurlar. Bütün güçlerini ilk çatışmada kullanmazlar. Savaş uzadıkça yiğitlikleri artar ve bir adım gerilemektense ölmeği göze alırlar. Onlara bu yiğitliği veren, yenilmektense ölmeği göze aldıran yurtlarında her zaman bulacakları güvenliktir. Utopia'lıların çoluk çocuklarının geleceği üstüne hiç bir kayguları yoktur. En yiğit yürekleri bile yıldıran bu kaygudur. Utopia'lıların güvenini artıran bir şey de, askerin taktiğindeki büyük ustalıklarıdır.

Ama yiğitliklerinin asıl kaynağı çocukluktan beri okullarda ve Cumhuriyetin türlü kurumlarında aldıkları eğitimdir. Hayatlarını boşuna harcıyacak kadar küçümsemedikleri gibi, şerefleri gerektirdiği zaman da hayatlarına yüz kızartıcı bir tutku ile bağlı kalmazlar. Savaşın en azgın anında, beraber yaşayıp ölmeğe yeminli seçkin bir avuç delikanlı, düşman ordusunun baş kumandanını yok etme görevini üstlerine alırlar. Ona gizlice, yada açıkça, uzaktan yakından saldırırlar. Bu delikanlılar saldırılarında durmak din-

lenmek bilmezler. Yorulanların yerine hemen taze güçler gelir. Düşman baş kumandanı kaçıp kurtulmadıkça, bu delikanlılar onu ne yapıp yapıp ya öldürür, yada esir alırlar.

Utopia'lılar savaşı kazanınca, öfkeye kapılıp yenilenlerin kanını boşuna dökmezler. Onları öldüreceklerine, diri diri esir almayı tercih ederler ve kendi ordularına çeki düzen vermedikçe de kaçan düşmanın ardına düşmezler. Savaş gerektirmedikçe askerlerinin bozuk düzen halinde düşmanın ardından koşmalarına meydan vermektense, bütün düşmanların kaçmasına göz yumarlar. Çünkü, bir çok savaşlarda canlarını bu sayede kurtardıklarını unutmazlar. Utopia ordusu bozguna uğrayınca, düşman zaferin sarhoşluğu ile kaçanları şurda burda kovalarken, fırsat kollayan bir avuç Utopia'lı tuzak kurup düşmana saldırdığı ve savaşın kaderini değiştirdiği olmuştur. Böylece, düşmanın karşı koymasına rağmen, çok güvendikleri zafer ellerinden alınmış ve az önce yenilen Utopia'lılar savaşı kazanmıştır.

Utopia'lıların pusu kurmakta mı, pusudan korunmakta mı daha usta olduklarını söylemek güçtür. Kaçmaya hazırlanıyor dersiniz, oysa hiç de öyle bir niyetleri yoktur. Kaçmaya niyetli iseler, belli etmezler. Durum ve sayı bakımından güçlüğe düşerlerse, gece yarısı sessizce yer değiştirirler yada bir düzenle düşmanlarını aldatırlar. Güpe gündüz çekildikleri de olur ama bu işi öyle ustaca yaparlar ki, bu durumda üstlerine yürümek saldırışlarından daha az tehlikeli değildir. Konakladıkları yeri geniş ve derin hendek-

lerle çevirirler. Çıkan toprak içeriye yığılır. Bütün bunları köleler değil, askerler yapar. Nöbetçilerden ve hendekleri baskınlara karşı koruyanlardan başka, bütün askerler çalışır. Böylelikle, insanı şaşırtacak kadar kısa bir zamanda büyük düzlükler yaman istihkâmlar haline gelir.

Utopia'lıların zırhları çok sağlamdır. Bununla beraber, içinde o kadar kolaylıkla hareket edebilir ki, askerin yüzmesine bile engel olmaz. Utopia askerlerine öğretilen şeylerden biri de kuşamlı olarak yüzmektir. Piyadeler de, süvariler de mızraklarını çok uzağa atmasını bilirler ve attıklarını vururlar. Yakından kılıçla değil, baltayla döğüşürler. Baltayı ne yandan vururlarsa hiç şaşmaz öldürür. Savaş araçları bulmakta pek ustadırlar. Buluşlarını, kullanacakları güne kadar gizli tutarlar. Çünkü, önceden bilinirse, işe yaramaz, gülünç bir oyuncak haline gelir. Bu araçların kullanışlı olmasına ve kolay taşınmasına önem verirler.

Düşmanla yaptıkları savaş kesme anlaşmalarına, kışkırtılsalar bile yine de, sıkı sıkıya bağlı kalırlar. Düşman topraklarını talan etmezler, ekinlerini yakmazlar. Günün birinde işlerine yarar diye, tarlaları askerin ve atların çiğnemesini bile istemezler. Silâhsız adama, casus değilse, dokunmazlar. Kendilerine teslim olan şehirleri korur, hücumla aldıkları şehirleri yağma etmezler. Yalnız teslim olmıyan başlıca kumandanları öldürürler, öbür askerleri sadece esir ederler. İşinde gücünde olan halka gelince, ona hiç kötülük etmezler. Kuşatılanlar arasında teslim olma-

yı salık vermiş olanlar varsa, onlara mahkûmların mallarını verirler; geri kalan malları, bu savaşta kendilerine yardım edenlere bol bol dağıtırlar. Kendileri hiç bir şey almazlar. Savaş sona erince, birleşiklerine hiç bir masraf yüklemezler, her şeyi yenilenlere ödetirler. İlk olarak onlardan gelecek savaşlarda kullanmak üzere para, sonra da büyük gelirli topraklar alırlar. Bugün Utopia'nın bir çok yabancı memleketlerde, yılda yediyüz bin dukayı aşan geliri vardır. Utopia bu memleketlere temsilciler gönderir ve bunlar orda pek parlak bir hayat sürer ve hazineye büyük paralar sağlarlar. Utopia'lılar çok kez, bu çiftliklerin gelirini o memleket halkına bırakır ve yalnız ihtiyaç olduğu zaman kendileri alırlar. Bu geliri istedikleri binde birdir. Bu toprakların bir parçasını, daha önce sözünü ettiğimiz fedailere verirler. Herhangi bir kral Utopia'ya karşı savaş açar ve topraklarına saldırmaya kalkarsa, kendi sınırları dışında, karşısına büyük bir orduyla çıkarlar. Çünkü, bir zorunluk olmadıkça, kendi topraklarında savaşmak istemezler. Yabancı orduların, kendilerine yardım için bile olsa, yurtlarına girmesinden kaçınırlar.

UTOPİA'DA DİNLER

Utopia'nın değişik bölgelerinde, hattâ bir şehrin değişik yerlerinde çeşitli dinler vardır. Kimi güneşe tapar, kimi Ay'a, kimi de başka bir gezegene. Eskiden şanlı şerefli ve erdemli bir hayat sürmüş olan bir adama, Tanrı, hattâ Tanrıların en yücesi diye tapanlar da vardı. Ama Utopia'lıların büyük çoğunluğu ve en akıllıları, bütün bu putları bırakıp, bir tek Tanrı bilirler. Bu Tanrı bilinmez, anlaşılmaz, açıklanmaz bir varlıktır, insan zekâsının sınırlarını aşar, bütün dünyayı bedeni, erdemi ve gücü ile kapsar. Bu Tanrı'ya Baba derler. Her şeyin doğuşunu, çoğalışını, gelişmesini ve değişmesini ve son bulmasını ondan bilirler. Onun dışında hiç bir varlıkta tanrılık görmezler. Utopia'lıların dinleri ne kadar değişik de olsa hepsi şu inançta birleşirler Dünyayı yaratan ve yürüten bir yüce varlık vardır; bu varlığın adı Utopia'lıların dilinde Mithra'dır. Ne var ki, Mithra herkes için aynı değildir. Ama Tanrı'ya ver-

dikleri biçim ne olursa olsun, herkesin bu biçim altında asıl tapındığı yüce tabiattır. Bütün Utopia'lılar her şeyin başı, başbuğu olarak yalnız onu görürler. Bununla beraber, bütün Utopia'lılar bu çeşitli boş inançlardan sıyrılmaya ve daha çok akla yakın görünen bu dinde birleşmeğe başladılar. Öteki dinler çoktan ortadan kalkmış olurdu, gel gelelim, bir adam tam din değiştirmeği düşünürken başına bir felâket gelince, korkuya kapılıyor ve bunu bir raslantı değil Tanrı'nın bir cezası sayıyor. Sanki, terketmeğe hazırlandığı o Tanrı ondan öç alıyormuş gibi. Bizden İsa'nın adını, öğretisini, yasalarını, mucizelerini ve istiye istiye kanlarını dökerek dünyanın dört bir bucağındaki bir sürü ulusa kendi inançlarını benimseten bir çok din şehidinin o eşsiz bağlılıklarını duyunca, bu dini ne kadar candan kabul ettiklerine şaşarsınız. Ya Tanrı, için için onlara ilham veriyordu; yada Hristiyanlık onların en beğendikleri dine her bakımdan uygun görünüyordu. Ama bana kalırsa, onları bu bakımdan en çok etkileyen şunu söylememiz oldu İsa, Hristiyanlar arasında her şeyin ortak olmasını kararlaştırmıştı; malda mülkteki bu ortaklık en dürüst Hristiyan topluluklarında hâlâ süregelmektedir.

Her ne ise, Utopia'lıların çoğu bizim dinimizi benimsedi ve kutsal vaftiz suyunda yıkandı. Ne yazık ki, dördümüz arasında (içimizden iki kişi öldüğü için dört kalmıştık) hiç papaz yoktu; böylece, Utopia'lılar dinimizin bütün öbür sırlarını bilmekle beraber, ancak rahiplerin yapabileceği bazı törenlerden yoksun kaldılar. Bununla beraber, bunlar bütün

bu törenleri biliyor ve istiyorlar. Hattâ aralarında, içlerinden birinin rahip olup olamıyacağı konusunda canla başla tartışıyorlar. Birisini de seçmeğe niyetleniyorlardı ama, ben gittiğim sırada seçmemişlerdi henüz. Hristiyanlığa inanmıyan Utopia'lılar bu dinin yayılmasına ne engel oluyor, ne de Hristiyan olanlara karşı dil uzatıyorlar. Ne var ki, Hristiyanlığı yeni kabul edenlerden birini bizim önümüzde adamakıllı cezalandırdılar. Bu adam vaftiz olur olmaz, karşı koymamıza rağmen, akılsızca duygularına kapılarak İsa'nın dinini övmeğe başladı; bu işte öylesine coşmuştu ki, sadece bizim dinimizi bütün öteki dinlere üstün tutmakla kalmadı, hepsini toptan kötüledi, bu dinlere bağlı olanları zındık, kötü, şeytan soyu ve cehennemlik saydı. Adam bu yolda böyle uzun uzadıya atıp tuttuktan sonra yakalandı, dinlere dil uzattığı için değil, halkı birbirine katmakla suçlandırıldı, yargılandı ve sürgün edildi. Çünkü, Utopia'lıların en eski yasalarından biri şudur Kimse dininden ötürü kötülenemez.

Utopia'nın kurulduğu sıralarda, Kral Utopus oraya gelmezden önce, ada halkının din yüzünden birbirini yediklerini öğrenmişti. Memleketin bu durumda olması Kral Utopus'un orayı fethetmesini kolaylaştırmıştı. Çünkü çatışan mezhepler birleşecek yerde, düşmanla ayrı ayrı savaşıyordu. Utopus zaferi kazanır kazanmaz, ilk işi din özgürlüğünü yasalaştırmak oldu Buna göre, her insan istediği dini tutabilir, başkalarını kendi dinine çekmek için elinden geleni yapabilir, yeter ki, bunu tatlılıkla, alçak gönülle, efen-

dice yapsın ve inandıramadığı insanlara karşı zor kullanmasın, onları suçlamasın, ikilik yaratan tatsız sözlerden kaçınsın. Hoşgörür olmıyanlar ve bağnazlar sürgün ve kölelik cezalarına çarptırılıyordu.

Kral bu yasayı yaparken, yalnız halkın rahatını kaçıran sürekli kavgaları kinleri ortadan kaldırmayı düşünmekle kalmıyor, böylelikle dinin gelişmesine de yardım edeceğine inanıyordu. İnanç konusunda hiç kesin kararlar almadı. Düşündü ki, belki de Tanrı insanların değişik inançları olmasını istemişti. Kral, bir başkasını zorlıyarak, yada korkutarak kendi inancına çekmeyi çok yersiz, saçma ve zorbaca bir davranış sayıyordu. Eğer dinlerin bir teki doğru, ötekileri boş inançlara dayamyorsa, gerçek er geç meydana çıkacaktı, elverir ki, insanlar akıllıca davransınlar ve birbirini kırmasınlar. Ama eğer bu konu üstündeki çatışma ve tartışmalar sürüp giderse, en kötü insanlar en inatçı kişiler olduğu ve kötü inançlarında direttikleri için, en iyi ve en yüce din ayaklar altına alınıp, boş inançlara kurban gider, güzelim ekinlerin çalılar arasında yok olması gibi.

İşte, bu yüzden Utopus bu konuyu tartışmadı bile ve her insana tam bir vicdan ve inanç özgürlüğü verdi. Bununla beraber, ruhun bedenle birlikte olduğuna, dünyanın gelişi güzel yürüyüp gittiğine inanacak kadar insanlığı hor görenleri ahlâk adına ayıpladı. Utopia'lılar, ölümden sonra bir başka hayat olduğuna, kötülüklerin kıyasıya ceza göreceğine ve erdemlerin cömertçe ödüllendirileceğine inanırlar. Böyle düşünmiyen ve insanın yüce ruhunu bir hayvan bedeni

durumunda gören kimselere insan demezler. Böylelerini yurttaş bile saymazlar. Çünkü, böylelerinin yasadan korkusu olmazsa, ahlâka da, toplumsal kurumlara da hiç bir saygı göstermezler. Çünkü, ceza yasasından başka engel tanımıyan bu adamlar yasaları ya gizliden gizliye kurnazlıkla, yada kaba güçle bozacaklardır ister istemez. Onun için, bu kafada olanlar her türlü şereften yoksundur ve devlet işlerinde görev alamazlar. Bu yararsız, aşağılık kişileri herkes hor görür. Bununla beraber, bunlara hiç bir ceza da verilmez. Çünkü Utopia'lılara göre, istediği şeye inanıp inanmamak insanın elinde değildir. Ayrıca, onlar korkup düşüncelerini saklamaya, inanmadıkları şeye inanır görünmeye zorlanmazlar. Olduğu gibi görünmemek ve her çeşit yalan düzen Utopia'da büyük bir nefretle karşılanır. Ne var ki, bu adamların bilgisiz halk önünde inançlarından ulu orta söz etmelerine izin verilmez. Ama rahipler ve aklı başında adamlarla bu konuda tartışabilirler. Hattâ, bu çılgınlığın yerini akıl alır diye, bu tartışmalar ayrıca teşvik de edilir.

Bir çok Utopia'lı bunun tam tersi bir saplantı içindedirler. Ama, bunların düşünceleri ne tehlikeli ne de büsbütün saçma olmadığı için yayılmalarına engel olunmaz. Bir başka aşırılığa düşen bu Utopia'lılara göre hayvan ruhları, sofuluk ve öbür dünyadaki mutluluk bakımından daha aşağı olmakla beraber, insan ruhları gibi ölümsüz, sonsuzdur. Küçük bir azınlık dışında bütün Utopia'lılara göre, insanı mezarın ötesinde sınırsız bir mutluluk beklemek-

tedir. Onun için hastalara ağlar, ölenlere ağlamazlar. Yalnız hayattan kayguyla ve istemiye istemiye ayrılanlara acırlar. Ölüm korkusunu kötüye yorarlar. Derler ki, yalnız umutsuz ve suçlu ruhlar görecekleri cezayı için için bilir gibi öbür dünyanın kapısında titremeye başlarlar. Ayrıca onlara göre, Tanrı, çağırdığı zaman kendisine sevine sevine gitmeyenleri, ölüme karşı ayak direyenleri hoş görmez. Böylesine ölenleri görünce Utopia'lıların keyifleri kaçar ve onları, asık yüzle, sessiz sedasız mezara koyar, günahının bağışlanması ve ruhunun azaplardan kurtulabilmesi için Tanrı'ya yalvarırlar ve üzerine toprak yığarlar.

Sevinç ve umutla ölen bir Utopia'lınm ardından ise kimse ağlayıp sızlanmaz. Cenazesi sevinçli şarkılar türkülerle kaldırılır ve ruhu Tanrı'ya emanet edilirken bedeni sevinçle, güler yüzle ve saygıyla yakılır. Küllerinin üstüne bir taş diker, üzerine de ölenin adını sanını yazarlar. Dostları eve dönünce, onun iyiliğinden, güzel işlerinden söz ederler; ve en seve seve anlattıkları şey de, hayatından çok şanlı ve sevinçli ölümüdür.

İyi insanların böyle şan ve şerefle anılması Utopia'lıları erdem yolunda yüreklendirir, üstelik de ölülerin çok hoşuna giden bir tören yapmış olurlar. Çünkü, Utopia'lıların çoğuna göre, ölüler insanların güçsüz gözlerine görünmeseler bile, kendilerini anan dirilerin arasına katılırlar. Mutlu ruhların diledikleri yere gitmekte serbest olmamaları hiç de şanlarına lâyık sayılmazdı. Üstelik, yer yüzünde sevdikleri, bağlandıkları insanları görmek istememeleri bir nankör-

lük olurdu. Böyle bir şey düşünülemez, çünkü, iyi insanların yüreklerindeki sevgi ölümden sonra, öbür erdemleri gibi, azalacağına daha da artar. Böylece, Utopia'lılara göre, ölüler diriler topluluğuna karışırlar. Onların işlerine ve sözlerine göz kulak olurlar. Atalarının, dedelerinin hep yanlarında bulunduğu inancı Utopia'lılara bütün davranışlarında güven verir ve gizlice işliyecekleri suçları önler.

Başka ulusların pek önem verdikleri fallara, kehânetlere gelince, Utopia'lılar bunları saçma bulur ve alaya alırlar. Buna karşılık, tabiat yasalarını aşan mucizelere saygıları vardır, onlarda Tanrı varlığının ve gücünün bir belirtisini görürler. Onlara göre, büyük bunalım anlarında bu mucizelere sık sık raslanır. Halkın yakarışları ve büyük inancı, yurtlarını belâlardan kurtarıverir.

Evreni incelemek ve tabiat harikalarını övmek, onlara göre, Tanrı'ya hoş gelen ve yaraşan bir tapınmadır. Bununla beraber, Utopia'lılar arasında, dine fazla sarılıp bilimi bir yana bırakan, yer yüzüyle ilgili bilgileri hor görenler vardır. Ama tembelliğe ve aylaklığa düşmek de istemezler. Çünkü, bu insanlar öbür dünyada mutluluğa ancak çalışmak ve iyi işler görmekle varılacağına inanırlar. Kimi, hastalara bakar, kimi yolları köprüleri onarır, kanalları temizler, toprağa çeki düzen verir, taşları kumları taşır, ağaç kesip biçer, kentlere at arabalarıyla odun, buğday, meyva daha bir çok yiyecek taşır; bunlar sadece halk için çalışmakla kalmaz, özel işlerde de, birer uşak gibi, hattâ köle gibi çabalarlar. En çamurlu, en çetin, en

belâli, insanların çoğunu tiksindiren, ürküten işleri candan ve yürekten yüklenirler; başkaları rahat etsin, dinlensin diye kendileri didinir dururlar ve bunun karşılığını beklemezler. Başkalarının yaşayışına karışmaz, kendi yaptıklarıyla övünmezler. Çalışmada köle durumuna indikleri ölçüde, halkın gözünde yükselirler.

Bu kimseler ikiye ayrılır Bir bölüğü bekâr yaşar, kadından uzak durmakla kalmayıp, ağızlarına et koymazlar; hattâ her türlü hayvan davranışlarından kaçınanlar da vardır. Bu dünyanın zevklerini zararlı sayıp hepsinden kaçınırlar, ve bütün çabalarını umutlarını öbür dünyanın nimetlerine kavuşma yoluna korlar. Bu nimetlere bir an önce kavuşmanın sevinci, tutkusu içindedirler. Bir bölüğüyse, yine çalışmaya düşkün olmakla beraber, evlenirler ve evliliğin ödevlerini zevklerini benimserler. Onlara göre, tabiata uymak ve yurda çocuk yetiştirmek gerekir Çalışmaya engel olmamak şartıyla dünya zevklerini hor görmezler. Utopia'lılar bu sonuncuları daha akıllı, birincileriyse daha ermiş sayarlar. Evliliğe bekârlığı, rahata cefayı üstün görenler, bu davranışlarını akla, sağduyuya daha uygun saymaya kalksalardı, Utopia'lılara bir alay konusu olurlardı. Ama, bunu sadece din uğruna yaptıklarını söyledikleri için, Utopia'lıların saygısını hattâ hayranlığını kazanmışlardır. Bunlara garip bir yerli deyimle «Burthresas» derler ki, bizim dilimizde din adamı demektir.

Utopia'nın rahipleri pek seçkin ermiş kişilerdir, onun için sayıları pek azdır. Her şehrin on üç tapı-

nağında on üç rahip vardır ama, savaş sırasında bu sayı değişir. Çünkü savaşta bunların yedisi orduya katılır, onların yerine yedi rahip bulmak gerekir. Ordu ile gidenler dönüşlerinde yine eski yerlerini alırlar. Yardımcılar, eskiler öldükçe onların yerlerine geçerler. Ondan önce de başrahibe yardım ederler. Her şehirde bir başrahip vardır. Halk, başka bütün görevliler gibi rahipleri de, entrikaları önlemek üzere gizli oyla seçer. Seçildikten sonra bunlar kendi kurumlarınca da onaylanırlar. Din işlerine bakarlar, törenlerini yönetirler, bir çeşit ahlâk yargıçlığı ederler. Uygunsuz bir davranış yüzünden onların önüne çıkmak ve lâf işitmek büyük ayıp sayılır. Suçluları cezalandırmak kralın ve öbür yargıçların işi ise de, rahiplerin yol gösterme ve ayıplama yetkileri vardır. Ahlâkça pek düşkün olanları da din törenlerinden yoksun bırakırlar. Bu afaroz Utopia'lıların en korktuğu bir cezadır. Afaroz edilen kimse şerefini yitirir, vicdan azapları ve korkular içinde yaşar, hayatı bile tehlikeye girer. Hemen pişman olup rahiplerin gösterdiği yola dönmezse, hükûmetçe yakalanır ve dinsizlik cezasına çarpılır.

Çocukların ve gençlerin eğitimi ve öğretimi rahiplere bırakılmıştır. Okul kendilerine bilimden çok erdem ve ahlâk vermeğe çalışır. Utopia'da öğretmenin işi bütün görgü ve bilgisini körpe yaşta çocuğun kafasına cumhuriyeti koruyacak olan sağlam ilkeleri yerleştirmeğe harcamaktır. Bu ilkelerle yetişen çocuk, bütün ömrünce onlara bağlı kalır, büyüyünce de devletin bekçisi ve yararlı bir üyesi olur. Devletleri da-

ğıtan kötü ahlâktır. Kötü ahlâkı yaratan da kötü ilkeler ve düşüncelerdir. Rahipler, karılarını memleketin en ileri gelenleri arasından seçerler, kadınlar da dul yada yaşlı olmak şartıyla, rahiplik mesleğine girebilirler.

Utopia'da rahiplikten daha şerefli bir görev yoktur. Rahiplere gösterilen saygı o kadar büyüktür ki, onlardan biri suç işlerse adalet karşısına çıkmaz, Tanrı'ya ve kendi vicdanına bırakılır. Çünkü Utopia'lılara göre, Tanrı'ya adanmış olan kutsal bir varlığa hiç bir ölümlünün eli dokunamaz.

Rahipler az olduğu ve çok titizce seçildikleri için bu töreyi uygulamak kolay olmaktadır. Erdemli ve iyilerin iyisi olduğu için bu kadar yükselmiş olan bir insanın kötülüğe ve ahlâksızlığa düşmesi binde bir olacak bir şeydir. Böyle bir şey olsa bile ki insanın bozulmaya ve değişmeye elverişli yaradılışı yüzünden olabilir devletin güvenliği tehlikeye düşmez. Çünkü bu sınıftakilerin sayısı azdır; ve şanları şerefleri olmakla beraber, devlet işlerinde etkenlikleri yoktur. Rahiplerin sayısını sınırlandırmakla Utopia'lılar bugün çok büyük bir saygı gören bu sınıfı ayağa düşürmekten kurtarmış oluyor. Olağanüstü bir yetkinlik isteyen böyle bir göreve yükselecek değerde insan bulmak zaten güç bir şeydir.

Utopia'nın rahipleri kendi yurttaşları kadar yabancı ulusların da saygısını kazanmıştır. Bunun nedeni şudur Savaşlarda rahipler, savaş alanına yakın bir köşeye çekilir, orda kutsal giysileriyle diz çöker, ellerini göğe kaldırır, her şeyden önce barış

için, sonra kendi memleketlerinin zaferi için dua ederler. Ama bu zaferin hiç bir taraf için kanlı olmamasını isterler. Kendi yurttaşları savaşı kazanırsa, rahipler hemen savaşçılar arasına karışır ve yenilenlerin kılıçtan geçirilmesini önlerler. Rahipleri görüp çağırabilen mutsuz düşmanlar, canlarını kurtarmış olurlar uzun eteklerine el değdirebilenlerse, hem canlarını hem mallarını kurtarırlar. Bu güzel davranış onlara öyle bir yücelik kazandırmış ve bütün ulusların gözünde öylesine büyütmüştür ki, çok kez hem kendi yurttaşlarını düşmanların, hem de düşmanları kendi yurttaşlarının azgınlığına karşı korumuşlardır. Utopia'lıların bütün umutlarını yitirip savaşı bırakarak kaçtıkları zaman düşman peşlerine düşer ve onları öldürmeye ve yağmaya yeltenirse rahipler araya girip boşuna kan dökülmesini önlemiş ve akla uygun koşullarla barış anlaşmasına varılmasını sağlamışlardır. Dokunulmaz ve kutsal Utopia rahiplerine saygısızlık edecek kadar vahşi, zalim ve barbar bir ulus görülmemiştir.

Utopia'lılar her ayın ve yılın ilk ve son günlerini kutsal sayar ve kutlarlar; yılları güneşin, ayları Ay'ın seyrine göre bölmüşlerdir. İlk günlere Utopia'lılar «Cynemernes», son günlere de «Trapemernes» demişlerdir ki bu da ilk bayram ve son bayram demektir. Tapınakları görkemli, zengin yapılardır ve sayıları az olduğu için büyük kalabalıkları alacak kadar da geniştir. Bu tapınakların içi gün ortasında bile alaca karanlıktır. Böyle olması mimarların bilgisizliğinden değil, rahiplerin isteğinden ötürüdür.

Çünkü rahiplere göre fazla ışık düşünceleri dağıtır; donuk ışıksa, düşünceleri toplar, dinsel duyguyu yoğunlaştırır. Utopia'lıların bir tek dini olmakla beraber, bütün değişik mezhepler başka yollardan hep aynı amaca yönelmiştir, bu da tanrısal varlığa yücelmektir. Onun için tapınaklarda ortak inançlara aykırı hiç bir şey görülmez ve duyulmaz. Her mezhebin özel törenleri evde, aile içinde kutlanır. Genel törenler özel mezhepleri incitmeyecek şekilde düzenlenir. Bundan ötürü, tapınaklarda hiç bir Tanrı resmi görülmez; herkes tanrısını dilediği biçimde tasarlamakta serbest bırakılır.

Tanrı yalnız Mithra adıyla anılır; bu da genel bir Tanrı kavramıdır. Söylenen dualar hiç kimsenin mezhebine aykırı gelmez. Her ayın ve yılın son günleri akşam üstü aç karnına halk tapınaklarda toplanır, o ayı yada yılı rahat geçirdikleri için Tanrı'ya şükreder. Ertesi gün ayın yada yılın ilk gününü kutlamak üzere erkenden tapınağa gidilir ve Tanrı'dan uğurlu bir ay yada yıl dilenir. Son bayram günleri tapınağa gitmeden önce, kadınlar kocalarının, çocuklar ana babalarının ayaklarına kapanır, işledikleri bir suç yada yerine getiremedikleri bir ödevi açığa vurur, af dilerler. Aile içindeki içini dökmelerden, saklı kalmış huzursuzluk bulutları dağılmış olur ve herkes tapınağa temiz bir yürek ve iyi niyetlerle gider. Çünkü, Utopia'lılar tapınaklarına içi rahat gitmek isterler. Onun için, içlerinde herhangi bir kimseye karşı bir hınç yada kırgınlık varsa, barışmadan, yüreklerini yıkamadan törene katılmak istemezler. Böyle bir

günahı Tanrı'nın çok ağırca cezalandırmasından korkarlar.

Tapınakta erkekler sağda, kadınlar solda otururlar. Ailenin başında kadın yada erkek, o topluluğun en büyüğü bulunur. Öyle bir düzenle otururlar ki, aile büyükleri, evde eğitip yönettikleri kimselerin tapınaktaki davranışlarına da göz kulak olabilirler. En gençler, en yaşlılar arasına dağılır, böylelikle bir araya gelen çocukların yaramazlık yapmaları önlenir: Körpe çağdaki gençlerin içlerinde derin bir Tanrı korkusu olmak gerekir, çünkü o yaşta erdemi geliştirecek tek güç bu korkudur.

Utopia'lılar törenlerinde hayvan kurban etmezler. Çünkü onlara göre varlıklara yaşasınlar diye can veren Tanrı, onların kanının akıtılmasından hoşlanmaz. Utopia'lılar tapınaklarda buhur yada başka güzel kokular, başka şeyler ve bir çok mumlar, kandiller yakarlar. Utopia'lılar bilir ki, Tanrı'nın böyle şeylere, hattâ insanların dualarına bile ihtiyacı yoktur. Ama bu zararsız, iç rahatlığı veren tapınmaları severler. Bu törenlerin ışıkları, güzel kokuları insanı içten içe yüceltir ve Tanrı'ya daha bir coşkunlukla bağlar.

Tapınakta herkes beyazlar giyer. Rahipse, pahalı olmamakla beraber, güzel işlemeli ve değişik renkli elbiseler giyer. Bu elbisede sırmalar, elmaslar, zümrütler yoktur ama, kumaş o kadar iyi dokunmuş ve kuş tüyleriyle o kadar güzel ve ustaca bezenmiştir ki, en pahalı kumaşlar bunun yanında hiç kalır. Bu kanatlar tüyler rahibin giysisine, konuş biçimleriyle, ayrıca bir takım gizlerin sembolleri olurlar. Törenleri

kutlayanlar bu gizleri sürdürür ve yorumlarlar. Bunlar karşısında Utopia'lılar Tanrı'nın kendilerine ettiği iyilikleri hatırlar, buna karşılık Tanrı'ya sevgi ve saygı borçlarını yerine getirmeye özenirler.

Rahip bütün bu süsleri ile tören yerinde gözükünce, herkes öyle bir saygı ve öyle derin bir sessizlikle yere kapanır ki, Tanrı tapınağa gelmiş gibi, bir ürperti kaplar herkesin içini. Biraz sonra, rahibin bir işaretiyle herkes doğrulur. O zaman ilâhiler okunmaya başlar, arada bir de, çalgı sesleri duyulur. Utopia çalgılarının çoğu bizimkilerden başkadır. Bazıları bizimkilerden daha âhenkli, bazılarıysa hiç de öyle değildir. Ama gerek çalğı gerek ses bakımından Utopia müziğinin su götürmez üstünlüğünü yapan şey, bu müziğin bütün doğal coşkuları büyük bir olgunlukla belirtip dile getirmesidir. Ses anlatılan şeye öylesine uyar, dualar, yakarışlar, sevinç, acıma, yas, öfke duyguları öylesine yaşatılır ki, kısacası, melodinin biçimi en içten duyguların gerçekliği ile öylesine kaynaşır ki, dinliyenlerin ruhu derinden sarsılır, ürperir, alevlenir. Törenin sonunda halk ve rahip yasalaşmış bir takım duaları hep birlikte okurlar. Bunlar hem bütün halkın hem de tek tek herkesin benimseyeceği sözlerdir.

Bu dualarda, her insan Tanrı'nın kendi yaratıcısı, yöneticisi ve bütün iyiliklerin kaynağı olduğunu kabul ve bunlardan ötürü ona şükreder. Tanrı'ya asıl şükrettikleri şeyse, kendilerini en mutlu bir devlet ve en gerçek saydıkları din içinde dünyaya getirmiş olmasıdır. Bununla beraber, Utopia'lılar,

eğer kendi inançları yersizse, Tanrı'ya daha hoş gelen başka bir din varsa, Tanrı'nın bunu kendilerine sezdirmesi için yalvarırlar ve onun dileğine uymaya hazır olduklarını bildirirler. Ama Utopia'nın devletinden ve dininden daha iyisi yoksa, o zaman da Tanrı'dan onları sürdürmesini ve bütün insanları bu devletin ve bu dinin yoluna getirmesini isterler. Dinlerin bu kadar değişik olmasında Tanrı'nın gizli bir amacı varsa ona da karışmazlar. Kısacası, rahat ve tatlı bir ölümden sonra, Tanrı'nın kendilerini hoş karşılamasına dua ederler. Ömürlerinin uzaması yada kısalması için Tanrı'ya başvurmaktan çekinirler. Bununla beraber, en mutlu hayatla Tanrı'dan uzun zaman ayrı kalmaktansa, en çetin bir ölümle seve seve Tanrı'ya bir an önce kavuşmayı yeğliyeceklerini söylemekten kaçınmazlar. Bu dua biter bitmez, herkes yeniden yere kapanır ve az sonra yemeğe gider. Günün geri kalan saatleri oyunlar, askerlik talimleriyle geçer.»

Raphael sözlerine devam etti

«Size bu devletin düzenini elimden geldiği kadar dürüstlükle anlatmaya çalıştım. Bu devlet bence yalnız devletlerin en iyisi değil, üstelik genel yarar yada devlet adını almaya en lâyık olanıdır. Çünkü başka yerlerde halkın yararından söz edenler, aslında kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmezler. Burada hiç kimsenin özel malı olmadığı için, herkes ortak yarar için canla başla çalışır. Kişisel yararla halkın yararı gerçekten birbiriyle kaynaşmıştır. Başka ülkelerde, devlet ne kadar zengin olursa olsun, kendi ambarını doldurmayan insan açlıktan ölmiyeceğine gü-

venemez. Onun için, ister istemez, memleketinden, yurttaşlarından daha çok kendini düşünür.

Utopia'da her şey herkesin olduğu için, ortak ambarlar dolu olduğu sürece, kimse hiç bir şeyden yoksun kalmaz. Devletin geliri hiç bir zaman haksızca dağıtılmaz. Utopia'da ne yoksula raslanır ne dilenciye. Kimsenin hiç bir şeyi olmadığı halde, herkes zengindir. Dünyada kaygusuz, rahat yürekle, sevinçle yaşamaktan daha büyük zenginlik olabilir mi? Geçim sıkıntılarına düşmeden, karısının ağlayıp sızlanmalarını, yiyecek içecek istemelerini duymadan, oğlunun yoksulluğa düşmesinden, kızının çeyizsiz kalmasından korkmaksızın yaşamaktan daha mutlu ne olabilir? Utopia'lının, kendisinin karısının, çocuklarının, torunlarının, torunlarının torunlarının ve gelecek bütün soyunun rahat yaşıyacağından hiçbir kuşkusu yoktur.

Ayrıca, Utopia devleti bütün bu yararları hem dün çalışıp bugün çalışamaz olanlara, hem de bugün bütün gücü yettikçe çalışanlara sağlar.

Böylesine haklı, böylesine eşit bir düzeni başka ulusların devletiyle karşılaştırmaya kimin dili varır? Ben kendi hesabıma, başka uluslarda eşitliğin ve doğruluğun en küçük bir izini bile görüyorsam kör olayım. Bir soylu kişi, bir para babası, bir tefeci, kısacası, hiç bir şey üretmeyen yada, devlete yararsız süsler püsler yapıp satan, işsiz güçsüz, bolluk içinde güle oynaya yaşarken, beri yanda, işçinin, arabacının, demircinin, marangozun, çiftçinin, bir lokma ekmek için durmadan didinmesi, bunca alınteri ile, yük hayvanla-

rının bile zor dayanacağı yoksulluk içinde yaşaması hangi hakka, doğruluğa sığar? En çetin işleri gören bu insanlar o kadar yararlı kişilerdir ki, hiç bir toplum onlarsız bir yıl bile ayakta duramaz. Böyleyken bir hayvanın durumu onlarınkinden bin kat daha iyidir. Çünkü, hayvan onlardan daha az çalışır, yiyeceği hiç de onlarınkinden kötü değildir, hattâ zevklerine daha uygundur. Üstelik hayvan geleceğinden de kaygulu değildir.

İşçiye gelince, nedir işçinin kaderi? Bugün için verimsiz, kısır bir işin altında ezilmektir ve yarın için beklediği de yoksulluk, dilencilik içinde geçecek bir ihtiyarlıktır. Aldığı gündelik, günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yetmez. Nasıl kazancından bir parçasını bir yana ayırsın da, yaşlı günlerindeki geçimini sağlıyabilsin?

Soylu denen kimselere, altınlar elmaslar içinde yaşıyanlara, aylaklara yada süsten geçinenlere, bu boş keyifleri körükleyip beslemekten başka işleri olmayan bu insanlara bu kadar bol keseden varlık dağıtan bir toplum haksız ve nankör bir toplum değil de nedir? O toplum ki, kendini asıl yaşatan çiftçinin, kömürcünün, arabacının, marangozun, işçinin dertleriyle kaygulanmaz, hiç birine acımaz. O toplum ki, insafsız bencilliği içinde, daha fazla iş, daha fazla çıkar sağlamak için, emekçi insanların gençlik gücünü kıyasıya harcar; zavallılar yaşlandılar hastalandılar mı, ellerinde avuçlarında bir şey kalmadı mı, iş başında sabahladıkları günler, gördükleri önemli bunca işler unutulur, bütün bunlara karşı toplumdan gördükleri

ödül açlıktan ölmektir.

Dahası var. Zenginler her gün yoksulların gündeliklerini kıstıkça kısarlar. Bunun için yalnız hilelere başvurmakla kalmaz, yasalar da çıkarırlar. Devlet'in en yararlı insanlarına karşı böyle davranmak apaçık bir adaletsizliktir diyeceksiniz ama zenginler bu canavarlığı yasalar yoluyla bir adalet kılığına bürümüşlerdir.

İşte bu yüzden, bugünün gösterişli devletlerini gözden geçirince, bunlar içinde benim gördüğüm tek şey şudur aldanmıyorsam Zenginler cumhuriyet, halk egemenliği gibi parlak sözler altında yoksulların kuyusunu kazıyorlar. Türlü düzenler ve akla gelmedik yollarla bir taşla iki kuş vurmaya çalışıyorlar

İlk sağlamak istedikleri, kimi az kimi çok haksızlıkla elde edilmiş bir serveti dünya durdukça dokunulmaz bir mülk haline getirmek, ikincisi de, yoksulların açlığından, bedenlerinden yararlanmak ve onları yok pahasına çalıştırmaktır.

İşte, zenginlerin devlet adına ve dolayısıyla yoksullar adına başvurdukları bu dolaplar birer yasa olmuştur.

Bununla beraber, doymak bilmez bir hırsla bütün bir toplumun mutluluğunu yapmaya yetecek kadar nimetleri aralarında paylaşan bu kötü, bu vicdansız insanlar Utopia'lıların mutluluğuna kavuşmaktan çok uzaktırlar.

Utopia'da cimrilik barınamaz. Çünkü orada paranın yeri yoktur. Para ortadan kalkınca, nice acıla-

rın kaynağı kurumuş, nice cinayetler'n kökleri sökülmüş olmuyor mu? Kim bilmez, yalan dolanın, haksızlıkların, soygunların, kavgaların, kargaşalıkların, ayaklanmaların, adam öldürmelerin, ihanetlerin, ze hirlemelerin, bunca cezalarla ödenen bu suçların para ile birlikte ortadan kalkacağını? Para ile birlikte korkular, kaygılar, kuşkular, uykusuzluklar da insanların yakasını bırakacaktır. Parasızlıktan doğuyor sanılan yoksulluğun tâ kendisi bile, para yok olunca, yok olacak. Bunun apaçık kanıtı da şudur Diyel'm ki, bir kıtlık yılı oldu, binlerce insan korkunç bir açlıktan kırıldı. Elimle koymuş gibi bilir'm ki, o kıtlık yılı sonunda, zenginlerin ambarları aranacak olsa, çuvallar dolusu zahire bulunur. Bu yiyecekler vaktinde açlıktan bir deri b'r kemik kalınışlara dağıtılsaydı zavallılar Tanrı'nın insafsızlığına ve toprağın cimriliğine kurban gitmezlerdi.

Görüyorsunuz ki, para olmazsa herkesin hayatı kolayca sağlanabilir. Bize mutluluğun kapısını açmak üzere bulunan ve Tanrı adına kutsal bir seymiş gibi öne sürülen bu altın anahtar, insanlara bütün kapıları kapatmaktadır. Zenginler bu gerçekleri bilmezler mi? Bence çok iyi bilirler. Bilirler ki, bir sürü yararsız ıvırzıvır biriktirmektense, iyi yaşamak için gerekli şeylerden yoksun kalmamak daha iyidir; çuvallarla altına boğulmaktansa, b'r sürü dertlerden, kaygulardan uzak kalmak çok daha özlenir bir şeydir.

Bana kalırsa insanoğlu hem kendi çıkarı için, hem de İsa'nın yoluna girmek için çoktan Utopia devletinin yasalarına uyması gerekirdi. Çünkü, Tan-

rı'nın bilgeliği insanların iyiliğinin nerde olduğunu bilmez olamazdı ve her halde tanrısal iyiliği ile onlara iyinin ve doğrunun ne yanda olduğunu haber vermişti. Ne var ki, insanın kendini beğenmişliği, bütün ahlâksızlıkların kaynağı olan o hayvanca tutkusu, dünya halkının doğru yola girmesine engel olmuştur. Kendini beğenmiş adam, mutluluğunu kendi rahatlığı üstüne değil, başkalarının acıları üstüne kurar; ezeceği, köle gibi kullanacağı insanlar olmazsa, mutluluğunu başkalarının yoksulluğu üzerine kuramazsa, malını mülkünü ortaya serip yoksulların bellerini bükmeyeceğini, umutlarını kırmıyacağını bilmezse, Tanrı olmayı bile istemez. Kendini beğenmek öyle bir cehennem yılanıdır ki insanın yüreğine sinsice süzülüp girer, onu zehirleyip gözünü kör eder, daha güzel bir hayata giden yoldan saptırır onu. Bu sürüngen, insanların öylesine içine işler ki, onu koparıp atmak kolay olmaz.

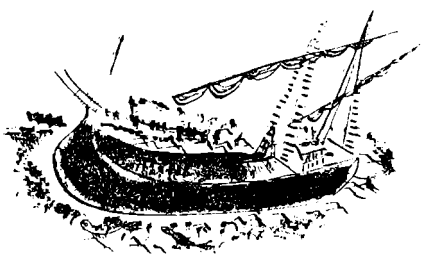
Bu size anlattığım devlete, bütün dünya memleketlerinin kavuşmasını candan dilerim. Ne mutlu Utopia'lılara ki böyle bir devleti bulmuşlar. Yarattıkları kurumlar onlara parlak bir uygarlık sağlamakla kalmamış, insan aklım beni aldatmıyorsa, onlara sonsuz bir varlık da sağlamıştır. Çünkü Utopia'da her türlü gözü doymazlık ve ayırıcılık tohumları onlara bağlı bütün kötülüklerle birlikte sökülüp atılmıştır. Böyle olunca devlet bunca güçlü ve mutlu ülkeleri yıkan iç kavgalardan uzak kalmıştır. Yurttaşlar içeride bu kadar sağlam bir dayanışma ile birbirlerine bağlı olunca, böylesine bir birlik kurunca, dev-

let dışarıdan gelecek bütün tehlikelere rahatça karşı koyabilir. Böylesi bir devleti yabancı kralların ele geçirmek istemesi boşunadır. Utopia'ya karşı bunu deneyenler çok oldu ve her seferinde yenilgeye uğradılar.»

Raphael hikâyesini bitirince, Utopia'lıların savaş sistemleri, dinleri, törenleri, yasaları, töreleri, daha bir çok kurumları üstünde bir hayli düşündüm. Bunların çoğu olmıyacak şeyler gibi göründü bana. Asıl beni şaşırtan da, bu garip devletin, parasız pulsuz ortak yaşama düzeni oldu. Bu ortaklık para ile birlikte, devletin şanı şerefi sayılan soyluluk, yücelik gibi parlak, görkemli bütün üstünlükleri kökünden atıyordu. Bununla beraber, konuşmaktan yorgun düşen Raphael'le tartışmaya girmedim. Söylediklerine aykırı olan düşünceleri hoş karşılayacağından emin değildim. Onunla tartışmaya giren başkalarına nasıl çattığını hatırladım. Ona kalırsa bu kimseler başkalarının buluşlarında bir sakatlık görmezlerse, aptal sayılmaktan korkan kişilerdi. Onun için ben de Utopia'lıların devletini ve Raphael'in bütün anlattıklarını övdüm, sonra elinden tutup onu sofraya götürdüm, bir başka zaman bu konu üzerinde daha uzun konuşuruz dedim

İnşallah günün birinde bulurum bu fırsatı.
Gerçi bu dünya işlerini iyi bilen bu bilgin
kişinin bütün dediklerini kabul edemem ama şunu da saklamıyacağım
ki, Utopia devletinin bir çok özelliklerini şehirlerimizde görmeyi

isterdim. Bir umuttan çok bir dilektir bu. İşte Utopia adasının yasaları ve kurumları üstüne Raphael Hythloday'in öğle sonrası konuşması böyle sona erdi.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	5
Kitap I	59
Kitap II	107
Utopia Şehirleri ve Başkent Amaurote Üstüne	112
Yönetim Görevlileri	114
Bilimler, Sanatlar, Uğraşlar	116
Utopia'lıların Yaşayışları ve Karşılıklı İlişkileri	123
Utopia'lıların Gezileri ve Başka Konular	130
Köleler, Hastalar, Evlenme ve Çeşitli Konular	155
Savaş Üstüne	165
Utopia'da Dinler	176

Kapaktaki ve içerideki resimleri İvy Stangali yapmıştır Bu kitabın birinci baskısı 1964 tarihlidir.

...*Utopia*'nın kurumlarını başka uluslarınkiyle karşılaştırınca bir taraftaki bilgel'ğe ve insanlığa hayran olmaktan, öbür taraftaki akılsızlığa ve barbarlığa vahlanmaktan kendimi alamıyorum.

Utopia'da yasalar sayıca çok azdır. Yönetim bütün yurttaşları aynı ölçüde yararlandırır. Herkes değerinin karşılığını görür. Ortak zenginlik öyle eşitçe dağıtılır ki herkes bütün yaşama kolaylıklarına bol bol kavuşur ..

Thomas More